

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Felsefesi Bilim Dalı

KANT'IN AHLAK YASASININ
KUTSAL METİNLERE GÖRE TEMELLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Fadime Rukiye BAYINDIR

Sivas

Ocak 2018

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Felsefesi Bilim Dalı

KANT'IN AHLAK YASASININ
KUTSAL METİNLERE GÖRE TEMELLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Fadime Rukiye BAYINDIR

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Abdullah PAKOĞLU

Sivas

Ocak 2018

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı : Din Felsefesi
Tezin Başlığı : Kant'ın Ahlak Yasasının Kutsal Metinlere Göre Temellendirilmesi
Savunma Tarihi : 06.12.2017
Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Abdullah PAKOĞLU

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Doç. Dr. Hasan ÖZALP

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ali YILDIRIM

Üye : Yrd. Doç. Dr. Abdullah PAKOĞLU

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Fadime Rukiye BAYINDIR tarafından hazırlanan 'Kant'ın Ahlak Yasasının Kutsal Metinlere Göre Temellendirilmesi' başlıklı tez, kabul edilmiştir. 06.12.2017

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

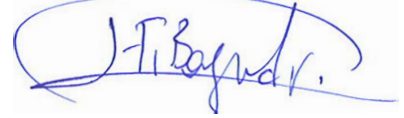
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
  - 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
  - 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
  - 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,
- beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../2018

Fadime Rukiye BAYIDIR

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı Alman filozof Immanuel Kant'ın ahlak felsefesinin ilahi dinler ışığı altına giren Hıristiyanlığın ahlak ilkeleriyle nasıl temellendirildiğinin incelenmesidir. Bu çalışmada, genel itibariyle literatür taraması metodu takip edilmiştir. Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; felsefe tarihinin en çok tartışılan konularından biri olan 'ahlak felsefesi' tanıtılmıştır. Bununla, Immanuel Kant'ın ahlak felsefesi tarihi içerisindeki yerinin doğru değerlendirilebilmesi amaçlanmıştır.

İkinci bölüm Immanuel Kant'ın tanıtımı ve onun ahlak felsefesinin genel değerlendirilmesini ihtiva etmektedir. Kant, Aydınlanma felsefesi içinde akla gelen ilk isimdir. Aydınlanmanın tüm eğilimlerini Kant'ta görmek mümkündür. Ahlak felsefesinin en önemli öğretilerinden biri, Kant'ın "ödev ahlakı"dır. Kant'ın ödev ahlakı; hem kadim çağların ahlak anlayışlarıyla, hem kendisinin mensup olduğu Aydınlanma geleneğiyle ve hem de Kant sonrası ahlak anlayışlarıyla ilişkili olması bakımından merkezi bir konumda yer almaktadır.

Üçüncü bölüm ise çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu bölümde, Hıristiyanlığın genel tarihçesinden yola çıkarak şimdiye kadar geliştirilmiş olan ahlak görüşünü temel alıp Kant'ın ödev etiğini ne ölçüde etkilediği sunulacaktır. Bu çalışmamda beni destekleyen hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Abdullah Pakoğlu'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
İBÖLÜM	5
AHLAK FELSEFESİ	5
1.1. Ahlak Kavramı	5
1.2. Felsefe Açısından Ahlak	9
1.3. Ahlak Felsefesinin Temel Kavramları	15
1.3.1. Vicdan	15
1.3.2. Bilinç	15
1.3.3. Özgürlük.....	16
1.3.4. Ödev ve Sorumluluk.....	17
1.3.5. Niyet	19
1.4. Ahlak Felsefesinin Temel Sorunları.....	20
1.4.1. En yüksek iyi	20
1.4.2. Doğru Eylem	21
1.4.3. İrade (İstenç) Özgürlüğü	23
1.5. Ahlak Felsefesinde Temellendirme Tarzları	24
1.5.1. Kozmolojik Temellendirme	24
1.5.2. Dinsel-Teolojik Temellendirme	25
1.5.3. Antropolojik Temellendirme.....	25

1.6. Evrensel Ahlak Yasası.....	26
II. BÖLÜM	31
IMMANUEL KANT VE AHLAK FELSEFESİ.....	31
2.1.Hayati	31
2.2.Genel Felsefesi	35
2.3.Eserleri.....	38
2.4.Ahlak Felsefesi	40
2.4.1.İyi İstem.....	43
2.4.2.Ödev	46
2.4.3.Ahlak Yasası	47
III. BÖLÜM.....	53
IMMANUEL KANT'IN AHLAK FELSEFESİNİN HİRİSTİYAN AHLAKIYLA TEMELLENDİRİLMESİ.....	53
3.1.Hıristiyanlığın Tarihçesi.....	55
3.2.Hıristiyanlıkta Ahlak	59
3.3.Hıristiyanlıkta Ahlaki Meseleler	63
3.4. Kant'ın Etiğinin Hıristiyan Etiğiyle Temellendirilmesi.....	69
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	87
ÖZ GEÇMİŞ.....	93

KISALTMALAR

AF	: Aydınlanma Felsefesi
A.g.e	: Adı geçen eser
AMT	: Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi
AÜY	: Anadolu Üniversitesi Yayınları
AÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviri
DEMY	: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları
Dğr.	: Diğer
Dğrlr.	: Diğerleri
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
İAF	: İslam Ahlak Felsefesi
İAFG	: İslam Ahlak Felsefesine Giriş
KKEFD	: Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi
MEBY	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
MÜİFVY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
OFT	: Ortaçağ Felsefesi Tarihi
ö.	: Ölümü
PAE	: Pratik Aklın Eleştirisi
s.	: Sayfa
SASDD	: Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din
SÜİFK	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
TFKY	: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

TTKB : Türk Tarih Kurumu Basımevi

ÜKY : Üniversite Kitabevi Yayınları

YA : Yaşamın Anlamı

Yİ : Yaşam İlkesi

YKY : Yapı Kredi Yayınları

ÖZET

Bu tez, Immanuel Kant'ın ahlak felsefesinin Hıristiyan ahlakıyla nasıl temellendiğini incelemeyi hedeflemektedir. Düşünce tarihinde Kant, geliştirdiği ödev ahlakıyla ahlak felsefesinin dönüm noktası olmuştur. Özellikle insanı “özgür bir varlık” olarak tanımlamasından dolayı felsefe tarihinde özgün bir ahlak felsefesi ortaya koyduğu kabul edilmektedir. Ancak Kant'ın ahlak görüşleri ile Hıristiyan ahlakı ilişkilendirildiğinde iki kavrayış arasında paralelliğin olduğuna vurgu yapılmaktadır. Yazının temel iddiası şudur: Kant her ne kadar ahlak felsefesinde yenilikçi bir izlenim yaratmış olsa da, Hıristiyanlık ahlakı onun görüşünü önemli ölçüde etkilemiştir. Bu iddiayı kanıtlamak için Hıristiyan ahlak ölçütleri incelenerek Kant'ın ahlak görüşünün Hıristiyan teolojisinin mirası üzerine oturduğu savı analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Ahlak Felsefesi, Immanuel Kant, Ahlak Yasası, Din, Dini etik, Hıristiyan Ahlakı.

ABSTRACT

This thesis aims to examine how Immanuel Kant's moral philosophy has been based on the Christian morality. Kant has been the turning point in the history of the thought with the idea of moral philosophy that he developed it. It is accepted that he came up with an original philosophy of ethics especially while he is defining person as “free being”. But Kant's moral vision is when associated with Christian ethic between two understanding emphasized that of parallel. The basic claim of the thesis: Kant's moral philosophy, although it has created an innovative impression though, Christianity ethics influenced his opinion significantly. Criteria for Christian morality to prove this claim can be determined by examining the legacy of Christian theology, Kant's moral vision will be sitting on the analysis.

Keywords: Ethics, Moral Philosophy, Immanuel Kant, Moral Law, Religion, Religious Ethics, Christianity Ethics.

GİRİŞ

Ahlak hakkında konuşmak, bir bireyin hayatında veya bir toplumda etkin olan davranış düzenini söz konusu etmektir. Günlük yaşantımızda tavır ve davranışlarımızla ahlaki yargılar yürütebiliriz. Ahlaki yargılar genellikle kişide tercih yapma özgürlüğü sağlamaktadır. Aynı zamanda ahlaki yargılar sadece kişiye değil topluma da yöneliktir. Tavır ve davranışlarımız bu ölçüde “iyi” ve “kötü”, “ahlaki” veya “ahlak dışı”dır. Böyle bir netice insanın fitratında yatan bir olgudur. “Ahlaki” kelimesi belli yargı, kural, tavır ve ilişkileri nitelendiren bir sıfattır.

Ahlakın teorik ve pratik olmak üzere iki boyutu vardır. Teorik ahlakta ahlak felsefesi yapılmaktadır. Ahlak felsefesi doğrultusunda birçok ahlak ekolleri, sistemleri kurulmuş ve felsefesi yapılmıştır. Ahlak felsefesi, insan davranışlarını iyi-kötü değerleri açısından ele alır ve davranışlarımızı değerlendirir. İnsan bir eylem varlığı olduğu için yaşadığı topluma davranışlarıyla katılır.

Ahlak felsefesinin konusu insan eylemleridir. İnsan eylemlerinin ahlak felsefesinde konu olması için belirli koşulları vardır. İlk olarak eylem bireyden kaynaklanıp çıkmalıdır. İkinci olarak, eylem bilinçli yapılmalıdır. Üçüncü koşul eylem iradeli yapılmalıdır. Dördüncü olarak da eylemin yargılanabilir olması gerekir. Burada ahlak biliminin yöntemi devreye girmektedir. Ahlak disiplini eylem ve davranışları değerlendirici özellikte olup, kural koyucu yani normatiftir. Bunun sonucu ise ahlakın emredici ya da yasaklayıcı olmasıdır. Bu değerlendirme yöntemi, iyi ve kötü olmak üzere iki yönlüdür. Diğer taraftan bireyi eylem ve davranışa yönelten iç ve dış etkenler mevcuttur. İç etkenler; insanın ruhsal yapısı, mizaç ve kişiliğinin oluşumu, kalıtım, içgüdüler, eğilimler ve tutkulardır. Dış etkenler ise doğal ve sosyal çevre, taklit ve alışkanlıklardır. Dolayısıyla insan ve eylemler öncelikle ahlakın inceleme alanına girmektedir. Bilindiği üzere evrensel ahlakın içinde, her dinin, her medeniyetin kendi inanç ve dünya görüşü doğrultusunda kendine özgü bir ahlak sistemi vardır.

Ahlak felsefesinin tam manasıyla vücut bulup, gelişimini sağlayan kişi Immanuel Kant'tır. Kant'ın ahlak felsefesi genel bir yargı olarak eleştirel ahlak felsefesi olarak da ifade edilmektedir. Kant, felsefe tarihinde kendinden önceki

filozofların görüşlerini kendinde toplayan ve kendinden sonra gelecek olanların da çıkış noktasını oluşturan bir filozoftur. Kant felsefesinin en tepesinde “irade” bulunmaktadır. Akıl önüne geçilmez çatışmalara çarparak bizi şüphe içinde bıraktığı halde, irade inancın müttefiki, ahlaki ve dini itikatlarımızın temelidir. Kant’a göre felsefi araştırmaların konusu bilim ve ahlaktır. Kant’ın çıkış noktası, bilim ve ahlakın “var oluşu”dur. Kant’ın felsefesinin merkezinde insan, kendi başına yasa koyabilen akıl sahibi bir varlık ve ahlakın öznesi durumundadır. Kant, felsefesinin ilk görevini bilimi temellendirmek, sonra da ahlakın ve dinin rasyonelliğini savunmak olarak görür. Kant, özgürlük ve ödev düşüncesine dayanarak kendi ahlaklılığını savunma çabası sergilemiştir.

Ödev etiği denilince akla gelen ilk isim Kant’tır. Ona göre hem kendimize hem de başkalarına karşı birçok görevimiz vardır. Kant, tek bir görev ilkesini vurgular ve bu ilke içine farklı eylemleri doldurarak boş bir form halinde sunar: “Öyle bir ilkeye dayanarak eyle ki, bu ilkeye dayanarak isteyebileceğin şey, aynı zamanda genel bir yasa olsun.” Salt formel ve içi boş olan bu buyruk tekil eylemlerimize bir ölçüt olarak uygulandığında pratik bir iş görür. Bu buyrukların bir diğeri de “insanlara asla bir amacın aracı olarak, değil, başlı başına bir amaç olarak davran” buyruğudur. Kant’a göre bu ilkedен de üçüncü bir ilke olan “genel yasa koyucu bir isteme olarak her akıl sahibi varlığın istemesi idesi çıkar.” Kant, “ahlaksal yargılama hep kesin bir metotla ve kesin buyruğun formülü kendilerini aynı zamanda yasalar yapabilecek olan maksimlere göre eylemde bulun formülü temele konarak yapılırsa, daha iyi olur.”¹

Kant’ın ahlak görüşüne kısaca değindikten sonra, ahlakın temelinde yatan din olgusu da dikkatten kaçmamalıdır. Ahlak, bir halkın, bir toplumun, bir ulusun belli bir tarihsel dönemde yaşamına giren ve eylemlerini yönlendiren inanç, değer, norm, buyruk ve yasaklar olarak insanların yaşamına yansıyan ilkeler bütünüdür. Yani ahlak yaşanan bir olgudur, belirlenmiş ilkeler bütünüdür. Her insan toplumunda karşılaşılan değerler toplamı olan ahlak, “İslam ahlakı”, “Hıristiyan ahlakı”, “Yahudi ahlakı”, gibi çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir.

---

¹ C. Sadık Yaran, *İslam Ahlak Felsefesine Giriş*, D.E.M.Y, İstanbul, 2014, s.215

İnsanlar bir şekilde bir dinin mensubu olarak yaşamışlardır. Yeryüzünün farklı coğrafyalarında yaşayan veya yaşamış olan toplumların dini değerlerine ve kültürlerine baktığımızda, çok fazla ortak inanç içerdiklerini görürüz. Aralarında kültürel bir alışveriş yaşanmasının mümkün olmadığı toplumların dinlerinde, melek, ahret, kutsal kitap, vahiy, peygamber, tanrı anlayışları mevcut olduğu bir gerçektir. Bu gerçek ise, “din ahlakını” bir ve tek olan Tanrı’nın vahyettiğini gösteren delillerden biridir. Dünyanın dört bir yanındaki farklı kültürler, çoğunlukla aynı yüce makamdan gelen ve eşi ve benzeri olmayan tek bir İlah’ın varlığını haber veren dinlerle eğitilmişlerdir. Tanrı, tarihin her döneminde seçkin ve üstün kıldığı bazı kulları aracılığıyla, Kendisi’ni insanlara tanıtmış ve insanlar için seçtiği dini bildirmiştir. Bu elçiler, toplumlarına hep bir ve tek olan Tanrı’ya iman ve kulluk etmeleri gerektiğini öğretmişler, iyiliği emredip kötülükten sakındırmışlardır.

Ahlak ve din birbirine bağlı kavramdır ve bu kavramları birbirinden koparmak mümkün değildir. Bu yüzden Kant’ın ahlak felsefesi işlerken Hıristiyan ahlakından yararlanmak da gayet doğaldır. İlahi din ışığı altında işleyeceğimiz Hıristiyanlık, Tanrı ve insan arasındaki münasebette Hz. İsa’nın kişilik ve çalışmasıyla aracılık ettiği ahlaki, tarihi, evrensel, tek tanrılı, bir din olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan kanunları ve ahlak prensipleri ilahi emirlere dayanmıştır. Bütün ahlaki davranışlar bu ana kaidelere göre değerlendirilir.

I.BÖLÜM

AHLAK FELSEFESİ

1.1. Ahlak Kavramı

Ahlak; insanın doğasındaki kötülük yönünün arındırılıp, iyilik yönünün geliştirilmesi ve böylece insanlar arası ilişkilerin barışçıl bir biçimde sürdürülmesi için, ilahi inayet ve insani deneyimlere dayalı olarak oluşturulmuş bulunan; insanların, toplumun ve vicdanların çoğunluğunun yararını kabul ettiği, düşünsel ve duygusal haller, davranışsal ve eylemsel etkinlikler ve bunların gerçekleşmesine yönelik değerlerdir. Ahlak, özgürlüğün zorunlu bir sonucudur. Bu yüzden özgürlüğün olduğu her yerde iyi ile kötü arasında tercih yapmak ve bunun doğrultusunda eylemde bulunmaktır.² Ahlak, toplum içinde oluşturulan norm ve kurallar sisteminden oluşmaktadır. Ahlakın, insanların davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla oluşturulmuş eylem kuralları, normlar silsilesi ve değerler sistemi olduğu söylenebilir. Bu açıdan ahlak bir düzen kavramı olarak karşımıza çıkar. Ayrıca bir toplumun yaşama pratiğini, hayata bakış tarzını, değer dünyasını oluşturur.³

Ahlak gelişimi, bireyin küçük yaşlardan başlayarak toplum tarafından kabul edilen doğru davranışları yapmasıdır. İnsanlar doğaları gereği ahlaklı veya ahlaksız, iyi veya kötü olabilirler. Bu tür ahlaki özellikler bireyden bireye, toplumdaki topluma değişmektedir ve potansiyel olarak bütün toplumlar ahlaki özellikler sergilemektedir. Ahlakın kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. Toplumun olduğu her yerde kaçınılmaz olarak bu toplumdaki insanların davranışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen normlar ve kurallar olmuştur. Antropologlar ve ahlak sosyologları ahlakın toplumların ilk kuruluş zamanlarından beri var olduğunu söylerler. Ahlak bir takım kurallarla tasvip görüp idealize edilmiş davranış biçimleri ve değerler üzerinde iş görmüştür. Bu yüzden ahlakı meydana getiren unsurlar normlar ve kurallardır. Kural ve normlardan yoksun bir ahlaktan söz edilemez.

---

² Yaran, a.g.e, s.13

³ A. Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2014, s.13

Ahlaki bir varlık olması insanı diğer canlılardan mahiyet itibariyle ayıran en önemli özelliktir.⁴ Ahlak, varlıklar içinde sadece insana özgü bir fenomendir ve insanlıkla yaşıt bir tarihselliğe sahiptir. İnsanın var oluş serüveni bir bakıma ahlakın da serüvenidir. Bir akıl ve ahlak varlığı olarak insana yeryüzü yolculuğunda kılavuzluk etmeyi ise çoğunlukla dinler üstlenmiştir.⁵ Ahlak ilmi normatiftir; olması gerekenin ilmidir. Ahlak bütün insanlığa yöneliktir. Ahlak, davranış düzenidir. Her insan bir düzen içerisinde hayatını sürdürmek zorunda olduğundan ahlak insan hayatının tamamlayıcı bir parçasıdır.⁶ Ahlak kelimesini anlamlı kılan şey, insanın huyu, karakteri ve fitratıyla, bu kelimenin arkasında bulunan ontolojik gerçekliğin bir uyuşması, uzlaşması ya da kaynaşmasıdır. Huy, karakter ve fitratla kazanılan ahlak tecrübesi, ahlakın kaynağına dair soruşturmanın hareket noktasıdır.⁷

Ahlak kavramının birçok tanımı yapılmış ve üzerinde durulmuştur. Ahlakı İbn Miskeveyh (940-1030), “nefsin düşünüp taşınmadan kendi fiillerini ortaya koymasını sağlayan durum” olarak tanımlarken,⁸ Alan Wolfe (1934-), “ahlak bir yandan büyüeyebilen bilgili temsilciler, diğer yandan ise değişebilen bir kültür arasında müzakere edilen bir pratik” şeklinde tanımlamıştır.⁹ İslam filozofları ahlakı “nefiste yerleşik olan yatkınlıklar” şeklinde tarif etmişlerdir. Bu yatkınlıklar sayesinde, “fiiller, nefisten her hangi bir fikri ve iradi güçlüğe hacet kalmaksızın sadır olur. Eğer bu yatkınlıklar iyi olursa, nefisten faziletler, kötü olursa reziletler sadır olacaktır. Ahlakın temel vazifesi de nefis hakkında bilgiler vermek ve nefsi, kendisinden faziletli fiiller sadır olacak şekilde terbiye etmektir.¹⁰

Genel olarak ahlak, kendi içerisinde birçok kavramı da barındırmaktadır. Felsefenin temel problemlerinden biri olan ahlak, iyi-kötü, doğru-yanlış, fayda-zarar, adalet-adaletsizlik, erdem-erdemsizlik, mutluluk-mutsuzluk vb. kavramlar üzerinde yoğunlaşır. Ahlak kavramı dilimize Arapça bir kelime olan “hulk” kelimesinin çoğulu olarak geçmiştir. Ayrıca “hulk” kelimesi ahlak bilimini ve ahlaki kuralları da

⁴ A. Naim, *İslam Ahlakının Esasları*, T.D.V.Y, Ankara, 2010, s.4

⁵ İ. Sina, *Mutluluk ve İnsan Nefsinin Cevher Olduğuna İlişkin On Delil*, (Çev.:F. Toktaş), T.D.V.Y, Ankara, 2011, s.4

⁶ C. Sadık Yaran, *İslam Ahlak Esasları*, A.Ü.Y, Eskişehir, 2012, s.11

⁷ K. Koçoğlu, *İslama Giriş*, D.İ.B.Y, İstanbul, 2007, s.194

⁸ İ. Miskeveyh, *Tehzibu'l-Ahlak*, (Çev.: A. Şener, İ. Kayaoğlu ve C. Tunç), Büyüyen Yayınları, İstanbul, 2013, s.49

⁹ Z. Bauman, *Postmodern Etik*, (Çev.: A. Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s.45

¹⁰ A. Akyol, *Kutadgu Bilig'de Ahlak ve Siyaset*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2013, s.31

karşılacaktır. Ahlak kavramı Batı dillerinde ise farklı algılanmaktadır. “Bilim” anlamında ahlak ile “kural” anlamında ahlakın kullanımı farklı kelimelerle karşılanmaktadır. Bu kelimeler “etik” ve “moral” kelimeleridir. Bu kelimeler Batı dillerinde kullanılmakla birlikte dilimizde de yaygınlaşmıştır. Moral, ahlaki normlar, töre, değer yargıları, kurallar vb. anlamları ifade ederken; etik ise, felsefenin ahlak konusunu incelemektedir. Ahlak, bir bilim alanı olarak, ‘etik’in konusu olmakla birlikte, halkın ahlaktan anladığı şey, ‘moral’ ile ifade edilmektedir.¹¹

Dilimizde ahlak kelimesi batı dillerinde mevcut olan “moral” kavramına karşılık olarak kullanılmaktadır. Moral kavramı Yunanca “ethos” kelimesinin Cicero tarafından Latinceye çevrilmesiyle türetilmiştir. Etik (ethic) kelimesi ethos kelimesinden türetilmiştir ve öznel yanılla; kişinin niyet, anlayış ve tutumunu sergilerken, nesnel yanılla da ahlak, töre ve alışkanlıkları nitelemektedir. Dolayısıyla etik ethosun yani ahlaki olanın bilimidir.¹²

Ahlak ile etik kavramları arasında bir ayrım yapma çabası 20.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren birçok filozof ve felsefeci tarafından benimsenmiştir. Ancak birçok uğraşa rağmen bu iki kavramı birbirinden ayırmanın zorluğu aşikârdır. Günlük dilde ve felsefede “etik”, “ahlak” ve “moral” kavramlarının sık sık birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki bu kavramların az çok aynı manaya geldiği de açıktır. “Etik” kelimesi Grekçe “ethos”, “moral” kelimesi Latince “mores/mos”tan gelmektedir. “Ethos” da, “mores/mos” da töre, gelenek, görenek, alışkanlık, yerleşikleşmiş duygululuk hali, karakter, huy, mizaç vb. anlamlara gelmektedir. “Moral” kelimesi dilimizde kullandığımız “ahlak” kelimesi de Arapça “hulk” kelimesi de kendi içinde töre, gelenek, görenek, alışkanlık, huy, karakter vb. anlamları taşımaktadır. Dolayısıyla mutlak bir etik-ahlak ayırımından bahsetmek pek doğru olmayacaktır. Ancak bilindiği gibi, bazı filozoflar bu ayrıma dikkat çekmişlerdir. Örneğin A.J.Ayer (1910-1989), ahlakçı ile etikçiyi ayırma konusunu şöyle belirtmiştir: “Ortaya bir ahlaksal ilkeler kodeksi atan ve bizi bunları izlemeye davet eden bir ahlaksal öğreticisinin yaptığı ile tam tersine, görevi daha çok

---

¹¹ O. Elmalı, *Bertrand Russell’da Ahlak Felsefesi*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005, s.9

¹² L. Çilingir, *Ahlak Felsefesine Giriş*, Elis Yayınları, Ankara, 2014, s.12

onların yapısını çözümlmek olan bir etikçinin yaptığı arasında, her durumda hiç de göze batmayan bir ayırım vardır.”¹³

Ahlakın içeriği çeşitli çağlara, çeşitli uluslara, çeşitli çevrelere göre değişmektedir. Bazen tek tek kişilerin bile ayrı ahlak anlayışları olmuştur.¹⁴ Kindi (801- 866), insanların ahlaki yapılarının farklı oluşunu gezegenlerin hareketlerine ve iklim farklılıklarına bağlamaktadır. Ay altındaki her çeşit oluş ve bozuluşun yakın etkin sebebi gezegenler olduğuna göre gök cisimlerinin bize olan yakınlık ve uzaklığına, iniş ve yükselişlerine, hızlı ve yavaş hareketlerine, bir araya gelme ve ayrılma durumlarına; bedenimizin döllenme sırasında ve dölyatağında kazandığı yapıya göre ahlak da farklılık göstermektedir. Örneğin ekvator bölgesinde yaşayan insanlar öfkeli ve saldırgandır; aşırı derecede heyecanlı ve şehvet güçleri de fazla olduğundan düşünceleri daima değişkendir. Buna karşın soğuk iklim kuşağındakiler sabırlı, vakarlı, dayanıklı, namuslu ve aşırılıktan uzak kimselerdir.¹⁵

Kabul edilen ahlaki ilkelerin nihai kaynağı nedir, bunlar sadece insan düşüncesinin bir ürünü müdür, Tanrı tarafından mı yaratıldılar, bu ilkeler her ikisinden de bağımsız bir kaynaktan mı geliyorlar ya da birden çok kaynak mı var? Buradaki her seçeneğin ayrı ayrı taraftarı vardır. Örneğin teistlerin büyük bir kısmı ahlaki ilkelerin kaynağının Tanrı olduğunu belirtirler.¹⁶ “Tanrı insanoğlu için tutarlı, dikkatli bir ahlaki ölçüt yaratmıştır. Bu öyle bir ölçüttür ki, takip edilirse hem Tanrı’nın istediği şeyi hem de herkes için en yüce kemali meydana getirecektir. Ancak Tanrı böyle bir ölçüt tarafından sınırlanmış değildir. Tanrı her ne sebeple olursa olsun istediği her şeyi yapabilir ve böyle fiiller ahlaken kolaylıkla meşrulaştırılabilir. Çünkü onları Tanrı yapmıştır.”¹⁷ Ahlak her ne olursa olsun bir şekilde Tanrı fikriyle bağlantılı olmuştur.¹⁸ Çünkü insanlık tarihinin dinle başladığı ve dinin var olduğu, kutsal kitaplar kadar felsefe ve ilmin de bize öğrettiği bir hakikattir. Geçmişte olduğu gibi, bugün de, ilimsiz, sanatsız felsefesiz insan

¹³ D. Özlem, *Etik-Ahlak Felsefesi*, Notos Kitap Yayınları, İstanbul, 2013, ss.174-175

¹⁴ B. Akarsu, *Mutluluk Ahlakı*, Remzi Yayınları, İstanbul, 1982, s.7

¹⁵ Kindi, *Felsefi Risaleler*, (Çev.: M. Kaya), Klasik Yayınları, İstanbul, 2014, s.54

¹⁶ M. Peterson, W. Hasker ve B. Reichenbach, *Akil ve İnanç*, (Çev.: R. Acar), Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s.413

¹⁷ M. Peterson, W. Hasker ve B. Reichenbach, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, (Çev.: R. Acar, O. Baş ve N. Mehdiyov), Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s.807

¹⁸ R. Alpyağıl, *Geleneksel ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesine Dair Okumalar*, İz Yayınları, İstanbul, 2012, s.663

toplulukları mevcuttur, fakat hiç bir zaman dinsiz bir toplum mevcut olmamıştır. Çünkü bireysel ve toplumsal bir olgu olarak din, insanla beraber var olan ve yaşayan bir gerçektir.¹⁹

Ahlakın kaynağı sorunu ortaya atıldığında araştırmacılar iki tür kaynaktan bahsetmişlerdir. Bu kaynaklar din ve toplum sözleşmesidir. Dini kaynak, insana sorumluluklarını, neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini beyan eden ahlaki kuralların kaynağı olarak Tanrı'ya ve O'nun insanlara gönderdiği ahlak yasasına işaret etmektedir. Bu kaynak türü, ahlakı, insanın kusurlu varlığını ve bozulmuş olan özünü Tanrı'nın iradesiyle ıslah etmesiyle açıklamaktadır. Buna göre Tanrı, bozulmuş olan insana belirli kurallar göndererek el uzatır. İkinci kaynak olan toplum sözleşmesi, ümmetten millete geçişle veya dinin, sekülerleşme süreçlerine koşut olarak, kamusal alandan bir şekilde uzaklaşmasını sağlar. Dini kaynakta olduğu gibi bu kaynakta da vurgu, insanın negatif "başkasının kurdu" olan doğasına yapılır. Dolayısıyla ahlak, bir topluluğu oluşturan öğelerin veya grupların birlikte barış içinde yaşamalarını mümkün kılan ilkeler sistemini ifade etmektedir.²⁰

1.2. Felsefe Açısından Ahlak

Bir bireyin veya bir insan topluluğunun belli bir tarihsel dönemde belli türden eğilim, düşünce, inanç, töre, alışkanlık, görenek ve bunlara dahil edilmiş olan değer, buyruk, norm ve yasaklara göre düzenlenmiş ve gelenekleşmiş yaşam biçimine ahlak denir. Yukarıda sıraladığımız ahlak nasıl bir fenomendir ve nasıl oluşmuştur? Bu ve benzeri sorular daha çocukken ailesi, çevresi, arkadaşları tarafından benimsenmiş olan birçok yargının oturmasıyla kendi kendine sorular sorup cevaplar bulmaya çalışmıştır. Her insan bu evreden geçerek kendisi ve çevresi için en uygun olanı seçeceğini düşünerek, bazen bu kuralları benimsemiş bazen de eleştirmiştir. Bu tartışma kişiyi, ahlak nedir, neden biz bir eyleme, tutuma iyi veya kötü deriz? sorularıyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu tip sorgulamalar yapan kişi de kendini ister istemez ahlak felsefesinin içinde bulur.

Ahlak, her alanda, her dönemde yaşamımızın içindedir ve sürekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir Hıristiyan ahlakı, bir İslam ahlakı, bir Yahudi ahlakı, bir

¹⁹ H. Bergson, *Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı*, (Çev.: M. M. Yakupoğlu), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2004, s. 137

²⁰ Cevizci, a.g.e, ss.16-17

hümanist ahlakı, bir ödev ahlakı, bir iş ahlakı, bir bilim ahlakı ile iç içeyizdir. Bu ahlaklar çokluğu içinde kalan kişinin aklına gelecek ilk soru ahlakın sadece kendisi için mi geçerli olduğu yoksa genel geçer, evrensel bir ahlakın olduğu mudur? Kimi insan kendi yaşamından etkilenerек gördüğü, bildiği, aşına olduğu gelenek, görenek ve adetlerle yaşamını sürdürüp yargılara varırken kimisi de ahlak denen fenomenin tüm insanlar için eşit, birleştirici bir güç olduğunu varsayar.²¹

Ahlak üzerine düşünme, herkesin derinlemesine bir araştırma, inceleme, irdeleme yapmaksızın yaptığı düşüncelerdir. Bu düşünceler ahlak felsefesinin temelini oluşturur. Ahlak felsefesi, ahlakın felsefi açıdan sorgulanması, ahlak üzerine felsefi kavram ve yöntemlerle düşünülmesi, ahlakın felsefi açıdan incelenmesidir. Ahlaki kararlar nasıl meydana gelir, onları belirleyen doğuştan gelen bir yeteneğimiz var mı, ilkeler nesnel, genel geçer mi, yoksa öznel mi, ahlaki itekler nelerdir ve ne anlama gelir? Ahlak felsefesi genelde bu tür soruların cevaplarına yönelmektedir. Aynı zamanda kişinin kendisi için doğru kararlar almasına ve hangi davranışları sergileyeceğine yardımcı olur.

Ahlak, felsefe tarihini incelediğimizde ilkçağdan bu yana tartışılan bir konudur. Eski Yunan'da, Sokrates'ten(469-399) önce gelen filozofların dizgesel bir etik kuramı ortaya koydukları söylenemez. Herakleitos (535-475) ve Demokritos (460-370) ahlakı, insanın kendi bireysel mutluluğunun sağlanmasında aramışlardır. Herakleitos mutluluğun dünya düzenine uymakta, Demokritos da duyguların tutsağı olmaktan kurtulmakta olduğunu öne sürmüşlerdir.²² Bir etiğin; inceleme, çözümleme ve eleştiri konusu olan ahlaka yansız ve nesnel bir tavırla yaklaşabileceği 20.yüzyılın ilk üç çeyreğinde Anglosakson felsefesinde görülmüştür. Felsefe tarihi, İlkçağ tarihçilerinden bu güne kadar ahlakın göreceli (rölativizm) olduğunu savunanlar ve evrensel bir ahlak (üniversalizm) olduğunu düşünen filozoflarla doludur. Felsefe tarihinde "Her şeyin ölçütü insandır" sloganıyla bilinen Sofistler etik göreceliğin (rölativizm) ilk savunucuları olmuşlardır. Sofistler, doğa felsefesiyle başlayan felsefi ilgiyi insana çekmişlerdir. Sofistler için yapılan tüm ayrımlar, konular, tüm ilkeler "evrensel" olmayıp "insana görelî" şeylerdir. Sofistlere göre, "iyi" ve "kötü", "yarar" veya "haz" insana göredir. Birinin haz aldığından bir başkası almayabilir ya da

²¹ Özlem, a.g.e, ss.19-22

²² V. Hacıkadiroğlu, *İnsan Felsefesi*, Cem Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s.268

birinin yararına olan bir şey bir başkasının yararına olmayabilir. Protagoras (480-410), “Üşüyen için rüzgar soğuk, üşümeyen için soğuk değildir” demiştir. Dolayısıyla neyin iyi, neyin değerli olduğu insana göre farklılık göstermektedir. Bu bakımdan Sofistler değer göreceliği (rölativizm)nin ilk temsilcileri olmuştur.²³

Sofistlerin görüşlerinin tam tersi olan evrenselci etiğin (üniversalizm) temsilcileri de Sokrates ve Platon’dur (427-347). Bu filozoflar insanın ahlaksal yaşamını evrensel ilkelere göre düzenleyen bir rasyonel ahlakı savunmuşlardır. Sokrates, ahlakın “tümel doğrular” olduğunu ve bu tümel doğruların diyalektik-maiotik (akılda zaten mevcut olanı uyarma, hatırlatma yoluyla açığa çıkarma, doğurtma) yöntemiyle ortaya çıkacağını belirtmiştir. Onun için, iyi, doğru, erdem, cesaret ve adaletin birer cevheri vardır. Bu cevherlerden bir cevher bizim özümüzde vardır fakat biz bilincinde değilizdir. Ancak rasyonel irdeleme, doğruyu ortaya çıkarma amaçlı konuşma (diyalektik), tıpkı bir ebenin bir çocuğu doğurtması (maiotik) gibi bir yöntemle bu cevheri ortaya çıkaracaktır. Böylece insanın ahlaksal yaşamı tümel doğrularca bir düzene girecektir.

Sokrates’e göre ahlaksal yaşam için gerekli kavramlar vardır ve bu kavramların herkesçe kabul edilebilmesi için mevcut olan bu kavramların tanımlarını ortaya koyabilmeleri gerekmektedir. Ahlaksal yaşam ve kesin tanımlar için temel ölçüt; bilgi, doğru bilgidir. Doğru bilgiden ancak doğru eylem çıkar. Dolayısıyla da epistemolojik açıdan “doğru” olan ahlak açısından da “iyi” dir. Doğru bilgiyi takip eden eylem ahlak bakımından doğrudur ve bu eyleme şekil veren ilke, hem bilgi hem de ahlak ilkesi olarak “iyi”dir.²⁴

Platon, Euthyphron’da “dindarlık Tanrı sevdiği için mi iyidir, yoksa dindarlık iyi olduğu için mi Tanrı onu sever?”²⁵ sorusu tartışılır. Bu tartışma felsefe tarihinde çeşitli filozoflarca tartışılmıştır. Genel itibariyle bu tartışmalar ikiye ayrılır. Kimileri Tanrı sevdiği için iyidir demiştir. Kimileri de dindarlık iyi olduğu için Tanrı onu sever diyerek probleme çözüm aramışlardır.

Platon’un Euthyphron diyalogunda, Euthyphron’un Sokrates’le dindarlık hakkındaki tartışması anlatılır. Euthyphron’un babası, adam öldüren bir ırgatı

²³ A.g.e, ss.23-24

²⁴ A.g.e, s.24

²⁵ Platon, *Euthyphron*, (Çev.: G. Şar) Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008, s.55

zincirleterek onun hakkında verilecek kararı öğrenmek için yargıca haber gönderir. Fakat bu esnada ırgat ölür. Bunun üzerine Euthyphron, babasının yargılanıp ceza almasını ister. Bu olay üzerine kurulan diyalogda Euthyphron, bir davranışın kutsallık taşımasının kriterine ilişkin soruyu “Tanrıları memnun eden şey kutsal ve onları memnun etmeyen şey de kutsal olmayandır” şeklinde cevaplar. İşte bu soru etrafında verilen cevaplar felsefe tarihinde tartışmalara sebep olmuştur. Platon, Euthyphron’da bu soruyu kesin olarak cevaplamaz ama “dindarlık iyi olduğu için Tanrı ona değer veriyor” kısmına olumlu bakmıştır.²⁶

Platon, Euthyphron diyalogunda bir eylemin kutsal olmasının belirleyicisinin ne olduğu sorusuna “Tanrıları memnun eden şey kutsal ve onları memnun etmeyen şey kutsal olmayandır”²⁷ şeklinde yanıtlar. Farklı biçimlerde ifade edilen bu soru “bir şey Tanrı emrettiği için mi iyidir, yoksa iyi olduğu için mi Tanrı emretmektedir” veya “Tanrı bir eylemi emrettiği için mi ahlaki olarak zorunludur, yoksa ahlaki olarak zorunlu olduğu için mi Tanrı onu emretmektedir” şeklinde de sorulabilir.

Platon “iyi”yi ideal bir alana yönlendirerek “Her şeyin ölçüsü Tanrı’dır” demiştir ve “iyi” yi idea olarak temellendirmiştir. Böylelikle iyi kendinden pay alınan, kendisine yönelen, insanüstü bir mertebede boy göstermiştir. Etik görecelik ve etik mutlakçılık (evrenselcilik) bir karşıtlık olarak felsefe tarihinde epeyce bir yankı uyandırmıştır. Hatta 20. yüzyıla kadar Scheler (1874-1928) ve Hartmann (1882-1950) gibi filozoflar arasında da sıkça tartışılan konulardan biri olmuştur.²⁸

Descartes’in (1596-1650) ahlakla ilgili görüşlerine gelince, bilgilerini yeniden inşa etmek istediği zaman, ahlakın gerekli olduğuna o kadar çok inanmıştır ki, akıl, kendisini hükümlerinde şüpheli olmaya mecbur bıraktığında, davranışlarında, şüpheli kalmak için gerekli olan bazı geçici kuralları ortaya koymakla işe yeltenmiştir. Görülüyor ki, Descartes, ahlakın neden gerekli bir unsur olduğunu bize göstermiştir. Aksi takdirde ahlakın olmadığı bir evren düşündüğümüzde insan hayatı kötülüğe yenilip bozuk bir dünya olacaktır.²⁹ Pratik bakımdan ahlakın görevi, hayatımızı doğru bir şekilde yönlendirmenin yanında toplumun kabul edilebilir ahlak

²⁶ M. Aydın, *Tanrı Ahlak İlişkisi*, TDVY, Ankara, 1991, s.11

²⁷ Platon, Euthyphron, s.41

²⁸ Hacıkadiroğlu, a.g.e, s.25

²⁹ A. Bertrand, *Ahlak Felsefesi*, (Çev.: S. Zeki), Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, ss.6-7

ilkelerine uygun olarak işlemlerini sağlamaya çalışmaktadır. Bu somut seçimler yapma ve özel davranışlarda bulunmayı içermektedir.³⁰

Romalı devlet adamı, filozof Cicero (106-43); “Hangi insandır ki, bir ahlak kuralı meydana koymaksızın kendisine feylosof ünvanını vermeye cesaret eder” diyerek ahlakın önemini vurgulamıştır. Hangi ilmi alan veya hangi ekol olursa olsun ahlak denen fenomene ihtiyaç duyar ve bu alanların en büyük amacı da ahlaka ulaşmak olur. Auguste Comte (1798-1857), eserini bir ahlak kitabıyla bitirmek istemiştir. Herbert Spencer (1820-1903), Felsefe Sözlüğüne ahlak ile nokta koymuştur. Ahlakın üstünlüğünü Cicero şöyle tespit etmiştir; “Tabiata uygun ebedi, değişmez ve akl-ı selim dediğimiz bir gerçek kanun vardır ki, bunun emirleri, insanı göreve davet eder; yasakları da kötülükten korur. Gerek emretsin ve gerekse yasaklasın, söylediği sözler, iyiler yanında ehemmiyetsiz olmadığı gibi, kötüler üzerinde de etkilidir. Bu kanun, diğer bir kanunla ne yalanlanabilir ne de kısmen ortadan kaldırılabilir. Ne meclis, ne de millet, bizi bu konuda itaatten alıkoyamaz. Onun yeni bir tercümana veya yeni bir vasıtaya ihtiyacı yoktur. Bu kanun, Roma’da başka Atina’da başka olmadığı gibi, yarın da bugünkünden başka olamaz. Her yerde ve her zaman ebedi ve değişmez olarak görevini yapar. Kâinatın hâkimi olan Tanrı, bu kanuna vücut vermiş ve onu ebedi kılmıştır ve insan bir mecburiyet söz konusu olmaksızın bu kanunu ihlal edemez” der.³¹

Pascal (1623-1662) ise, “Akıl bize amirden daha emredici bir durumda emreder. Çünkü insan emre itaat etmez ise asi olur. Fakat akla uymaz ise ahmak olur” şeklinde belirtir.³²

Proudhon (1809-1865) da, “Ben, bir inanış ve bir meslek telkin etmiyorum. Gözlem, tanım ve karşılaştırma yapıyorum. Bu alemin ahlak ilmi, Jüpiter ile başlatıldığı bir zamanda, benim bu ilimden şu şekilde söz edişim, eserimin en büyük özelliğini teşkil eder. Bunun şerefi ise, tabi ki felsefeye aittir. O da salim bir aklın şerefi demektir.” “Ahlak ilmi ve adetler vardır. Çünkü, bu ilim, bir taraftan, esas bilgileri, formelliği ile ortaya çıkabilecek itirazlara cevapları ve kıyaslanabilecek

---

³⁰ C. Horner ve E. Westacott, *Felsefe Aracılığı İle Düşünme*, (Çev.: A. Arslan), Phoenix Yayınları, Ankara, 2011, s.135

³¹ Bertrand, a.g.e., ss.12-13

³² A.g.e., s.14

hükümleri var olan özel bir yetenek üzerine istinat ederken, diğer taraftan bütün tümevarımlar ve sembollerıyla beraber günlük tecrübelerine dayanır” demiştir.³³

Ahlak, felsefenin çok eski sorunlarından bir tanesidir. Ahlakın felsefe tarihi içerisinde özel bir yeri bulunmaktadır. Ahlak felsefesinin tarihi boyunca, insanlardaki aklın anlamı mutluluk ve yarar üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede insan hayatının felsefe boyutunda anlamı, bu mutluluk ya da yarara ulaşmada aranmıştır. Kant’ın yaşadığı dönemde de bu anlayışlar bulunmaktadır. Kant, insan eylemlerinin amacının ne mutluluk ne de yarar olamayacağını söyleyerek bu anlayışlara karşı çıkmıştır. Ona göre insan teorik akıl ve pratik akıl olmak üzere iki ayrı akıla sahiptir. Teorik akıl insanı duyuşal dünyanın bilgisine ulaştıran fenomenler aleminin bilgisini edindiğimiz aklımızdır. Pratik akıl ise nesnel aleminin bilgisine ulaştıran aklımızdır. Kant’a göre insan pratik akli aracılığıyla kendisine ödev edindiği bir takım ilkelere sahip olmalı ve bu ilkelere uygun hareket etmelidir. Ancak o zaman ahlaklı olabilir. İnsanın eylemlerini düzenlemeye yönelik oluşturulmuş kuralların bütünü olarak ahlak, Kant’a göre tamamen pratiktir ve teorik bir arka plan gerektirmektedir. Ahlaka teorik zemini sağlayacak olan ise kuşkusuz, eylemin ve istemenin a priori yasalarını ortaya koyacak olan ahlak felsefesidir. Ahlaki kuralların, ilkelerin ve yasaların temelinde yer alan özgürlüğün yasalarına ilişkin bilgiye ise ‘etik’ denmektedir. Dolayısıyla etik, ahlaklılığın en yüksek ilkesini saptamaya çalışmalı, başka bir ifade ile ‘iyi istemenin’ koşullarını incelemelidir.³⁴

Ahlak yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile yaptıklarımızı ve yaptıklarımızın sonuçlarını değerlendirme ile ilgilidir.³⁵ Ahlak felsefesi ise bir davranışın iyi veya kötü olduğu yargısına nasıl varıldığını incelemektedir. Ahlak felsefesinin temel konusu insanın tutum, tavır ve davranışlarıdır. İnsanın arzu ve isteklerinden önce ilk olarak niyeti sorgulanmaktadır. İyi-kötü, erdem-erdemlilik, adalet-adaletsizlik vb. gibi kavramların ne olduğunu tartışarak genel yargılara varmaya çalışır ve bu yargıların genel geçer bir ilke olup olmayacağı konusunu

---

³³ A.g.e, ss.14-15

³⁴ I. Kant, *Pratik Akılın Eleştirisi*, (Çev.: İ. Z. Eyüboğlu), Say Yayınları, İstanbul, 2013, s.251

³⁵ J. Nuttall, *Ahlak Üzerine Tartışmalar*, (Çev.: A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s.15

araştırır. Böylelikle ahlak felsefesi, felsefi bir disiplin olarak, ahlaki olanın eleştirel tarzda aydınlatılması anlamına gelmektedir.³⁶

1.3. Ahlak Felsefesinin Temel Kavramları

1.3.1. Vicdan

Her birey iyi ve kötünün ne olduğuna dair bir fikre sahiptir. Dolayısıyla iyiye yönelmeye, kötünden uzak durmaya çalışır. İşte bu kendiliğinden sahip olunan iyi bilgisi “vicdan” olarak tanımlanmaktadır. Semavi dinlere göre vicdan, ahlaki bir refleksiyon ve insanda “Tanrı’nın sesidir.” Pratik açıdan ise vicdan, insanın sırf kendisi için kullanımda olan aklıdır. Vicdan, kişiye özgü ve içsel bir ahlaki yargı dile getirmektedir. Her yargı gibi vicdani yargılarımız da doğru veya yanlış olabilir. Tüm vicdani yargılar özgürlüğü şart koşar. Ancak vicdan özgürlüğü, eğer vicdanın öngördüğü davranışlar, başkalarının davranışlarıyla ters düşerse problem oluşturur. Vicdan bireyi, tehlikelere karşı korumak için, kendi “sesi” veya “çağrısına” itaat etmeye zorlar. Vicdanın en önemli özelliği, insanın bir kısım eylemlerini sorgulayıp, reddederek, suçlanmayan ve reddedilmeyen “doğru” düşünce ve davranışa kapı aralmasıdır.³⁷

1.3.2. Bilinç

Ahlakla ilgili olaylara dair yargılarımızın mercii olan vicdan, aynı zamanda “ahlaki bilincimizin” bir ifadesidir. Bilinç genel olarak kişinin her tür iç duyuş, düşünce ve algılama etkinliklerini kapsamaktadır. Bilinç bizim, her çeşit tecrübe ve yaşantımızı bir biriyle bağlantılı ve bütün olarak algılamamızı sağlayarak, geçmiş, hal ve geleceğe dair genel bir dünya görüşü veya hayat anlayışına sahip olmamızı sağlayacaktır. İnsanın sahip olduğu ahlak bilinci ahlaki normların temellendirilmesini şart koşmaktadır. Çünkü ahlaki kurallar ancak onların temellendirilebileceğine dair inandırıcılıklarını korudukları ölçüde yürürlükte kalabilir. İnsan akli spekülative bir ihtiyaçtan değil, pratik nedenlerden dolayı kendi sınırlarını aşır felsefenin alanına girmeye zorlanır.³⁸

---

³⁶ Çilingir, a.g.e, s.13

³⁷ A.g.e, ss.13-15

³⁸ A.g.e, ss.15-16

1.3.3.Özgürlük

Ahlak felsefesinin temel şartı özgürlüktür. Bir eylemin ahlaken “iyi” bir eylem olabilmesi için özgürlükle birlikte aynı zamanda özgürlüğü amaçlaması da gerekmektedir. Bu yüzden ahlak felsefesi için özgürlük vazgeçilmez bir alandır. Ahlaki sahada insan birçok ahlaki emir ve yasaklarla karşılaşır. Özgür insan hiçbir şeye bağlı kalmadan, kendi iradesiyle yönünü çizebilen kişidir. Ahlaki özgürlük, insanın ahlaki niteliklerine bağlıdır. Ahlaki emir ve yasaklar ahlaki bilinç veya vicdanımızın sesinin doğrudan bir belirlemesi olmadıktan sonra özgür sayılamazlar. Burada şüphesiz itaat etme söz konusudur. Ahlak felsefesi birçok soruya cevap bulmak zorundadır. Ben bilinci ve vicdan özgürlüğünde kendini bulan ahlaki özgürlük, bir yanılsama olabilir mi? İnsan iradesini belirleyen motiflerin ahlakiliğinin ölçütü ve özgürlükle ilintisi nedir? İnsan bütünüyle özgür davranabilir veya insan iradesi özgür olarak belirlenebilir mi? Ahlaki özgürlük doğası gereği sınırsızlık, mutlaklık iddiasında olduğuna göre, bireyin özgürlüğünün, özgürlük adına başkalarının özgürlüğüyle sınırlandırılmasının doğurduğu çelişki nasıl ortadan kaldırılabilecektir? Sınırsız bir ahlaki özgürlüğe karşın, sınırlı bir eylem özgürlüğünden söz edilebilir mi?

Aziz Anselmus (1033-1109) , “akıl sahibi insanın iyiyi istemesi onun erdemi gereğidir. Erdemli yaşamak insanı doğru ve ahlaklı yapar. İnsan ceza korkusuyla değil, iyi niyetiyle eylemde bulunmalıdır. Özgürlük, yetkinliği içermektedir. Günah ve suç ise yetkin olmamaktır. O halde, özgürlük başkalarına kötülük yapmak veya zarar vermek değildir. Özgürlük, bir yetkinlik olarak günahı ve kötüyü değil, iyiyi istemek ve arzulamaktır. Özgürlük bir tür yetkinlik seçimidir. Özgür seçim daha iyiyi ve daha doğruyu isteme yetkinliğidir” demiştir.³⁹

Yeniçağda özgürlükten kaynaklanan ve salt özgürlük adına kovalanan bir amaç vardır. Dolayısıyla özgürlük, iradenin özgürlüğü olarak bir ahlaki eylem ilkesine dönüşmektedir. Bütün insanların özleri gereği özgür olarak kendilerini

---

³⁹ A. Kadir Çüçen, *Ortaçağ ve Rönesansta Felsefe*, Ezgi Yayınları, Bursa, 2010, s.181

belirleme haklarının kabul edilmesi şarttır.⁴⁰ Kur'an da insanı tam olarak düşünce ve eylem hürriyetine sahip bir varlık olarak tanımlar.⁴¹

Modern çağın en büyük ahlak filozoflarından biri olan Kant için özgürlük, kendi felsefesinin önemli sorunlarından biridir. Kant, özgürlüğü kendi düşüncesini ortaya koyduğu felsefe sisteminin çatısını tamamlayan son unsur olarak görmektedir.⁴² Kant'a göre özgürlük, ahlak olgusunun özüdür. Özgür irade, ahlaki olmayı ya da olmamayı tercih edebilir. İnsan özgürlüğünü deneyimleyerek bilemez.⁴³ Kant, özgürlüğün doğuştan sahip olunan bir hak olmadığını belirtmiştir. Özgürlük aklın bir olgusudur. Kant'ın özgürlük anlayışının kökeninde ahlaki kararlarla ilgili a priori bir kavram olarak görülmekle birlikte sosyal ve tarihsel bir yönü de vardır.

1.3.4.Ödev ve Sorumluluk

Etik alanında geleneksel ahlaki değer ve yargılar zaman geçtikçe çözülmüş ve yerlerine yenileri gelmiştir. “Sorumluluk” kavramının ahlak felsefesine yerleşmesinde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen bir takım sosyal olaylar ve Kant'ın ödev ahlakına karşı artan olumsuz tepkiler etkili olmuştur. Sorumluluk kavramı ahlak felsefesinde yer bulmasıyla bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Sorumluluk kavramıyla alakalı iki temel problem vardır. Bunlar, onun tarihselliği ve dil ile bağlantısıdır. Tüm yazarlar insanın doğa ve tarihle bağlantısında aynı zamanda özerk olduğunu da belirtirler. Bu bağlamda insana gerçek değerini sağlayan bu özerkliğidir. Dil ise, insanın onun içinde ve onun aracılığıyla dünyadaki sorumluluğunu kazandığı biricik araçtır. Tam bir sorumluluk, kişinin hem kendisine hem de başkalarına karşı eylemlerindeki sorumluluğu kapsamaktadır. Başkalarının eylemleri karşısında duyulan sorumluluk duygusu haksızlık, şiddet veya özgürlüğümüzün kısıtlandığında kendini gösterir. Bir kişinin sorumluluk bilincini yüklemesi içinde yaşadığı toplumda biçilen rolleri benimsemesi ve geçerli normlara uygun davranmasıdır. Bu değerlendirmelerle birlikte iyi bir hayat ilkesi öngörülmektedir.⁴⁴

⁴⁰ A. Pieper, *Etığe Giriş*, (Çev: V. Atayman ve G. Sezer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.133

⁴¹ M. Özdemir, *İslam Düşüncesinde Kötülük Problemi*, Furkan Yayınları, İstanbul, 2014, s.331

⁴² Kant, PAE, s.118

⁴³ A.g.e., s.52

⁴⁴ Çilingir, a.g.e, ss.19-20

Felsefi bir ahlak açısından sorumluluk kavramının içerdiği bir problem de, “belli bir mercî karşısında duyulan sorumluluk duygusu” konusunda ortaya çıkar. Böyle bir merciin tasavvuru, ancak bu mercî sorumluluğun ahlaki temel karakterine işaret ettiği sürece doğrudur. Aksi takdirde sorumluluk insanın özgür varlığı üzerine bina edilen bir zorunluluk olmayıp, heteronem bir ilke olacaktır. Bu bağlamda insanın Tanrı karşısındaki sorumluluğu, felsefi etik ile dini etik arasında çözüm bekleyen bir problemdir. Sorumluluk duygusunu doğuran en önemli sebep, farklı faktörlerin etkisiyle oluşan ilişkilerimizin “başka türlü de olabileceği” ihtimalidir. Sorumluluk böylece, başka türlü de olabilecek insan eylemlerine dair seçici bir yönü gösterir. Başka türlü olabilme imkânı, başka türlü olması “gerektiği” düşüncesini getirir. Buradaki gereklilik, sorumluluğun akıl ile temellendirilebilir yönü olarak karşılıklı ilişkilerdeki ideal modeli tasvir eder. Gereklilikle birlikte aynı zamanda sorumluluk kavramından ödev kavramına geçilmiş olur.⁴⁵

Kant’a göre ödev, ödev olduğu için yapılır. Ödev, yerine getirmeyi üstlendiğimiz bir buyruktur. Bu buyruk kendimize koyduğumuz bir buyruk anlamında koşulsuz buyruktur. Ödev insana başkası tarafından değil, bizzat kendisi tarafından verilir. İnsan kendi ödevini kendi oluşturur. Kant, ödevin ödev için yapıldığını gerçek niyetin de bunun olduğunu söyler. Ahlaklı eylemler de bu iyi niyetten doğan eylemlerdir.⁴⁶

Eylemlerin pratik yasa karşısındaki salt saygıdan doğması zorunluluğu, ödevi kuran şeydir. Bu ödev, her değerın üstünde olan kendinde iyi iradenin koşuludur.⁴⁷ Ahmet Hamdi Akseki (... - 1951) “ödev” kavramını mütekaddimûn ve müteahhirûn göre ikiye ayırıp tanımlamıştır. Akseki, Kant’ı sonra gelenlerin en meşhuru olarak görmektedir. Ona göre mütekaddimûnler ödevi “Başkalarının bize yapmalarını arzu ettiğimiz, bizim de onlara yapmamız, yapılmasını istemediğimizi, bizim de onlara yapmamamız” şeklinde tarif etmişlerdir. Akseki, Kant’ın ödev tanımını ve ödev ölçütünü açıklar. O, ödev ilkesinin kaynağını akıl olarak görmektedir. İslam ödev kaynağı dindir ve tanımı şöyledir: “Vazife, dinin yapılmasını emrettiği hayırdır” veya “Dinin emirlerine uymak, yasaklarından uzaklaşmaktır.” Akseki, ödevi dine dayalı

---

⁴⁵ A.g.e, ss.20-21

⁴⁶ Kant, PAE, s.210

⁴⁷ B. Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, Remzi Yayınları, İstanbul, 1982, s.215

olarak tanımlamanın, ödev ilkesinin akli mahiyetinden bir şey kaybettirmediğini zira bir müslümanın tabî olduğu dinin de sonuçta “aklın temel prensipleri”ne dayandığını savunmaktadır.⁴⁸

1.3.5.Niyet

Eylemde bulunan kişinin vicdanı pratik ahlakî yargıların ölçütü sayılırsa, “ahlaki iyi” vicdana uygun olan, “ahlaki kötü” ise vicdana aykırı olan şey olur. Böylece temiz vicdan veya iyi niyet her türlü ahlaki eylemin ölçütü ve ahlaklılığın dayandığı tek değer olur. “Gerçekten insan için bu dünyada iyi niyet, temiz vicdan ve hoşgörüden daha yüce erdemler yoktur, ancak bu değerler kötüye kullanıldıklarında, yani doğru olan davranışa değil de yanlış ve ilkesiz eyleme eşlik ettiklerinde doğacak sapma ve kargaşadan daha kötü bir şey olamaz. Neticede insan, niyetinin saflığına sığınmak ile onun kendisini düşüreceği yanılığdan sakınmak arasında gidip gelir. İyi niyet, ancak ve ancak doğru bilgi ve iyi davranışa eşlik ettiği sürece ahlaki bir değere sahiptir. Felsefi bir ahlaktan beklenen, ahlakî olanın özünü teşkil eden “iyi”nin ne anlama geldiğini, ahlaki bilinç ve yargının nasıl oluştuğunu, ödev ve sorumluluk kavramlarını, özgür eylemin niteliğini ve bilhassa, niçin insanın ahlaki davranmak zorunda olduğunu açıklamaktadır. Etiğin önemli bir ödevi de; gerek temel ahlaki eylem ve olguları, göreceli, şartlı yapılarının ötesinde enine boyuna inceleyerek, gerekse farklı ahlak sistemlerini, ayrı ayrı ve karşılaştırmalı olarak analiz ederek genel kural ve ilkelere varmaktır. Kısaca, ahlaki pratiğin teorisini, bilimini tesis etmektir.⁴⁹

Kant, ödev etiğini geliştirirken insanın akli boyutuna dikkat çekmiştir. Mutluluk ve yararcılık anlayışlarının karşısına ise insanın ahlaklılığını koymuştur. Kant’a kadar ahlak alanında iyi ve kötünün özünün eylemin niyetinde aranması gerektiği anlayışı belirtilmemiştir. Bu yüzden Kant etiği bir niyet etiği olarak da ifade edilebilir. Ona göre ahlaki eylemlerde asıl amaç, iyi niyettir. Mutlak olarak iyi diye adlandırılacak tek şey iyi niyettir. Ödev duygusuna göre yapılan iyi eylemler ahlakın alanını oluşturmaktadır. Kant’a göre iyi niyet eylemin amacına ulaşmasa da, iyilik özelliğinden bir şey yitirmemektedir.

---

⁴⁸ C. Sadık Yaran, *Ahlak ve Etik*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2010, s.55

⁴⁹ Çilingir, a.g.e, s.23

1.4.Ahlak Felsefesinin Temel Sorunları

Felsefe tarihinde antikçağdan bu yana geliştirilen etik teorilerde üç temel problem vardır;

1. İyi veya en yüksek iyi problemi
2. Doğru eylem problemi
3. İrade (istenç) özgürlüğü problemi

Bu problemler üç temel soruya yanıt aramaktadır.

1. Neyi istemeliyim?
2. Neyi seçmeliyim?
3. Ne yapmalıyım?

1.4.1.En yüksek iyi

Geçmişteki tüm ahlak sistemlerinin temelinde, aynı sorudan kaynaklanan *sumo bono* (en yüksek iyi) sorunu yatmaktadır. Geçmişteki sistemler, bu soruya verdikleri yanıtta göre birbirlerinden ayrılırlar.⁵⁰ Her filozof kendine göre benimsediği veya bir kesim tarafından kendisine benimsettirilmiş bir “iyi”yi gerçekleştirmeye çabalamıştır. İnsan yaşamının anlam ve değeri, “en yüksek iyi”yi gerçekleştirme ve ona ulaşma çabasıdır. Ahlak felsefesi tarihinde “en yüksek iyi” birçok ahlak anlayışları tarafından, doğaya uygun yaşama (Stoacılar), acıdan kaçıp olabildiğince haz duymak (Hazcılık; Aristippos, Kirene Okulu), yarar (Sofistler, Mill) vb. olarak tanımlanmıştır. Etik tarihinin başından Yeniçağda Kant’a gelene kadar bu konuya dair yapılan incelemelerin, problemi “en yüksek iyi” olarak tanımlanması olmuştur. Genel olarak en yüksek iyiyi tanımlamada “mutluluk” ortaya atılmıştır. Mutluluk için ise bedensel haz, bireysel-toplumsal fayda, doğa ile uyum gibi farklı temellendirmeler yapılmıştır. Tarih boyunca pratik akıl daha çok insanı mutluluğa götüren anlamlarla yenilenmiştir. Kant’ın çağında da akıl mutluluğa ulaşmada anlamlanıyordu. Tüm insanlar ve toplumlar kendi rahatlıklarını, mutluluklarını ve yararlarını düşünüp, bunlara ulaşmayı isterler ve ancak akıl sahibi olanlar bu hedefte üstün görülürler. Kant işte buna karşı çıkmıştır. Kant bu noktada henüz üzerinde bir uzlaşma sağlanabilecek, adı “mutluluk” olan “en yüksek iyi”

⁵⁰ I. Kant, *Ethica Etik Üzerine Dersler*, (Çev.: O. Özügül), Pencere Yayınları, İstanbul, 2007, s.16

olmadığını belirtir. Bu sebeple etik, bu zeminde değil başka bir zeminde aranmalıdır. Kant bu doğrultuda etiğin a priori temelleri olabileceğini düşünür. Bilgi kuramında olduğu gibi etiğin de a priori olması demek herkes için geçerli bir yasanın var olmasıdır. Yalnızca bu durumda genel geçer bir yasayla etik tek ve evrensel olabilirdi. Bu durumda ortaya bu evrensel ahlak yasasının nasıl bir yasa olacağı sorusu çıkar. Kant'ın bu genel geçer ahlak yasası; her zaman özgür olarak erek koyma ve özgür olarak bunları izleyebilme yetisine sahip olmakla nitelendirdiği insanlıkla gerçekleştirilebilir. Özgür insan hem kendisini ona göre yönlendirebileceği bireysel ilke hem de evrensel şekilde başkalarının da isteyebileceği ve ona göre yönlenebileceği bir genel ilke oluşturabilir. Bu durumda insan kendi iradesiyle kendisine yasalar koymuş olur. “En yüksek iyi”, “Ne istemeliyim?” sorusuna yanıt olabilir. “Neyi istemeliyim?” sorusuna verilen cevap hep “en yüksek iyi”yi istemelisin” olsa da bu “en yüksek iyi”nin tanımı konusunda bir fikir birliği olmadığı, aksine bu konuda birbiriyle tutarsız bir tanımlar çokluğuyla karşılaşıldığı açıktır.⁵¹ Örneğin, Farabi’ye (879-950) göre insanın ana ereği mutluluktur. Mutluluk bir başka şeyin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak istenmeyen bizzat kendisinin peşinden koşulan en yüksek iyidir.⁵²

1.4.2.Doğru Eylem

“Ne yapmalıyım?” sorusuna verilen cevap her zaman “Doğru olanı yapmalısın” olmuştur. “Doğru olanı yapmak”, da doğru eylemde bulunmaktır. Doğru eylemde bulunmak için bir insanın sahip olması gereken niteliklere ise “erdem” adı verilmektedir. Erdem, bir amacın gerçekleştirilmesinde kişinin belirli tarzlarda eylemde bulunabilme kapasitesidir. Bu yönüyle erdem sadece ahlaksal alanda ortaya çıkmaz. Ahlaksal erdemler, bir “iyi”nin gerçekleştirilmesi için bireyin sahip olması gereken beceri, yetenek ve yeterliliklerdir. Örneğin; kendine hâkim olma, cesaret, adalet, bilgelik, doğruluk, çalışkanlık birer erdemli eylemlerdir. Ahlaksal erdemler, aşırı uçlardan uzaklaşarak “doğru orta”yı bulmaya hizmet eden erdemlerdir. Buna göre cesaret erdemi, korkaklık ile hesapsız atılganlık, cömertlik erdemi müsriflik ile cimrilik arasındaki doğru ortadır. Bunların gerçekleştirilmesi birer erdemli eylemdir. Erdemler ancak insanlar tarafından yaşamda uygulandığında

⁵¹ Özlem, a.g.e, ss.35-36

⁵² Farabi, *Mutluluğun Kazanılması*, (Çev.: A. Arslan), Divan Yayınları, Ankara, 2013, s.16

ortaya çıkar. Çünkü erdemi ifade eden sözler, erdemli olmak için yeterli değildir. Çünkü erdem alanı bilgisel bir alan değil, pratik bir alandır. Yani erdemler kişi tarafından gerçekleştirildiği anda erdem haline gelir. Kant ve takipçileri, doğru eylemin, insanın kendi akıl ve iradesiyle kendisine koyduğu ilkelerin gerçekleştirilmesine yönelik eylem olduğunu vurgularlar. Bu yüzden doğru eylemde bulunabilme becerisi olarak erdem de otonomi sahibi olmak anlamına gelmektedir. Onlara göre ahlaklılık ancak bu tür ilkeler ve onların gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkabilir.⁵³

Kant, ahlak felsefesinde ‘doğru eylem nedir?’ sorusuna odaklanır ve bir eylemin doğru niteliğini taşıyabilmesinin eylemin dayandığı temelle bağlantılı olduğunu ortaya koyar. Eylem, insansal bir yapma-yapmama türüdür. İnsansal yapma-yapmamanın insansal olmayan davranışlardan farkını ilkelere dayanması oluşturur. Kant eylemi bu nedenle arka planıyla, *kişiyi* eyleme götüren ilkelerle ilgisinde konu edinir. Kant’ın etik görüşünde isteme kavramı da bu bağlamda karşımıza çıkar. Bakış noktası eylemin yapma aşamasına değil de, eylemin oluşturucu öğelerine yöneldiğinde, kişiden kişiye, çağdan çağa toplumdaki topluma değişen ilkelerle karşılaşılabılır. Ancak böylesi ilkelere dayanılarak yapılan eylemler, hep belirli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olduklarından, “doğru” niteliğini bu amaçla ilgisinde araç olarak işlevlerini yerine getirdikleri ölçüde taşıyabilirler. Bu tür eylemler, Kant’ın bakış açısından, değerleri eylemde bulunan kişinin *beklentilerine göreli* eylemlerdir.

Ahlaklılığın kökeni insan aklıdır ve eylemi doğru eylem yapan tek şey otonomidir. Eylemlerimizin pek çoğu Kantçı etik için “ahlaksal” değildir. Doğru eylem, insanın doğal ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olması sebebiyle yarar getiren eylemdir ve doğru eylemin ölçütü yararlıdır. Doğru eylem problemi beraberinde erdem ve vicdan sorununu da getirmektedir. Erdem, doğru eylemde bulunmak için gerekli nitelik, yetenek ve beceridir. Erdem, sadece ahlaksal eylemlerle sınırlı değildir. Platon mutlu olmak adına dört erdemden bahsetmektedir; kendine hakim olma, cesaret, bilgelik ve adalet. Platon erdemini insan doğasından gelmediğini ve sonradan öğrenilmediğini savunmaktadır.⁵⁴ Sokrates için erdemli bir

---

⁵³ Özlem, a.g.e, ss.36-37

⁵⁴ Platon, *Menon*, (Çev.: F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2012, s.85

yaşam hem dürüst bir yaşamdır hem de mutlu bir yaşamdır. Sokrates'in etik tarihindeki önemi “erdemli davranışların kişiyi mutlu kılabileceği” şeklindeki görüşü değil erdem sorusuna verdiği yanıttır. O, “Erdem epistemedir” der. Doğru bilgi ile erdem bir ve aynı şeydir. Sokrates, “Hiç kimse bilerek kötülük işlemez, kötülük bilginin eksikliğinden ileri gelir” demiştir.⁵⁵

Antik dönem filozoflarından Pisagoras (570-495), mutluluğu nefse ait bilmiş, bedeninin ondan istifade edip haz alabileceği fikrini reddetmiştir. Mutluluk şu dört şeyle olur: Bunlar, hikmet, şecaat, iffet ve adalet. Bunlara da erdem adını vermiştir.⁵⁶

Erdemler etik tiplerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin; aklını kullanarak kendine hakim olma, stoacı mutluluk öğretisinin temel erdemi sayılırken; yeniçağın kapitalizmle eş zamanlı olan yararcı öğretilerinde temel erdemler, muktesitlik (yardım amacıyla para biriktirme), girişimcilik vb. olur. Ayrıca Aristoteles'ten (384-322), bu yana ahlaksal erdemlerin yanında bir de entelektüel erdemlerden bahsedilir. Bu ahlaksal bilgelik, phronesis yanında, teorik bilgelik olarak hakikate, sophia'ya ulaşmak için gerekli olan erdemdir.⁵⁷

1.4.3. İrade (İstenç) Özgürlüğü

Eylemlerimizin ahlaksal boyutunu ancak özgür kararlarımız belirlemektedir. İstenç özgürlüğü savunucuları etik tarihinde etik belirlenimciliğe karşı görüşlerini bildirmişlerdir. Etik belirlenimcilikte, ahlaksal yaşamın doğal yaşam gibi belirlenmiş olduğu ileri sürülür. İnsanın biyolojik, psikolojik davranışları ve tepkileri gibi, ahlaksal eylemleri de belirlenmiştir. Etik belirlenimcilik, insanın belli durumlarla sınırlı kalsa bile özgürce kararlar alıp eylemlerini yönlendirebileceğini, bu eylemlerin sonuçlarının sorumluluğunu üstlenebileceğini kabul etmez. Etik tarihinde etik belirlenimcilik ile istenç özgürlüğü temsilcileri arasında ortaya çıkan tartışma günümüze kadar devam etmiştir.

Kant'a kadar, ‘insan özgür müdür?’ sorusuna bilgisel bir yanıt getirme çabasıyla şekillenen tartışmalar, Kant'ın özgürlüğü insanın kendindeki bir olanağa ilişkin fikri, ‘aklının bir idesi’ olarak tanımlaması ile farklı bir boyuta taşınmış ve insanın ahlaki yönünü de belirleyen bir ‘değer’e dönüşmüştür. O'na göre, özgürlük

⁵⁵ T. Tuğcu, *Batı Felsefesi Tarihi*, İlke Yayınları, Ankara, 1997, s.95

⁵⁶ N. Tûsi, *Ahlak-ı Nasırı*, (A. Gafarov ve Z. Şükürov), Fecr Yayınları, Ankara, 2005, s.102

⁵⁷ Özlem, a.g.e, ss.38-39

temelini akılda bulan, yani, ‘nesneleri hiçbir deneyde verilemeyecek olan bir kavramdır. Kant’a göre, her şeyin doğa mekanizmine uygun bir şekilde işlediği fenomenal alanda yer alamayacak olan özgürlük aklın bir idesidir. Kant’a göre, ahlaklı yaşamayı alışkanlık haline getirmiş insanlar, ‘özgür kişiler’dir. Ahlak yasası kişinin ruhsal yapısını da etkileyebilir. Ahlak yasasına göre yargıda bulunmayı, özgür eylemleri gözlemlemeyi alışkanlık haline getirmeyi ve son olarak da ‘ödev uygun’ görünen eylemlerin ‘ödevden dolayı’ olup olmadığını sorgulamayı esas alan bir yöntem olan ‘pratik aklın yöntem öğretisi’ insanın ödevin ağırbaşlı tasarımını benimsemesini ve ahlak yasasını ruhunda hissetmesini sağlayacaktır. Bu yöntemi alışkanlık haline getirebilen kişi, kolayca özgürlüğünün bilincine varabilecek ve yasaya uyduğu için kendine de saygı duyacaktır. Kant, insanın düalist bir yapısı olduğunu iddia eder. İnsan bir yanıyla doğa varlığı olarak doğal belirlenim altında yaşar, diğer bir yönüyle de insan otonomdur. Kant, bu yönüyle insanın özgür olduğunu savunmuştur. Kant, belirlenimi doğayla sınırlarken, insanın ahlaksal yaşamında reddetmiştir.⁵⁸ Ahlak felsefesinin temel sorunlarını kısaca belirttikten sonra şimdi de ahlak felsefesindeki temellendirme tarzlarına geçebiliriz.

1.5.Ahlak Felsefesinde Temellendirme Tarzları

Düşünce tarihinde ahlak temellendirilmesi üç kaynağa başvurularak yapılmıştır. Bu kaynaklar; Evren (kozmos), insan ve Tanrı’dır.

1.5.1.Kozmolojik Temellendirme

Sofistler, septikler, agnostikler ve Grek filozofları, evren ile insan yaşamındaki düzeni evren düzeninin bir devamı niteliğinde görmüşlerdir. Onlar, evrende bir akıl, logos yarattılar ve logosun hükmettiği bu evreni, “akılsal düzene sahip evren” anlamına gelmek üzere kozmos olarak nitelendirmişlerdir. Evren ile insan arasındaki düzeni göstermek amacıyla Grekler iki terim kullanmışlardır; Evren insana göre makrokozmos; insan ise evrene göre mikrokozmostur. Yani insan evrenin içinde küçük bir evrendir. Bu doğrultuda ahlaksal yaşam da, yaşamın doğal bir hali olarak görülmüştür. Evren ile insan arasında öz ve nitelik açısından hiçbir fark yoktur. Evren düzeni, aynı zamanda ahlak düzeni için de bir model oluşturmaktadır ve doğa yasası potansiyel bir ahlak yasası olarak düşünülmektedir.

---

⁵⁸ A.g.e, ss.40-41

Stoacıların temel ilkesi “doğayla uyum içinde yaşamak”tır. Sonuç olarak evren ile insan arasındaki bu doğal temellendirme kozmolojik temellendirmediir.

1.5.2.Dinsel-Teolojik Temellendirme

Tanrı’yı evrenin yaratıcısı olarak kabul eden dinlerde “iyi” kozmik düzenle uyumlu olmakla sınırlı kalmamıştır. “İyi” demek Tanrı’nın kutsal iradesi ve onun buyruklarıdır. Kozmik düzen de, kendi irade ve buyruklarına göre onun kendisinin şekillendirdiği bir şey olmak zorundadır. “Doğru eylem”de bulunmak bu iradeye itaat etmektir. “İyi”nin yanında “kötü” de bu iradeye karşı koymak anlamına gelmektedir. İnsanın ahlaksal yaşamı Tanrı’nın irade ve buyruklarına göre şekillenmektedir. Ahlaksal yaşam semavi dinlerde Tanrı’nın irade ve buyruklarına göre yönlendirilen ve düzenlenen yaşam olmak zorundadır. Ayrıca semavi dinler diğer bir ahlaksal yaşamı kabul etmezler ve bu tür yaşam şekillerini yasaklarlar. İşte ahlakı bir dinin kurallarına göre temellendirme şekli dinsel/teolojik temellendirmediir.

1.5.3.Antropolojik Temellendirme

Ahlaksal yaşamı insandan yola çıkarak temellendirme şekline antropolojik temellendirme denir. Bu temellendirme şeklinde iki farklı yol izlenmiştir.

a. Doğalcı Antropolojik Temellendirme

Yeniçağa özgü doğa bilimcileri, insanı ve insanın ahlaksal yaşamını doğal bir yaşam, doğanın bir uzantısı olarak görmüşlerdir. İnsanın ahlaksal yaşamı ancak doğal yapısı göz önünde tutularak temellendirilip açıklanır. Bu durumda “iyi”, insanın doğal ve toplumsal ihtiyaçlarını en uygun şekilde gidermesinde ölçüt olan şeydir. Toplumsal bir varlık olan insan, ihtiyaçlarını ancak toplum içinde karşılayabilir. O halde “iyi;” insana, diğer insanlarla olan ilişkisinde “yarar” veren şeydir. Ahlaksal yaşamın temellendirilmesinde insanın doğal yanını esas alan bu temellendirme doğalcı antropolojik temellendirmediir.

b. Tinselci Antropolojik Temellendirme

İnsanın ahlaksal yaşamını temellendirmede insanın tinsel yanından yola çıkar ve doğalcı antropolojik temellendirmeyi reddeder. Bu temellendirmede insan doğal bir varlık olmaya indirgenmiştir. Akıl varlığı olarak insan kendi kendisini belirleyen bir güce sahiptir. Akıl ve onun gücüyle insan kendi iradesine başvurup ahlaksal

yaşamını kendi koyduğu “ahlak yasası”na göre belirleyip düzenleyebilir. Kendi yasasını kendi koyarak (otonomi) ve bu yasanın emirlerini yerine getirmeyi ödev kabul ederek özgürlüğe kavuşmuş olur. İnsan, ahlaksal yaşamı, doğa ortasında fakat doğal yanından çok bağımsız bir dünya, özgürce kurduğu, kendisine ait bir dünya olarak kurmuş olacaktır. Kant çıkışlı bu temellendirme tarzına tinselci antropolojik temellendirme diyoruz.⁵⁹

1.6. Evrensel Ahlak Yasası

Ahlak felsefesinde “gelenek-evrensel” karşıtlığı bizi evrensel bir ahlak yasasının olup olmadığı tartışmasına götürmüştür. Bu konu felsefe tarihinde yaklaşık 2500 yıldan bu yana tartışılmış olan bir konudur. İnsanın çağdan çağa, toplumdaki topluma değişmeyen bir özü bulunduğunu, insanın her yerde aynı insan olduğunu savunan filozoflar, elbette tüm insanları bağlayan bir ahlak yasasının bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Ahlak yasası; eylemi yönlendiren, kendisiyle davranışın sınırlanıp düzenlendiği, bize ne aradığımızı ve ne yapmamız gerektiğini anımsatan kural ve idealler bütünüdür. Ahlaki eylemin kendisine tabi olmak durumunda olduğu nesnel ve evrensel yasa; ahlaki eyleme zorunluluk karakteri kazandırmaktadır.⁶⁰ Ahlak yasasının varlık düzenini oluşturan unsur özgürlüktür. Buna karşılık ahlak yasası da özgürlüğün bilme düzenidir. Çünkü ahlak yasası daha önce aklımızda açıkça düşünülmüş olmasaydı hiçbir zaman kendimizi özgürlüğü varsaymakla yetkili göremezdik. Oysa özgürlük de olmasaydı içimizde karşı karşıya geleceğimiz bir ahlak yasası bulunmazdı.⁶¹

Bu yasanın varlığını kabul eden filozofların karşısında ise evrensel bir ahlak yasasının varlığını reddeden filozoflar bulunmaktadır. Bu filozofların evrensel bir ahlak yasasının varlığını reddetmelerinin nedeni insanın değişmez bir özü olmadığıdır. Böyle bir özden söz etmek mümkün olsa dahi bu özü belirleyen şey ortak akıl olamaz. Evrensel ahlak yasasının varlığını reddeden filozoflar, bu yasanın varlığını kabul etmedikleri için ahlaki eylemleri de yasaya uygunluklarıyla değerlendirmezler. Söz konusu filozoflar, ahlaki eylemi sonucuyla değerlendirirler. Bu filozoflar ve onların etik görüşleri, ahlaki, insanın doğal yapısından türetirler. Söz

⁵⁹ A.g.e, ss.28-33

⁶⁰ A. Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003, s.11

⁶¹ İ. Serin, *Eşitlik, Özgürlük ve Kardeşlik*, Asa Kitabevi Yayınları, Bursa, 2010, s.202

konusu etik öğretilerin bir diğer ortak özelliği, hemen hepsinin sübjektif bir yapı sergilemesidir. Yani onlar, bütün insanlar için geçerli olacak bir ahlak yasasını reddettikleri için, ahlaki değerlerin özneye bağlı olduğunu öne sürerler. Bu yüzden bu öğretiler bireyci ve rölativist görüşlerdir. Evrensel ahlak yasasını reddeden ahlak öğretileri arasında; hazcılık, egoizm, yararcılık ve anarşizm gibi ahlak anlayışları yer almaktadır.⁶²

Evrensel ahlak yasasını kabul edenler, insanın hiçbir şekilde değişmeyen bir özü olduğunu kabul ederler. İnsan esas itibariyle manevi bir varlık olup özü akılla belirlenmiştir. Bu yüzden onlara “akılcı filozoflar” adı verilir. Akılcı filozoflar, ikinci olarak kişiden kişiye, çağdan çağa ve toplumdaki topluma değişmeyen mutlak ve objektif bir ahlak yasasının varlığını savunurlar. Onlar açısından dünya, sadece maddeden ve doğa yasalarından ibaret bir yer değildir. Bu düşünürler, söz konusu ahlak yasasının hem dünya düzeninin ayrılmaz bir parçası hem de bütün bireysel akılların üstündeki evrensel bir aklın eseri olduğunu kabul ederler. Bu filozoflara aynı zamanda idealist filozoflar denmesinin nedeni budur. İnsan, aklıyla bu objektif yasayı keşfedip eylemlerini ona uygun bir şekilde düzenler. Akılcı filozoflar kimi zaman da bu yasanın insan aklının eseri olduğunu savunurlar. Evrensel ahlak yasasının varlığını kabul edenler, ahlaki eylemleri sonuçlarıyla yargılamazlar. Onlar eylemleri bunun yerine yasaya uygunluklarıyla veya niyetle değerlendirirler. Özellikle de Hıristiyan ahlakçıları, tüm ahlaki değerleri, onun temelinde yer alan iradi fiille nispet ederler.⁶³ Abelardus (1079-1142) ahlaki iyiliği failin niyetine ve iradesine bağlamaktadır: “Dikkate almamız gereken husus, hangi şeylerin yapılmış olduğundan çok, onların hangi ruh haliyle yapıldığıdır. Çünkü önemli olan, eylem değil, fakat niyettir”⁶⁴ görüşünü ifade ederken Kant ise, “Ahlak yasası, dünyada beni her zaman en fazla heyecandıran şeydir” demektedir.⁶⁵

Kant, evrensel bir ahlak yasasının varlığını kabul eder. Kant kendi ahlak felsefesini yani ahlak ilkelerini oluşturmak için ortaya koymadığını sadece eskiden beri geçerli olan ilkeleri yeni baştan ortaya koymak istediğini ifade etmiştir.⁶⁶

⁶² A. Cevizci, *Felsefeye Giriş*, Nobel Yayınları, İstanbul, 2010, ss.153-154

⁶³ E. Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, (Çev.: Ş. Öçal), Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2005, s.290

⁶⁴ A. Cevizci, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, Asa Yayınları, Bursa, 2009, s.332

⁶⁵ Cevizci, OFT, s.160

⁶⁶ Kant, PAE., s.176

Rasyonel ve evrensel bir ahlak yasası koymayı hedeflemiş olan Kant, dine dayalı olmayan ve akıl üzerine temellendirilmiş bir ahlak anlayışı ortaya koymuştur. Kant ahlaklılığın kaynağının doğa, toplum düzeni, tanrı iradesi, mutluluk, ahlak duygusu vb. yerlerde aranmaması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü bu türde temellendirmelerde ahlakın evrensel, genel-geçer bir yapıya kavuşturulabilmesini mümkün görmemektedir. Kant'a göre evrensel ahlak, temelini akılda bulan a priori, genel-geçer ahlak ilkeleri üzerine inşa edilebilmektedir. Bu ise a priori, genel-geçer olan ahlak ilkelerinin, ahlaki davranışın ölçütü olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir.⁶⁷

Ahlak yasası felsefe tarihiyle sınırlı kalmayıp, evrenin varlığından bugüne dek genel geçerliliğini korumuştur. Bilindiği gibi, peygamberler genel ahlak kurallarını bazen buyruklar biçiminde dile getirmişlerdir. Musa'nın "On Emir" bunun en tipik örneğidir. Oysa buyruklar insanın arzularını dile getirmesinin en kestirme yoludur. Musa'nın insanlara tebliğ ettiği On Emir, onun ifadesine göre, Tanrı'nın isteklerini dile getiriyordu. Oysa, tahmin edilebileceği gibi, O'nun istekleri tartışılmaz. Bazen bu istekler şart kipinde dile getirilir: "Yalan söylersen çarpılırsın" gibi. Hatta bazen bildiri kipinin kullanıldığı da olur: "Tanrı yalan söyleyeni sevmez" veya "Kötülük edenler yarın ahrette yaptıklarının hesabını vereceklerdir" örneklerinde olduğu gibi. Buna karşılık ahlak filozofları ahlaki değer yargılarını genellikle "Yalan söylemek kötüdür", "Fakirlere yardım etmek iyidir" türünden cümlelerle dile getirirler ve duygular bir yana bırakılırsa bu cümlelerde geçen "iyi" ve "kötü" terimlerinin bilgisel bir anlamı olduğunu, dolayısıyla "Kar beyazdır" cümlesi gibi denetlenebileceğini düşünürler. Bu şekilde ahlaki önermelerin övgü ve yergi işlevleri yanında bir de bilgisel içeriği olduğunu iddia ederler.⁶⁸

Ahlak yasası uyulması gereken genel geçer ilkeleri betimlemektedir. Bu ilkeler kişinin ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini belirlemektedir. Bu tür ilkeler toplumda kendiliğinden ortaya çıkarlar ve bireyleri bu şekilde davranmaya iterler. Ancak tüm toplumlarda geçerli olan kurallar bulmak neredeyse imkânsızdır. Felsefe kişi vicdanı karşısında evrensel ahlak yasalarının olup olmadığını tartışır ve

---

⁶⁷ A.g.e., s.179

⁶⁸ H. Batuhan, *Uğur Felsefe Öğreniyor*, Bulut Yayınları, İstanbul, 1999, s.161

bu konuda filozoflar yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi birçok farklı görüş bildirmektedir.

II. BÖLÜM

IMMANUEL KANT VE AHLAK FELSEFESİ

2.1.Hayati

Eski Prusya dinsel takviminde 22 Nisan 1724 tarihi Emanuel'e denk geldiği için, Emanuel adıyla vaftiz edilmiştir.⁶⁹ Eyerler ve koşum takımları yapan bir saraç ustası olan Johann George Kant ve Anna Regina Kant'ın dördüncü çocuğu olarak Almanya'da doğmuştur. Yıllar sonra üniversiteye başladığında onu kaydeden yetkili, adını Emanuel Kant olarak kaydedecektir. Emanuel değil, Immanuel olduğuna hükmeden ve bu konuda ciddi bir hassasiyet taşıyan Kant'ın kendisidir. Adının Kitab-ı Mukaddes'te geçtiği biçimiyle, yani İbranice telaffuzuna uygun olarak yazılması konusunda ısrar etmesinin yanı sıra, Kant adıyla gurur duymaktadır. Yaşlılığında bile adından ne kadar hoşnut olduğundan bahsetmektedir. Kant ailesinin ona verdiği addaki “yanlış” bulur ve düzeltilmesinin gerektiğine hükmeder⁷⁰. Hem de adeta bunu temellendirmek adına Tanrı'yı yanına alarak:

“...Rab kendisi size bir alamet verecek; işte kız gebe kalacak ve bir oğul doğuracak ve onun adını Immanuel (Tanrı onunladır/bizimledir) koyacak.”⁷¹ “Kötüyü atıp iyiyi seçebildiği zaman tereyağı ve bal yiyecek. Çünkü çocuk kötüyü atıp iyiyi seçebilmeden önce, korktuğun iki kralın toprağı boşalacak.”⁷²

Ailesinin kökenine bakıldığında, İskoç asıllı olan büyükbabası en son Tilsit'te yaşamıştır ve ailesi 17.yüzyıl sonları ile 18.yüzyıl başlarında İskoçya'dan göç ederek kısmen İsveç'e, kısmen de Doğu Prusya'ya yerleşmişlerdir. Kant, on dört yaşındayken annesi Anna Regina Reuter'i kaybetmiştir ve bu kayıp Kant'ın tüm yaşam anlayışını etkilemiştir. “Annemi asla unutmayacağım” der Jachmann'a: “Çünkü benim içimde iyiliğin ilk tohumunu o ekip yeşertmiştir. Kalbimi doğanın

⁶⁹ A. Gulyga, *Immanuel Kant His Life And Thought*, (Çev.: M. Despalatovic), Birkhauser, Boston, 1987, s. 9

⁷⁰ I. Kant, *Yaşam İlkesi*, (Çev.: K. Kardeşler), Yasan Yayınları, Ankara, 2014, s.10

⁷¹ Matta, 1/22,23

⁷² Yeşaya, 7/15,16

etkilerine o açmıştır. Benim kavrayışımı o uyandırıp geliştirmiştir ve onun öğrettikleri yaşamımda daima olumlu bir etkiye sahip olmuştur.”⁷³

Annesi Kant’ı teoloji öğretmeni ve vaiz olan Frans Albert Schultz’un (1692-1763) görev aldığı okula kaydettirmiştir. Schultz, dinsel tutum bakımından Kant’ın ailesi gibi pietizme bağlıdır. Pietizm 17.yüzyılda Almanya’da Philipp Jacob Spener (1635-1705) tarafından ortaya çıkmış dinsel bir harekettir. Reform hareketlerinden sonra Protestanlık içinde büyüyen geleneksel yapıya bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Pietizm, hem imanı doğru sayılan bir öğretiye bağlanmak olarak anlayan entelektüel eğilime karşıdır hem de Hıristiyanlığı dinsel kurumlara uygunluk ile özleştiren eğilime karşıdır.⁷⁴

Kant çocukken Collegium Fridericianum’a (Frederik Koleji) başlamıştır. Kant Collegium’da Latinceyi öğrenmiş, Latin klasiklerini tanımıştır. Fizik ve matematik üstüne yoğunlaşan yeniçağ bilimi ile ilgilenmiştir. Kant, pietistlerin iyi niteliklerinin değerini bilmeyi sürdürmekle birlikte, kolejde uyulması gereken dinsel kurallara tepki göstermiştir. Kant bir keresinde Rink’e şöyle söylemiştir:

“O zamanın dinsel tasarımları, erdem ve dindarlık kavramları en az oranda bile yeterli bir açıklığa sahip değildi. Pietizm insanlara bir ağırbaşlılık kazandırıyor, insanlar saygı uyandırıcı bir görünüme bürünüyorlardı. Öyle ya, onlar insanın sahip olabileceği en yüksek şeye, iç huzuruna, neşeye, hiçbir tutkunun rahatsız edemeyeceği iç barışa sahiptiler. Hiçbir yoksulluk, hiçbir kötü olay, onları kadere küsmeye sürüklemezdi, öfke ve düşmanlığı kışkırtacak hiçbir uyuşmazlığa yer yoktu. Tek sözle, dışarıdan şöyle bir bakan, elinde olmaksızın bu görünümünden etkilenirdi. Ancak şimdi anımsıyorum da, bu kişiler koşum kayışı ve eyer alışverişi sırasında tartışırken birbirlerine karşı saygıyı nasıl da hemen bir yana bırakıverirlerdi. Bu tartışmalarda babam da mutlaka ön plandaydı. Ama ev içi konuşmalarda bu uyuşmazlıklar dikkate alınmaz, anne ve babam uyuşmazlığa düşülen kişi hakkında yine hoşgörü ve sevgi ile söz ederlerdi. O zamanlar bir çocuk olmama rağmen, bunları düşünmekten kendimi asla alamazdım.”⁷⁵

⁷³ E. Cassirer, *Kant’ın Yaşamı ve Öğretisi*, (Çev.: D. Özlem), İnkılap Yayınları, İstanbul, 2007, ss.29-30

⁷⁴ I. Kant, *İmana Yer Açmak*, (Çev.: N. Tan), İz Yayınları, İstanbul, 2014, ss.22-23

⁷⁵ Cassirer, a.g.e, s.36

Kant, 24 Eylül 1740'da Königsberg Üniversitesi'nin teoloji bölümüne kaydolmuştur. Oysa Kant, hiçbir zaman istekli bir teoloji öğrencisi olmamıştır. Teoloji bölümünü sırf tüm bilgi alanları hakkında bir şeyleri öğrenmeyi denemek için seçmiştir. Bilim, Kant'ı daima çok etkilemiştir. Kant, bilimi özellikle de fizik bilimini temellendirmek, insan zihninin nasıl işlediğini bulmak ve ahlakın rasyonelliğini göstermek istemiştir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için hem Descartes'in rasyonalizminin hem de Hume'un (1711-1776) deneyciliğinin bir sentezini yaparak transendental epistemolojik idealizm diye bilinen kendi bilgi kuramını geliştirmiş ve özgürlük ve ödev düşüncesine dayanarak Hıristiyan ahlakını savunmuştur.⁷⁶ Kant daha sonraları Hume'un şüpheciliğine hem doğal bilimler hem de ahlak yönünden karşı çıkmıştır.⁷⁷

Kant'ın, zamanının geleneksel olarak benimsenen ders ve dallarından yüz çevirip "humaniora"ya yönelmesi özgür, "human" bir kişiliğin ilk göstergelerinden birisidir ve bu kişilik daha sonra onun felsefesinin Almanya'da yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur. Kant'ın bu öğrenim yıllarında kazancı manevi ahlaksal bir disiplindir. Borowski'nin bildirdiği gibi, Kant "Knutzen'in felsefe ve matematik derslerine kesintisiz ve yoğun bir ilgi" göstermiştir. Kant, ilk ciddi felsefe derslerini rasyonalist felsefenin önde gelen isimlerden Christian Wolff'u (1679-1754) iyi bilen ve Newton'un (1642-1727) fizik konusundaki görüşlerinden haberdar olan Martin Knutzen'den (ö.1751) almıştır. Üniversiteden sonra Kant'ın yaşamı tam bir karanlık içindedir. 1746'da babasını kaybeden Kant, kendi hayatını kazanmak için birçok evde özel öğretmenlik yapmıştır. Kant'ın bu dönemle ilgili yaşantısına Borowski, "sessiz inziva" demiştir. Borowski (1922-1951), "onun çalışmalarını daha da ilerletmesine yardım etmiştir. Bu inziva sırasında onun kafasında bazı araştırmalarına ilişkin temel çizgiler belirmeye başlamış, hatta bazıları tamamen belirmiştir. Çünkü o, 1754 ve onu izleyen yıllarda birden bire ve birbirini izleyen pek çok çalışma ortaya koymuştur. O bu dönemde, hemen tüm bilgi alanlarında ve çok çeşitli konularda çalışmış üstelik bir insanın o zaman için erişebileceği en yüksek

⁷⁶ A. Flew, *Felsefe Sözlüğü*, (Çev.: N. Özsoy), Yeryüzü Yayınları, Ankara, 2005, s.291

⁷⁷ G. Shirbekk, *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, (Çev.: E. Akbaş ve dğr), Ü.K.Y, İstanbul, 1971, s.361

bilgi donanımına ulaşmıştır. Bugün bile kendisi bu inziva yıllarını ve bu yıllardaki verimli çalışmalarını büyük bir memnulukla anar.”⁷⁸

Kant, 12 Haziran 1755'te Ateş Üstüne adlı doktora tezini dekanlığa sunduktan sonra üniversitede eğitmen olarak göreve başlamıştır. Kant hayatı boyunca dış dünyanın koşullarına boyun eğmemiş, kendi entelektüel ve ahlaksal dehasının özgünlüğünü yapan şeyle yani kendi kendisini sınırlama ve belirleme gücüyle, düşünsel gelişimini engelleyecek her türlü şeyden vazgeçmiştir. Onun en büyük özelliği, bir insanın üstlendiği görevi yerine getirmesi gerektiğidir ve o kendisine koyduğu görevi yerine getirmeyi her şeyin üstünde tutmuştur. Kant bu ahlaksal kararın, bu ahlaksal istencin verdiği enerjiyle eleştirel felsefesini ve yaşam anlayışını geliştirecektir.⁷⁹

1756'da Knutzen'in “ordinaryus” profesör olarak görevde olması sebebiyle hükümet parasal kaygılar nedeniyle bu kürsüyü Kant'a vermeyip boş bırakmıştır. 1764'te Kant'a Berlin'den şiir kürsüsü teklif edilmiş ancak Kant bu teklifi reddetmiştir. 1769'da Jenodan da benzer bir teklif gelmiş onu da reddetmiştir. 1770'de Königsberg'de mantık ve metafizik “ordinaryus” profesörü olarak atanmıştır. 1755-1770 yılları arasında eğitmenlik görevini sürdürmüştür. Bu dönemin son dört yılında ek iş olarak yardımcı kütüphaneci olarak çalışmıştır. Ancak 1772'de profesörlüğü ile bağdaşmadığı için işi bırakmıştır. Bu dönemde mantık, matematik, ahlak felsefesi, fizik, matematik, coğrafya ve insan bilimi üzerine ders vermeye devam etmiştir.⁸⁰

Kant'ın, gençlik döneminde yazdığı yazılarda optimist bir yanı olduğu açıktır. Bu yüzden yazılarında evrenin düzenliliği ve iyiliğini savunmuştur.⁸¹ 1796'da yaşının ilerlemesi sebebiyle terkip gücü azaldığı için derslerine son vermiştir. Fikir gücünün azaldığını hissetmesine rağmen “Tabiat İlimlerinin Fiziğe Geçiş” adlı bir eser yazmaya koyulmuş ancak eseri tamamlayamamıştır. Kant, hastalığı üzerine “Beyler, ölümden korkmuyorum; vakti gelince ölmesini de bilirim. Tanrı şahidim olsun ki, öleceğimi hissettiğim gece yine avuç açacak ve ‘Tanrı’ya övgüler olsun’ diyeceğim. Ama arkamdan bir iblis yavaşır da kulağıma, ‘insanları mutsuz ettin’

⁷⁸ Cassirer, a.g.e, ss.54-55

⁷⁹ A.g.e, s.60

⁸⁰ A.g.e. s. 61

⁸¹ M. Kazım Arıcan, *Kant'ın Kötülük Anlayışı ve Teodise Eleştirisi*, C.Ü.İ.F.D, Sivas, 2006, s.231

derse, o zaman işler değişir” der. Kant’ın yaşamının sonunda, ölümünden dokuz gün önce, onunla ilgilenen doktor dostu Kant’ı ziyaret eder. Gözleri zor gören, yaşlı ve hasta Kant, koltuğundan kalkar, güçsüzlüğünü ele verecek biçimde yaprak gibi titreyerek anlaşılmaz bir takım sözcükler mırıldanır. Kant’ın misafiri olan dostu kendisi oturmadan onun da oturmayacağını fark eder ve oturur. Bunun üzerine Kant koltuğuna oturmasına yardım edilmesine izin verir ve gücünü topladıktan sonra, “İnsanlık duygusu beni henüz terk etmedi” der. Kant 12 Şubat 1804’de Königsberg’de vefat eder. Kuehn, onun ölümüyle ilgili olarak;

“Öldüğünde cesedi öyle kuruydu ki, sergilenesi bir iskelet gibidir. Ölümünden sonraki iki hafta boyunca Kant’ın cesedi halka açık olarak sergilenmiştir. Ölümünden on altı gün sonra bile tabutunun başında insanlar kuyruk oluşturmuştur. Tek sorun havadır, o kadar soğuktur ki yer donmuştur ve kazılamıyordu; sanki toprak büyük adamdan geri kalanı kabul etmek istemiyormuş gibi. Ama kimsenin de acelesi yoktur-, ortada sergilenmeye değer bir şey vardır ve Königsberg halkı da efsanenin ölümüne tanıklık etmek istemiştir. Cenazesi kalabalık olmuştur. Prusya’nın en büyük filozofu, Prusya’nın en büyük kralının müziğiyle onurlandırılmıştır ve Königsberg’deki bütün kiliselerin çanları çalmıştır. Kant Königsberg’in en sevgili evladıdır, Königsberg’lilerin filozof kralıydı” demiştir.⁸²

Mezarının üstünde filozofun Pratik Aklın Eleştirisi adlı eserinden alınmış şu cümle yazılıdır. “...düşündükçe iki şey ruhumu gittikçe artan bir hayranlık ve saygıyla dolduruyor; üzerimdeki yıldızlı gökyüzü ve içimdeki ahlak yasası.”⁸³

2.2.Genel Felsefesi

Kant’ın düşün yaşamı üç döneme ayrılmaktadır. İlk dönem, eleştiri öncesi dönemdir (1746-1781). Mekaniğin temel kavramlarını tanımaya veya dünyanın kökeni sorununu çözmeye çalıştığı dönemdir. İkinci dönem; eleştirel anlayışa uygun ahlakın ilkelerini ortaya koyma çabası sergilediği ve “eleştiricilik” adıyla bilinen dönemdir. Bu dönemde dogmacılığa da karşı olduğunu belirtir.(1781-1790). Üçüncü

---

⁸² Kant, Yİ, ss.35-36

⁸³ F. Copleston, *Felsefe Tarihi: Kant*, (Çev.: A. Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul, 1996, ss.10-11

dönem ise, saldırma/savunma dönemidir (1790-1800). Bu dönemin en önemli özelliği siyasete hiç karışmamasına rağmen siyasal felsefe metni yayımlamasıdır.⁸⁴

Kant akılcılık ve deneycilik akımlarını 18.yüzyılda uzlaştırmaya çalışarak 19. ve 20.yüzyılın birçok felsefi terimlerinin çoğunu belirlemiş ve bu dönemleri oldukça etkilemiştir.⁸⁵ 18.yüzyıldan itibaren birçok öğretiyi Kant felsefesi üzerine inşa edilmiştir. Olguculuk, Varoluşçuluk, Uygulayıcılık gibi birçok felsefi akım Kant felsefesine dayanmaktadır.⁸⁶ Hatta felsefe tarihinde Kantçılık akımı ortaya çıkmıştır. Kantçılık, Kant'ın düşüncesini ve bu düşüncüyü çeşitli biçimlerde takip edenlerin genel adıdır. 18. yüzyıldan itibaren birçok öğretiyi Kant'ı temel alarak oluşturmuştur. Kant düşüncesi birçok şekilde takip edilmiştir. Bazıları Kant'ı olduğu gibi anlamaya ve anlatmaya çalışmışlardır. Vaihinger, Schmid, Beck, Reinhold, Maimon, Schulze gibi düşünürler bu yolu izlemişlerdir. Bazıları Kant'ı eleştirmekle yola çıkarak, Kant'ın izinde yeni sistemlere ulaşmışlardır. Fichte, Schelling, Hegel bu yolu takip etmişlerdir. Bazıları da Kant'ı yeniden yorumlamaya çalışarak çağdaş düşünceyle ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Liebmann, Cohen, Natorp, Cassirer ve Rickert ie bu yoldadır.⁸⁷ Günümüzde ise ahlak, eleştiri, metafizik, bilgi kuramı, siyaset, tarih felsefesi ve estetik gibi alanlardaki etkileri hala devam etmektedir.

Kant'a göre felsefeler ya teoriktir ya da pratik. Teorik felsefe idrak edişin kurallarıdır, pratik felsefe ise özgür iradeyi hesaba katan davranış kurallarıdır.⁸⁸ Kant'ın tüm eleştirel felsefesi bir "savaş alanı"na benzetilebilir ki, orada savaşan tarafları özgürlük ile doğa zorunluluğu, koşullu ile koşulsuz, mutluluk ile ahlaklılık oluşturur.⁸⁹ Kant felsefesinde, kendinin de "İtiraf ederim ki, beni yıllar önce dogmatik uykularımdan ilk defa uyandıran ve araştırmalarıma kurgusal felsefe alanında bambaşka bir yön vermemi sağlayan, David Hume'un bu hatırlatması olmuştur. Onun çıkardığı sonuçlara kulak vermekten çok uzaktım; ama Hume kendi sorununun tümünü değil, bir parçasını gördüğü için, bu sonuçlar beni harekete

---

⁸⁴ I. Kant, *Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı*, (Çev.: S. Selvi), Say Yayınları, İstanbul, 2007, s.1

⁸⁵ I. Kant, *Seçilmiş Yazılar*, (Çev.: N. Bozkurt), Sentez Yayınları, Ankara, 2014, s.10

⁸⁶ I. Kant, *Düşüncenin Çağırısı*, (Çev.: A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2012, s.1

⁸⁷ I. Kant, *Eğitim Üzerine*, (Çev.: A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, ss.1-2

⁸⁸ I. Kant, *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*, (Çev.: S. Başar Sağlan), Literatürk Yayınları, Konya, 2012, s.9

⁸⁹ I. Kant, *Pratik Aklın Doğal Diyalektiği*, (Çev.: L. Çilingir), Elis Yayınları, Ankara, 2005, s.20

geçirdi; çünkü bu parça, bütünü göz önünde bulundurmada hiçbir bilgi vermez.”⁹⁰ Kant düşüncesinde Montaigne, Hutcheson, J.J.Rousseau, Shotesbury gibi kendinden önce gelen düşünürlerin etkileri vardır. Ancak bu etkilenme, onlara düşünmeden bağlanma, onların izini sürme anlamına gelmez.⁹¹

Kant, etikte meydana gelen devrimleriyle ün kazanmıştır. Kopernik kuramında daha önce “dışarıda”, dünyada var olduğu düşünülen nitelikleri zaman, mekân ve nedensellik gibi deneyime aslında zihnin kattığını belirtmiştir. Etik kuramında ise koşulsuz bir ahlaki “buyruk”tan hareket ederek ahlakın akla dayanması gerektiğini vurgulamıştır.⁹²

Kant’ın temel özelliklerinden birisi insanın bir yanını ahlaki varlık ve özgürlüğün taşıyıcısı olarak görmesidir. Kant’ın felsefesinin temelinde yatan şey özgürlük ve nedensellik problemleri ve bu problemlerde ortaya çıkan gnoseolojik (bilgi bakımından yapılan ayırım) varlık teorisidir. Kant’ın felsefesinin temelinde özgürlük problemi yatmaktadır. Bu yüzden Kant, insanda nedensel yasalara bağlı olmayan bir yanın, akıl varlığı yanının kabul edilmesini şart koşmuştur. Kant’ın felsefesinin temelinde dualite vardır. Bu dual görüş gnoseolojik bir özelliğe sahiptir. Yani varlığın değil, varlık hakkındaki bilginin çözümlenmesinden kaynaklanmıştır. Kant’ı bu görüşe iten sebepler insan, bilgi ve metafizik problemlerdir. Kant varlığı iki alana ayırmaktadır. Birincisi, görünüş alanı; ikincisi, görünüşün temeli olan, “kendi başına var olan” alan. Görünüş zaman ve mekana dayanmaktadır. Böyle bir varlığın bilgisi ancak “algı” sayesinde olabilir. Fakat bu bilginin tam bir bilgi olabilmesi için algılarla kavramların birbirine uygun gelmesi şarttır. Böyle bir uygunluğun dışında teorik bilgi olmaz.⁹³

Kant’ın felsefesinin temel hedefi, bir bilimi kesin bilim olarak olanaklı yapan şeyin ne olduğunu ortaya koymak ve bu yolla ahlak metafiziğini de kesin bilim olarak kurmaktır.⁹⁴ Bu yüzden Kant felsefeyi “insan aklının temel ereklere için tüm

---

⁹⁰ I. Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, (Ç.: I. Kuçuradi ve Y. Örnek), T.F.K.Y, Ankara, 2002, s.8

⁹¹ Kant, PAE, s.12

⁹² M. Thompson, *Din Felsefesini Anlamak*, (Çev.: K. Atalay), Optimist Yayınları, İstanbul, 2012, s.343

⁹³ T. Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler’de İnsan Problemi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, ss.31-32

⁹⁴ A. Saygın, *Kant’ın Etiğine Giriş*, Sertan Yayınları, Bursa, 2013, s.21

bilgiler ilişkisinin bilimi veya insan aklının en yüce ereklere için düşünülebilir varlığın duyumsadığı sevgi” olarak tanımlamaktadır.⁹⁵

2.3.Eserleri

Kant 80 yıllık hayatında; kozmoloji, astronomi, bilgi, metafizik, ahlak, estetik, siyaset ve din gibi birçok alanda eser kaleme almıştır. Kant’ın eserleri eleştiri öncesi dönemde yazdığı eserler ve eleştiri döneminde yazdığı eserler olmak üzere iki başlıkta toplanabilir. Eleştiri öncesi dönemin ilk yıllarında Kant doğa bilimleriyle ilgilenmiştir. Düşüncenin başlangıcında Leibniz-Wolff etkisinde olan Kant 1760’tan sonra bu felsefeye kuşkuyla bakmıştır. 1770’te eleştiri dönemine geçiş olarak görülen *Duyulur ve Düşünülr Dünyaların Formları ve İlkeleri* adlı eserini yazmıştır.

Eleştiri Öncesi Dönemi Eserleri

Fiziksel Kuvvetlerin Doğru Ölçülmesi, 1747

Gece ve Gündüzün Birliğini İzlemesini Sağlayan Kendi Ekseni Çevresindeki Dönüşünde Dünyanın Meydana Geldiği Andan Buyana Birkaç Değişiklik Olup Olmadığı Sorunu Üstüne Bir Araştırma, Dünyanın Fiziksel Bakımdan Yaşlanıp Yaşlanmadığı Sorunu, 1754

Ateş Üzerine, Metafiziksel Bilginin İlk İlkelerinin Yeni Açıklaması, Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı, 1755

Fiziksel Monadoloji, Yer Sarsıntısının Betimlenişi ve Tarihi, Rüzgar Kuramının Açıklanması İçin Yeni Göstergeler, 1756

Hareket ve Eylemsizliğin Yeni Öğretisel Anlamı, Gazlar Kuramının Açıklanması Üstüne Yeni Notlar, 1758

İyimserlik Üstüne Bazı Düşünceler, Bay Funk’un Erken Ölümü Üzerine Düşünceler, 1759

Kıyasın Dört Şekli Arasında Gösterilen Sahte Dakikacılık, 1762

Felsefeye Olumsuz Büyüklükler Kavramını Sokmak İçin Deneme, Tanrı’nın Varlığının Kanıtlanmasında Tek Mümkün Kanıt Temeli, 1763

---

⁹⁵ G. Deleuze, *Kant’ın Eleştiri Felsefesi*, (Çev.: H. Portakal), Cem Yayınları, İstanbul, 2011, s.7

Ahlak ve Teoloji İlkelerinin Apaçıklığı Üzerine Araştırma, Yüce ve Güzel Duygusu Üstüne Düşünceler, 1764

Metafiziksel Düşlerle Aydınlatılan Bir Büyücünün Hayalleri, 1766

Uzay İçindeki Yerlerin Farklılığının İlk Temeli Üzerine, 1768

Duyulur Dünya İle Düşünülür Dünyanın Form ve İlkeleri Üstüne, 1770

Eleştiri Dönemi Eserleri

Farklı İnsan ve Irkları Üstüne, İnsan Severleri Enstitüsü Üstüne, 1770-1781

Saf Aklın Eleştirisi, 1781

Saf Aklın Eleştirisi Üzerine Garve ve Feder'in Eleştirileri, 1782

Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena, 1783

Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, 1785

Pratik Aklın Eleştirisi, 1788

Yargı Gücünün Eleştirisi, 1790

Salt Aklın Sınırları İçinde Din, 1793

Sürekli Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, 1795

Ahlak Metafiziği, 1797

Doğa Bilimlerinin Metafizik Temel İlkelerinden Fiziğe Geçiş, 1936-1938

Fakültelerin Çatışması, Kitap Endüstrisi Üstüne, Pragmatik Açından Antropoloji, 1798

Mantık, 1800

Fiziksel Coğrafya, 1802

Pedagoji Üzerine, 1803⁹⁶

---

⁹⁶ M. Emin Erişirgil, *Kant ve Felsefesi*, (Ed. İ. Taşpınar), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, ss.38-49

2.4.Ahlak Felsefesi

Kant'ın ahlak hakkındaki düşüncelerini *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* ve *Pratik Aklın Kritiği*'nde bulabiliriz. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*'ni 1785'de yayımlamıştır. Bu eser tıpkı *Prolegomena* gibi, okunması kolay olan bir giriş olarak düşünülmüştür. *Pratik Aklın Kritiği* ise 1788'de çıkmıştır ve bu eser, Kant ahlakının temel düşüncelerini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kant'a göre, gelecekte yapılabilecek ahlak metafiziklerinin esaslarını da göstermektedir. Burada, "metafizik" kavramından kaynak sorularının, yani din yoluyla düşünme alanına giren bazı hayat problemlerinin felsefi bilgisi anlaşılır. Kant'ın ahlak felsefesini ortaya koyan bu yapıtlar, yayımlanmalarından hemen sonra çağını etkilemeye başlamış, ilk kez Almanya'da olmak üzere, ortaya çıkan Kantçılık akımının ilgi merkezi olmuşlardır. Kant'ın ilk ana yapıtı olan *Salt Aklın Kritiği*'nin felsefi araştırma ve çabaların hedefi olması bu ahlak felsefesiyle ilgili düşünceler sebebiyle olmuştur. O zamanlar bu yeni felsefeden büyük bir hayranlık ve heyecanla ilk kez söz eden Karl Leonard Reinhad olmuştur.⁹⁷

Kant'ın etik görüşü her sınıftan insanın kavrayabileceği bir nitelik taşımaktadır. Kant'ın bu yönü eski çağların, içinde bulunduğu Aydınlanma çağının ve kendisinden sonraki dönemin ahlak anlayışları arasında merkezi bir noktada bulunmasından kaynaklanmaktadır.⁹⁸

Kant'ın hareket noktası; insanın "canlı doğa sisteminde" kendine özgü bir yapıya sahip olduğudur. Akıl sahibi bir varlık olarak insan, doğal yeteneklerini kullanarak kendi tarafından konulmuş amaçlar sayesinde kendini geliştirebilir. Çünkü her durumda ve bütün koşullarda kendimizi ve başkalarını amaç olarak görüp yaşayabiliriz.⁹⁹ Öte yandan "doğanın efendisi" olan insan aynı zamanda "doğanın son amacıdır" da. O zaman bizim insan olarak temel ödevimiz, kendimizi hayvan türünden "ahlaki bir türe" yükseltmek olmalıdır.¹⁰⁰ Çünkü biz sadece akıllı bir varlık değiliz. Aynı zamanda etten, duyarlılıktan, duygudan meydana gelen bir varlığız.

⁹⁷ H. Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, (Çev.: T. Mengüşoğlu), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.20

⁹⁸ S. Gürler, *Ahlak ve Adalet*, Legal Yayınları, İstanbul, 2007, s.33

⁹⁹ E. Çakmak, *Kant, Etik ve Ahlak Üzerine*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.239

¹⁰⁰ L. Çilingir ve R. Küçükali, *Immanuel Kant'ın Eğitim Anlayışı*, K.K.E.F.D, Erzurum, 2004, s.82

Bundan dolayı ahlaklılık insanın bu ikinci yanının birinci yanına itaat etmesinden ibarettir.¹⁰¹

Kant'ın ahlak felsefesinin merkezinde Tanrı değil, pratik aklın kumanda ettiği insan bulunmaktadır.¹⁰² Kant felsefesindeki bu insanı şöyle ifade eder;

“İki şey üzerinde sık sık eğilip ısrarla düşünülürse, insanın ruhsal yapısını hep artan bir hayranlık ve korkunç saygıyla dolar; üzerimdeki yıldızlı gök ve içimdeki ahlak yasası. Her ikisini, karanlıklarda gizlenmiş ya da benim ufkumun ötesinde aşkın alandaymış gibi aramama sırf tahmin etmeme gerek yok. Onları, önümde görüyor ve doğrudan doğruya kendi var oluşumun bilincine bağlıyorum. İlki, dıştaki duyular dünyasında benim bulunduğum yerde başlar ve içinde bulunduğum bağlantılar ağını, dünyalar üzerine dünyalarda ve sistemler sisteminden oluşan, ayrıca da önemli hareketlerinin sınırsız zamanlarına, bu zamanların başlangıcına ve devamına doğru uzanan bu uçsuz bucaksız büyüklüğe dek genişler. İkincisi benim görünmez benliğimde, kişiliğimde başlıyor ve kendimi gerçek sonsuzluğu olan, ama yalnızca anlık tarafından fark edilebilen bir dünya içinde kendi gözümün önüne getiriyor. Bu dünyayla ve onun aracılığıyla aynı zamanda bütün o görülebilen dünyalarla ben kendimi, orada olduğu gibi sırf rastlantısal bir bağlantı içinde değil, genel ve zorunlu bir bağlantı içinde tanıyorum. İlk görünüm, sayısız dünyaların çokluğu görünümü, benim kısa bir süre için nasıl olduğunu bilmediğim bir şekilde yaşama gücüyle donatıldıktan sonra, kendisinden oluştuğu maddeyi evrende sırf bir nokta olan bu gezegene geri vermesi gereken hayvansal bir yaratık olarak önemini adeta yok eder. Buna karşılık, ikincisi düşünen bir varlık olarak değerimi, kişiliğim aracılığıyla, sonsuza dek artırır. Çünkü bu kişilikte ahlak yasası, hayvanlıktan, hatta bütün duyular dünyasından bağımsız bir yaşamı en azından varoluşumuzun bu yasa tarafından bu amaca uygun belirlenişinden, bu yaşamın koşulları ve sınırlarıyla sınırlanmamış olup sonsuza doğru uzanan bu belirlenişten açığa çıktığı kadarıyla açığa çıkar.”¹⁰³

¹⁰¹ A. Arslan, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s.172

¹⁰² Yaran, İAE, s.100

¹⁰³ Kant, PAE, s.213

Kant için ahlakın temelini, herkes için aynı kalan ve değişmeyen bir şey oluşturmaldır. Bu da “iyi irade” ve “ahlak yasası”dır.¹⁰⁴ Böylece Kant’ın ahlak felsefesi bilme odaklı olmuştur.¹⁰⁵

Kant’ın ödev etiğinin bir ahlaki değer teorisinden ziyade bir ahlaki yükümlülük teorisi olduğunu söylememiz gerekir. Çünkü Kant etiğinde “ödev” en temel kavramdır. Ahlaken doğru ve yanlış olan da ondan çıkarılır. Başka bir deyişle ödev duygusu dışında ahlaki değer taşıyan hiçbir motif olmadığını öne süren Kant’a göre bir eylem, sadece ödev ve yükümlülük duygusuyla yapıldığı zaman onun gerçek bir ahlaki değeri olabilir. Ödev etiğinde insanın ödev ya da yükümlülüğünü belirleyen biricik şey kendisi için yasa koyan insanın aynı zamanda bütün insanlar için geçerli olacak kuralları oluşturan iyi iradesidir ki, bu da zaten ahlaki değer teorisinin ödev ve yükümlülüğünden türediği anlamına gelir. Kant ödev etiğinde ödev veya ahlaki yükümlülüğün sonuçla değil, fakat eylemlerin kendi özellikleri ya da nitelikleri ile ilgili olduğunu öne sürer. Sonuçların da tıpkı duygu, tutku veya eğilimler gibi insanın fiilî etki ve müdahale alanının dışında kaldığını iddia eden Kant’ın etik anlayışında ödev; başka hiçbir şey için değil, fakat salt ödev olduğu için yapılır. Kant insana yüklenen ahlaki hayat şeklinin temeline bağımsız olan akıllı koyar. Transendental bir soruşturma bağlamında ahlak alanında a priori öğeleri sorgulayan Kant, evrensel ahlak yasasının temeline akıllı yerleştirir. Ona göre akıl, sadece mutluluk aracı değildir. Yasa koyucu olduğu için irademiz üzerinde doğrudan etkisi vardır.¹⁰⁶

Kant etiğinin araştırma konusu, ahlakın a priori yönüdür. Kant’ın ahlakta a priori’yi araması, kesin olan bir ahlak bilgisine varmayı göz önünde bulundurmasındandır. Ahlak alanında bir a priori varsa ancak o zaman bilim niteliğinde bir ahlak öğretisi olabilir. Bilgi de a priori olmasaydı düzenli bir doğa tablosu yerine, gelişmiş güzel tasarımlar olurdu. Bunun gibi ahlak da gelişmiş güzel isteklere ve eğilimlere bırakılırsa tümel geçerliliği olan bir ahlak kurulamaz. Kant’a göre ahlakilik, insanın a priori yönüyle alakalıdır.¹⁰⁷

¹⁰⁴ T. Mengüsoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1992, s.265

¹⁰⁵ T. Adorno, *Ahlak Felsefesinin Sorunları*, (Çev.: T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s.33

¹⁰⁶ A. Cevizci, *Aydınlanma Felsefesi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2002, ss.252-253

¹⁰⁷ M. Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1966, s.406

Kant'ın ahlak felsefesini ana hatlarıyla ele aldıktan sonra şimdi de Kant'ın ahlak felsefesinin bazı kavramlarını birkaç başlık altında toplayarak onun bu konudaki görüşlerini inceleyelim.

2.4.1.İyi İstem

Ahlak felsefesi tarihinde insan eylemlerindeki aklın “pratik akıl” anlamı çoğunlukla mutluluk (Eudommanizm) ya da yarar (Utilitarizm) kavramlarında aranmıştır. Bu anlayış, pratik aklın kolay ama yaygın anlamıdır. İnsan eylemlerinin amacını mutluluk ya da yarar ile açıklayan bu görüşlere göre akıl sahibi olan insan, amacına akıl sayesinde ulaşabilir. Bu görüşler açısından “pratik akıl, mutluluğa ulaşmak için, olup bitendeki bağlar ve yasalardan yararlanarak, en doğru yolu bulma yetisidir.”¹⁰⁸

“İyi istem”; kendi başına, doğrudan doğruya iyi olandır. Başka değerli niteliklerin ve iyilerin kötüye de kullanılabilmelerine karşılık iyi istem böyle değildir ve mutlak değeri olan biricik şeydir. Kant'a göre, “hiçbir sınır olmadan” yani mutlak olarak, doğrudan doğruya ve her koşul altında “iyi olarak kabul edilebilecek “iyi istemden” başka hiçbir şey yoktur yeryüzünde” Başka yüksek değerler de var elbette ve gerçekte birçok bakımlardan iyi ve değerli olabilirler bunlar; ama mutlak bir iyilikleri yoktur, mutlak iyi değildirler. Duruma göre kötü de olabilirler. İyinin iki ana türü vardır: Bir şey, ya başka bir değerli olanı etkilediği için iyidir, böylece de herhangi bir amaca ulaşmada araç olarak işe yarar. O zaman “faydalı” olanla ilgilidir, değeri de faydalı olmasından kaynaklanır. Ya da bir şeyin değeri kendi içindedir. Kant, kendi başına değerli bir şey için “kendi başına iyi”dir, “kendinde iyi”dir tanımlaması yapar ve böyle bir kendi başına değer olarak, yani “ kendinde iyi” olarak da “iyi istem”i gösterir. Elbette bu; sırf bir istekle, iyi olmayı ya da iyi duruma ulaşmayı istemekle karıştırılmamalıdır; bu iyi istem, iyi davranmaya tam bir içten kararlar ona hazır olmada bulunur. Yani iyi davranışa tam içten bir karar varsa; ancak orda iyi istem vardır. Öyleyse iyi istem; içten, güçlü bir düşüştür. Ahlakî iyi, düşüştü ortaya çıkar. Sonucu ne olursa olsun ahlaki eylem, dışla ilgili eylemleri de ve onların sonuçlarında ya da başarılarında belirmez. Bir eylemin ahlaki değeri; başarısında, sonucunda değil eylemin arkasındaki düşüştüdür. Eylemleri meydana

---

¹⁰⁸ Heimsoeth, a.g.e, s. 115

getiren, istemdeki düşünüşür. Bu düşünüş, durumlar gerektirdiği zaman kendisine uygun olan bir eyleme geçer.¹⁰⁹

Dünyada, dünyanın dışında bile iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez. Anlama yetisi, zeka, yargı gücü ve adı ne olursa olsun düşüncenin diğer doğa vergisi yetenekleri ya da mizacın özellikleri olarak yüreklilik, kararlılık, soğukkanlılık, çeşitli bakımlardan “iyi” ve “istemeye değer”dirler. Ama bu doğa bağışlarını kullanacak olan istem” ve karakter denen özel yapı iyi değilse, kuşkusuz son derece kötü ve zararlı olabilirler. Güçlülük, zenginlik, onur, sağlık ve mutluluk adı altında her türlü esenlik ve kendi durumundan memnun olma insana cesaret verir; böylece de sık sık bunların insanın ruhsal yapısını etkilemesini, dolayısıyla eylemde bulunmanın tüm ilkesini de haklı ve genel olarak amaca uygun kılabilecek iyi bir istemenin olmadığı yerde insanı haddini bilmez yapar. İyi istem, etkilerinden, başardıklarından ve hedeflenen herhangi bir amaca ulaşmağa uygunluğundan değil, yalnızca isteme olarak, yani kendi başına iyidir. O kendi başına ele alındığında onun herhangi bir eğilimin, hatta isterseniz bütün eğilimlerinin tümünün, lehine gerçekleştirilebileceği her şeyden, karşılaştırılamayacak kadar yüksek değer taşıdığı bilinmektedir. İstem, amacını gerçekeleştirmede güçsüz ve yalnızca iyi istem olarak kalıyorsa, yine de mücevher gibi, kendi tüm değerini kendinde taşıyan bir şey olarak, kendi başına parıldar. Yararlılık veya verimsizlik bu değere ne bir şey ekleyebilir, ne de ondan bir şey eksiltebilir. Yararlılık, onu bilenlere salık vermek veya değerini belirlemek için değil.¹¹⁰

Kant'a göre talihin insana sağladığı değerler, kendi başına iyi olmadıklarından dolayı bir değeri yoktur; ayrıca iyi isteme tarafından yönetilmeyen değerlerin de bir önemi yoktur. Kant'a göre, asıl olan iyi, iyi istemin kendisidir. İyiyi istemeyi, ödevin sorumluluğunu bilen, pratik aklın buyruklarını tanıyan, ödevini sadece ödev olduğu için yapan iradedir.¹¹¹

Kant'a göre evren, insanı bir amaç için yaratmıştır. Bu amaç, mutluluğa erişmek olamaz. Çünkü mutlu olması için ona yalnız içgüdüleri ile eğilimleri yeterlidir. İnsanda içgüdülerden başka bir de “akıl” vardır. Bütün yaratıklar arasında

---

¹⁰⁹ I. Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Çev.: İ. Kuçuradi), Ankara, 2013, ss.64-65

¹¹⁰ A.g.e, ss.8-9

¹¹¹ A.g.e, s.18

aklı olan tek varlık insandır. Ona bütün değerini akıl kazandırır. “Akıl, iyi istemenin yöneticisidir.” Yine Kant, “akılın gerçek fonksiyonu, herhangi bir amaç için vasıta olarak iyi olan değil, kendinde iyi olan bir istemeyi ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı isteme, en üstün iyidir ve mutluluk da dahil başka her şeyin şartı olmalıdır” der.¹¹²

İyi istem tabirini açıklarken Kant, ona başka bir şeyle ilişkisi için değil de, sadece kendinde iyi olan bir isteme kavramı olması açısından dikkat çeker. Örneğin, acı veren bir ameliyatın bizatihi kendisi ile değil onunla hedeflenen faydalı sonuçla ilgilidir. Oysa Kant’ın “iyi istem” kavramı, kendinde yani zati kıymetinden dolayı daima iyi olan bir istemeyi ifade eder; fakat bir isteme, ne zaman kendinde yani bizzat kendi kıymetinden dolayı iyidir? Kişi fiziki şartların gerçekleştirmesine mani olduğu güzel bir davranışa niyet edebilir. Bu durumda istemesi iyidir. Acaba onu iyi yapan şey nedir? Kant bu soruyu cevaplamak için, ona göre ahlaki şuurun en bariz özelliği olan “vazife” kavramına müracaat eder. “Sırf vazifeden dolayı” harekete geçen bir isteme, “iyi istem”dir. Açıkça anlaşılıyor ki Kant’a göre, ahlaki değeri olan davranışlar, ancak vazifeden dolayı yapılanlardır. Başka hiçbir niyet gözetmeden, çıkar beklentisi olmaksızın sadece ödev duygusu ile yapılanlardır. “İyi istem”, vazifeden dolayı davranışta bulunmak durumunda ortaya çıkmaktadır. Vazife ise, evrensel bir ahlak kanununa saygıdan dolayı davranışta bulunmak demektir. Burada son derece somut bir vazifeden dolayı davranışta bulunmak kavramıyla karşı karşıya geliriz ki acaba buradaki somutluğu, ahlaki hayata nasıl uygularız? Kant’ın teknik terminolojisinde prensip, saf pratik akılda temellendirilmiş objektif bir ahlak kanunudur. O, insanın sırf akli ve ahlaki bir fail olarak, kendisine göre hareket edeceği bir prensiptir. Yani o failin fiilen kendisine göre hareket ettiği bir prensiptir. Maksimler, muhtelif cinsten olabilirler, ahlak kanununun objektif prensibine uyar veya uymayabilirler.¹¹³

---

¹¹² R. Kılıç, *Ahlakın Dini Temelinin Önemi*, T.D.V.Y, Ankara, 1998, s.13

¹¹³ A.g.e, ss.39-40

2.4.2.Ödev

Kant'a göre, insan yapısı gereği yalnız mutluluğa yönelmiş olmayacağına göre, geriye ödevden başka bir şey kalmamaktadır. Ödevde aklın sesi dolayısıyla da insanın en yüksek değeri dile gelir. Kant'a göre bir eylemin iyi olabilmesi için koşulsuz olarak ödevden çıkmış olması gerekir. Ancak ödevin belirlemiş olduğu bir istenç iyidir. Kant'a göre ödevden doğan bir eylemin ahlaki değeri kendisiyle varılmak istenen erekte değil, bu eylemin kararını verdiren maksimdedir. İşte Kant'a göre bir eylem dışarıda bulunan bir sonuçtan dolayı değil ancak kendisine dayandığı ilke (maksim) yüzünden "iyi" olur. Eylemin iyi olmasının ölçüsü; başardığı gerçekleştirdiği şey olmayıp dayanağı olan ilkedir. Bu ilke a priori olabilir. Kişi istencini a priori bir kurala göre belirleyebilir. Bir eylemin iyi olabilmesi için a priori bir motife göre, yani aklın buyruğuna, ödevde göre belirlenmiş olması gerekir. Dolayısıyla burada sözü geçen maksim ödev maksimidir.¹¹⁴

Kant'a göre ödev de yasaya karşı saygıdan doğar. Saygı her zaman sadece insanlara doğru gider, hiçbir zaman şeylere doğru gitmez. Bu şeyler eğilim uyandırabilirler ve eğer bunlar hayvansa aşkı uyandırabilir veya denizin, bir volkanın, öfkeli bir hayvanın neden olduğu tedirginlik olabilir ama bunların hiçbiri saygı uyandıramaz. O halde, ahlaksal yasa için olan saygı, tek ahlaksal dürtüdür ve aynı zamanda kuşkulanılamayacak tek dürtüdür.¹¹⁵

Kant ödevde uygun eylemlerle ödevden doğan eylemler arasında ayırım yapar. Doğal ihtiyaç ve isteklerden kaynaklanan davranışları "ödevde uygun" olarak niteler. Bunları ahlaklı insan davranışlarının karşısında konumlandırır. Ona göre, salt pratik aklın yönettiği istemlerden kaynaklanan davranışlar "ödevden doğan" davranışlardır. Örneğin bir bakkalın kendisinden çikolata almaya gelen bir çocuğu kandırmaması ödevde uygundur, ama ödevden doğmayabilir. Bu bakkal çocuğu kandırdığı duyulursa insanların artık kendisine güvenmeyeceklerini ve alışverişe gelmeyeceklerini, bunun da kazancını azaltacağını düşünerek böyle davranmış olabilir. Buna karşılık bu

---

¹¹⁴ Gökberk, a.g.e, s.407

¹¹⁵ A. Cuvillier, *Felsefe Yazarlarından Seçme Metinler*, (Çev.: M. Mukadder Yakupoğlu), Doruk Yayınları, İstanbul, 2007, s.621

bakkal, yalnızca hiç kimseyi aldatmaması gerektiğini düşünerek bunu yapmışsa, bu eylem ahlaksaldır; çünkü salt ödev duygusundan kaynaklanmaktadır.¹¹⁶

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere; içimizde kesin bir şekilde varlığını bize hissettiren bir ödev duygusu vardır. Bu duygu “yapmalısın”, “etmelisin” şeklinde kesin buyruklarla varlığını hissettirmektedir. Öyle ki insandaki bu sorumluluk duygusu onun özgürlüğünün ifade edicisi olur. Bu anlamda Kant, geleneksel ahlak felsefesindeki özgürlük-sorumluluk ilişkisini tersine çevirmiştir. Kant özgür olduğumuz için sorumlu olmadığımızı, aksine sorumlu olduğumuz için özgür olduğumuzu savunur. Kant herhangi bir şeyde var olan bir şeyi yapma veya yapmama seçeneği bize ait olduğu için sorumluluğumuzu, özgürlüğün sağlayıcısı olarak ortaya koyar. Dolayısıyla o, ahlaktan hareketle Tanrının varlığına ulaşır.¹¹⁷

Kant burada görüldüğü üzere, insan varlığı ya da hayatı için bir amaç belirleyen ve bu amacı gerçekleştirmek için erdemleri sıralayan, araç-amaç şeklindeki etik görüşleri eleştirir ve onlara karşı çıkar. Onun için “iyi”, mutlak bir anlamda değerli olandır. Ahlaki anlamda değerli olan tek şey, tüm diğer iyilerin zorunlu koşulu olup, kendisi koşulsuz olan en yüksek iyi, yani iyi iradenin kendisidir. İyi irade ise ödevi bilen, yani pratik aklın buyruklarını tanıyan ve ödevini “ödev” olduğundan dolayı yapan iradedir.¹¹⁸

2.4.3.Ahlak Yasası

Ödev, yasa karşısındaki saygıdan doğan bir eylemin zorunluluğudur. Kant’ın yasa ile demek istediği şey, yasa olarak yasadır. Ödev uğruna davranmak, yasaya duyulan saygıdan kaynaklanmaktadır. Yasanın özsel biçimi evrenseldir; başka deyişle kural dışı kabul etmeyen evrensellik, ahlak yasası, fizik yasaları gibi evrenseldir. Bir insanın eylemleri, eğer ahlaksal değer taşıyacaklarsa yasaya saygıdan yerine getirilmelidirler. İyi istenç, koşulsuz olarak biricik iyi, ödev uğruna davranmada belirir.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Arslan, a.g.e, s.147

¹¹⁷ M. Aydın, *Kant'ta ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı Ahlak İlişkisi*, T.D.V.Y, Ankara, 1991, ss.126-127

¹¹⁸ Cevizci, AF, s.255

¹¹⁹ Copleston, a.g.e, s.168

Kant'a göre ahlak yasası, "yapmalısın" buyruğu ile paralellik gösterir. Kant, buyrukları koşulsuz (Kategorik) ve koşullu (Hipotetik) buyruk olmak üzere ikili bir tasnife tabi tutarak açıklar. Buna göre, eğer bir eylem, belli bir amaca ulaşmada araç olarak iyi ise, yani irade belli koşullara bağlı ise, bu koşullu buyruktur. Buna karşılık, buyruk, kendi başına iyi olan bir istemenin ilkesi ise, yani hiçbir koşula bağlı değilse koşulsuz buyruktur. Doğadaki her şey, belli yasalara göre gerçekleşir ve bu yasaların ortaya koyduğu bilgiler, "ilke" olarak adlandırılır. Bu yasaları, dolayısıyla da ilkeleri kavrama yetisi ise akıldır. Yalnızca akıl sahibi bir varlığın yasaların tasarımına göre yani ilkelere göre eylemde bulunma yetisi ya da istemesi vardır. Böylece istenç, akıllı bir varlık için söz konusu olur. Yasalardan hareketle eylemleri belirleyebilmek için akıl, gerekli olduğundan isteme pratiktir. O halde istenç, eğilimlerden bağımsız olarak ancak aklın pratik bakımından zorunlu, yani iyi olduğunu bildiği şeyi seçme yetisidir. Ancak yasa bir zorunluluk ifade ederken isteme, özgürlüğü ifade eden bir yetidir. Eylemlerinde itici gücünü yasadan alan bir istenç için zorunluluk ve özgürlük aynı şeydir. Bu istenç için yasa, başka bir güce dayanmadığından kendini tam bir özgürlükle gösterir, böylece de istenç iyidir. Kant, isteme için zorlayıcı olduğu ölçüde nesnel bir ilkenin tasarımlarına "emir", bu emrin formülüne de "buyruk" adını verir. Kant'a göre bütün buyruklar, bir gerekçeyle dile getirilirler, bununla da aklın nesnel yasasının öznel yapısı bakımından bu yasa zorunlu olarak belirlenmeyen istemeyle bağlantısına işaret ederler.¹²⁰

Bu noktada eğer en yüksek bir pratik ilkenin ve insanın istemesi bakımından bir kesin buyruğun olması gerekiyorsa, bu; kendisi amaç olduğundan, zorunlu olarak herkes için amaç olanın tasarımından istemenin nesnel bir ilkesini oluşturan, dolayısıyla genel pratik yasa işini görebilen bir ilke ya da buyruktur. Bu ilkenin temeli şudur: Akıl sahibi doğa kendisi amaç olarak vardır. İnsan kendi öz varoluşunu böyle tasarımlar. Bu bakımdan da bu ilke insan eylemlerinin öznel ilkesidir. Ama başka her akıl sahibi varlık da benim için de geçerli olan tam bu akıl nedeni sonucunda varoluşunu böyle tasarımlar. Dolayısıyla o aynı zamanda nesnel bir ilkedir. Bundan en yüksek pratik temel olarak, istemenin bütün yasaları çıkarılabilmelidir. Öyleyse pratik buyruk şu olacak: her defasında insanlığa,

---

¹²⁰ Kant, AMT, ss.29-30

kendinde olduğu kadar başkalarına da sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun.¹²¹

Çünkü kategorik olan bir şey; bir amaç, bir eylem, bir araç ise, yapılması gereken şeyi, hiçbir nesne veya kavramın incelenmesinden tanımak ve elde etmek mümkün değildir. Burada ahlak yasasının “koşulsuz buyruk” (kategorik imperatif) olması ile dolaylı (koşullu) amaçların “koşullu buyruk” (hipotetik imperatif) olması arasında yapılan kesin ayırım, tüm belirginlik ve açıklığıyla ortaya konmuş haldedir. Bu bağlamda Kant’ın vurguladığı gibi kategorik ahlak yasası başka bir şeyden türetilemez ve temelini kendi dışında bulamaz. Çünkü başka bir şeyden çıkarsanabilir görmekle onu yine bu başka şeyin buyurduğu bir geçerliliğe bağımlı kılacağımızdan, o yeniden yanlış olarak, tam da üstüne yükselmesi gereken bir koşullar alanına yerleştirilmiş olur.¹²²

Kant ahlak yasası olarak nitelendirdiği kategorik buyruğu ilkin evrensel bir yasa, daha sonra eylemlerimizin kendisine göre düzenlediğimiz kendinden bir amaç olarak ele alır. Bunu da doğa yasasının nedenselliği karşısında konumlandığı akıl sahibi ve iradesini kullanan insan bireylerinin, özgürlüğü ile taçlandırır. Kant’ta özerklik aklın yönettiği iradenin kendi kendini yönetmesi belirlemesi ve kendi kanununa uyması demektir. Düşünür dışarıdan belirlenimi insanın özgürlüğünü yok sayan bağımlılığı, yani dışa bağımlı bir durumu ahlaklığın dışına atar.¹²³

Kant insanı, ahlaklığın formel ilkesi olarak tanımlar. Kategorik buyruğu akıl sahibi, bilinçli bir varlık olan insanın deneyimleyeceğini söylemektedir. Kategorik buyruğu nedensel zorunluluk ve evrensel determinizm belirlemiş olsaydı eğer; kendisinin bilincinde olmadığı gibi, iradesini de kategorik buyruğa göre belirleyemeyecekti. Ödev ile arzu, duygulanım ve eğilim arasında çatışmaya giren kişi arzularına teslim olup, ödevini yerine getiremeyecekti. Ancak özgür ve akıl sahibi bir varlık olarak insan sorumluluklarını bilir ve ona göre eylemde bulunur. Ahlak yasası insana dışarıdan verilmemiştir. O, insan aklının varlık yapısından gelmektedir. Ahlaki buyrukların temeli, insanın insanlığıdır. İnsanın kendi aklından, kendi içinden gelir. Kant bu durumu “özerklik” kelimesiyle ifade eder. Bunun

---

¹²¹ A.g.e, s.46

¹²² Cassirer, a.g.e, s.259

¹²³ Cevizci, AF, s.258

anlamı: Aklın yönettiği iradenin kendisini yönetmesidir. Bunun karşıtı olan kavram dışa bağımlılıktır. İradenin dıştan gelen yasalarla yönetilmesi demektir. Sadece doğal gereksinimlerin, mutluluk eğilimlerinin yönettiği bir isteme, dışa bağımlıdır. O aklın değil, doğanın yasaları tarafından yönetilmektedir. Yani hipotetik buyruklara uymaktadır. Salt pratik akıl sahibi olan insan, kategorik gerekliliğin buyruğu altına girer. İstemesi özerk bir varlık olur. Amaçlar ülkesinde bulunan herkes, birbirine karşı akıl sahibi varlıklar olarak aynı durumdadır. Akıl sahibi varlıkların istemesi, aynı zamanda yasa koyucudur; yoksa kendileri “kendi başına amaç” olmaktan çıkarlardı. Ahlaklı isteme “akıl sahibi bir varlık olma onuru” na dayanır. Bunun anlamı, onun kendi yasasını kendisinin koyması yani özerk olmasıdır. Ahlak yasası insanın özgür olduğuna ilişkin bilgisinin temelidir.¹²⁴

Kant, ahlak yasası, mutluluk ve Tanrı kavramları arasında bağlantı olduğunu düşünür. Nitekim ahlak yasası, Kant’a göre, en büyük iyinin bir parçası olan ahlaklılığa uygun olan mutluluğa götürmelidir. Biz ahlaklılığa engel teşkil eden her şeyin dışarıda bırakıldığı yani ahlak dünyasında ahlakla mutluluğun birleştiği bir sistemin varlığını düşünebiliriz. Fakat düşünce düzeyinde kaldığı sürece ahlaklılığın mutlulukla sonuçlanması sadece bir ideden ibaret kalır. Ahlaklılıkla mutluluk arasında var olduğu düşünülen zorunlu ilişki ancak ahlak kanunlarına göre dünyayı yöneten mutlak bir akıl tasavvur edildiği zaman hesaba katılabilir. En yetkin ahlaki irade ile kutsallığı birleştiren böyle bir akıl, dünyadaki her çeşit mutluluğun sebebidir. O halde akıl, pratik açıdan zorunlu olan mutluluk: ahlaklılık ilişkisini ancak, mutlak iyinin idealinde bulur. Bundan dolayı Tanrı postulatı, aklın bizi kabul etmeye zorladığı bir yükümlülüktür.¹²⁵

Kant’a göre, ahlak yasası, salt pratik aklın bir nesnesi ve son amacı olarak en yüksek iyi kavramı aracılığıyla, insanı dine götürür. Burada bütün ödevlerin yaptırımlar olarak değil de, Tanrısal buyruklar olarak, algılanması gerekir. Ahlak yasaları, en yüce varlığın buyrukları olarak görülmelidir.

Çünkü ahlak yasasının kazanımlarından olan en yüksek iyi sadece ahlakça yetkin bir iradeden kaynaklanır. En yüksek iyi kavramı da kişisel mutluluğumuzda bulunabilir. Fakat en yüksek iyi, geliştirmeye yönelik irademizin belirleyici sebebi

---

¹²⁴ A.g.e, ss.258-261

¹²⁵ Cassirer, a.g.e, s.419

mutluluğumuz değil, ahlak yasasıdır. Ahlak yasası bize, mutlu olmaktan ya da kendimizi mutlu kılmaktan çok kendimizi mutluluğa değer kılmayı buyurur. En yüksek iyinin tamamlanması ancak tarihsel aracılık yoluyla gerçekleşebileceği için, mutluluğu ancak Tanrı'nın aracılığıyla umma hakkımız vardır. Tanrı, irade olarak yarattıklarının mutluluğa değer olmalarını ister ve bu mutluluğu onlara bağışlayabilir. Bu yüzden mutluluk umudu ilkin, ancak din ile başlayabilir.¹²⁶

Kant'ın genel felsefesinden yola çıkarak ahlakla ilgili görüşlerini kısaca yorumladıktan sonra şimdi de Hıristiyanlığın ahlak öğretilerini inceleyerek, Hıristiyan ahlakı Kant'ın ahlakını ne ölçüde etkilemiş ona bakalım.

---

¹²⁶ Kant, PAE, ss.200-201

III. BÖLÜM

IMMANUEL KANT'IN AHLAK FELSEFESİNİN HİRİSTİYAN AHLAKIYLA TEMELLENDİRİLMESİ

Ahlak ve din birbirine bağlı iki kavramdır. Bu bakımdan Kant'a göre, Hıristiyanlıkta kabul edilen ahlaki kanunlar dinin esaslarıyla aynıdır. Hem Kant hem Hıristiyanlık vicdanın, niyetin saflığına önem vermektedir. Faziletin, iyiliğin emredilmesinin ve herkese duyurulmasının görev sayılması Hıristiyanlığın kabul ettiği ahlakla Kant'ın ödev etiğinin buyurduğu fazilet kanunları arasında bir uyum vardır. Çünkü insanın ve evrenin yaratıcısı olan, iyi ve yetkin bir Tanrı asla ahlak kanunlarına aykırı şeyler buyurmaz. “Benliğin işleri açıktır. Bunlar cinsel ahlaksızlık, pislik, sefahat, putperestlik, büyücülük, düşmanlık, çekişme, kıskançlık, öfke, bencil tutkular, ayrılıklar, bölünmeler, çekememezlik, sarhoşluk, çılgınca eğlenceler ve benzeri şeylerdir. Sizi daha önce uyardığım gibi yine uyarıyorum. Böyle davrananlar Allah'ın Egemenliğini miras alamayacaklar; Allah'ın Ruhu'nun meyvesi ise sevgi, sevinç, esenlik, sabır, şefkat, iyilik, bağlılık, yumuşak huyluluk ve özdenetimdir. Bu tür nitelikleri yasaklayan yasa yoktur.”¹²⁷ Diğer bir yandan Hıristiyanlığın yüzlerce yıl sürmekte olması da Kant'a göre, Hıristiyanlığın evrensel ve ahlaki bir din olduğunun kanıtını gösterebilir. Kant ve Hıristiyan etiğine geçmeden önce kısa bir değerlendirmede bulunduktan sonra Hıristiyan ahlak öğretilerini sunarak Kant'ın etik anlayışının Hıristiyanlık öğretileriyle nasıl temellendiğini inceleyeceğiz.

Tarihin ilk devirlerinden bugüne kadar toplum halinde yaşayan insanlar, kendi aralarındaki düzeni sağlayabilmek adına belirli kurallara bağlı kalmak mecburiyetini hissetmişlerdir. İnsan hakları ve özgürlüğü konusunda yoğunlaşan toplumsal sorumluluk, kişilerin karşılıklı fedakarlık anlayışına dayalı bir hayat tarzını benimsemesine neden olmuştur. Sonsuz bir özgürlük, sonsuz bir hak anlayışı tarihin hiçbir döneminde yaşama şansına ulaşamamıştır. İnsanlar kendileri için istedikleri şeylerin başkalarının da arzu edilebileceğini, makul karşılamış ve bir araya gelmek durumunda kalmışlardır. İnsanlar bireysel ve toplumsal yaşayışlarını bir yandan

¹²⁷ Pavlus'un Galatyalılara Mektubu, 5/19-23

kendi milli değerleri ve tecrübeleri, örf ve adetleri doğrultusunda düzenlemeye çalışmışlar, diğer yandan da ilahi kaynaklı emir ve yasaklara dayanmayı da önemsemişlerdir. Dolayısıyla insanlar arası ilişkiler ile Tanrı-insan ilişkileri, iki temele dayalı olarak gelişmiştir. Ancak ilahi kaynaklı hükümler, insanlar arası ilişkilerin Tanrı-insan iletişiminin esas unsurunu teşkil etmiştir. İnsanların düşünce yapıları, yaşayış tarzları üzerinde etkili olmuştur.

Bu bakımdan din, kişi ve toplumlar üzerinde etkili olan ve onlarla varlığını devam ettiren bir müessesedir. Her toplumun bir inancı ve bu inancın da hayata yansıyan uygulamaları olmuştur. İnsanlar, hayata geçirdikleri bu uygulamalar sayesinde inançlarının merkezini oluşturan “Yüce Varlık”la ilişkileri canlı tutmaya; O'nun ilgisini, rızasını ve yardımını kazanmaya çalışmıştır. Dini hayat olarak adlandırılan bu davranışlar, dünya dinlerinde görülmektedir.

Dini hayat, özellikle “İlahi Dinler” de, gelişmiş ve sistematik bir görüntü sergilemektedir. Bu dinlere göre Tanrı, bazı kurallar koymuş ve insanların bunlara uymasını emretmiştir. Bu dinlerde hem insanlığın kurtuluşu, hem de çok değer verilen Tanrı rızası, tümüyle insanların dini inanç ve yaşayışlarına bağlanmıştır. Bundan dolayı dini inanç ve yaşayışa büyük önem verilmiş ve bu konuda meydana gelebilecek aksamalar, insanların Tanrı'yla olan ilişkileri açısından olumsuz bir gelişme olarak görülmüştür.

İnsan, inanma ve bağlanma ihtiyacında olan bir varlıktır. Bu inanma ve bağlanma ihtiyacı insanın tabiatından kaynaklanmaktadır. Din olgusunun tarih boyunca evrensel bir nitelik göstermesi, insanın bu inanma ve bağlanma ihtiyacını ispatlamak için delil olarak ileri sürülür. İnsanın iç dünyasıyla ilgili olan bu duygu, insanı araştırmaya, gerçeği öğrenmeye, yaratılış amacını ve evreni keşfetmeye yöneltmektedir. Arayışları sonucunda Tanrı'nın varlığı gerçeğiyle karşılaşan insan, O'na sevgi, korku ve niyazla bağlanmaktadır. Bu bağlılık da onu, esaslarını ve sınırlarını Tanrı'nın tayin ettiği bir dini yaşayışa uyma zorunluluğuna götürmektedir. Bu noktada fert, Tanrı'nın emirlerine uyması gereken bir kul konumuna gelmiş olmaktadır.

Hıristiyanlığa göre Tanrı, insanların mutluluğunu esas alarak kurallar koymakta ve onları bu kurallara uymaya çağırmaktadır. Çünkü O, kullarının kendi

rızasına uygun yaşamasını istemektedir. Ancak insanlık tarihi boyunca yaşanan olayların da ispatladığı gibi, insan hata işleyen ve yanlışla düşebilen bir varlıktır. Bu durumda, hatasız ve mükemmel olan Tanrı ile iyi niyetli de olsa, eksik ve kusurlardan kurtulamayan insanın ilişkilerinde bazı aksamaların olması kaçınılmaz gözükmektedir. A. Thomas (1225-1274), bu konuyla ilgili olarak “Şimdi eylemlerin dışsal ilkelerini düşünmeliyiz, kötülüğe yönlendiren dışsal ilke şeytandır ki onun çekiciliklerinden söz ettik... Fakat iyiliğe yönlendiren dışsal ilke Tanrı’dır, ki O kendi yasası aracılığıyla bize öğretir ve kendi lütfuyla bize yardım eder” demiştir.¹²⁸

İlahi dinler, temelde aynı yüce varlığa inanmakla birlikte daha sonraları, Kutsal metinlere ve dolayısıyla da dine eklenen beşeri unsurlar nedeniyle birbirleriyle ciddi anlamda birbirlerinden ayrılmaktadırlar.¹²⁹ Bizim amacımız Hıristiyanlığı incelemek olduğundan kısaca Hıristiyanlığın tarihçesine ve ahlak öğretilerine bakmakta yarar vardır.

3.1.Hıristiyanlığın Tarihçesi

M.S. 1.yüzyılda Roma İmparatorluğu’nun gölgesi altında küçük bir Yahudi mezhebi olarak ortaya çıkan ve 4.yüzyılda Roma İmparatorluğu’nun resmi dini olan Hıristiyanlık dünyanın en büyük dinsel geleneğidir. Hıristiyanlık, M.Ö. 4 yılında dünyaya gelen, M.S. 28 yılında tebliğ hayatına başlayan ve M.S. 30 yılında çarmıha gerilerek idam edilen İsa Mesih’in şahsı etrafında gelişip şekillenmiştir.¹³⁰ Günümüzde dünyanın her tarafında mensupları bulunan ve dünya nüfusunun yaklaşık %20 ’sinin dini olan Hıristiyanlık; Filistin Bölgesi’nde doğmuştur. Hıristiyanlık vahye ve kutsal kitaba dayanan, özde tek tanrılı olmakla beraber, sonradan üçleme/Teslis’e yer verildiği kabul edilen ilahi kaynaklı bir dindir. “İsa-Masih” merkezli bir din olan Hıristiyanlık; günümüzde de Yahudiliğin inanç, ibadet ve gelenekleri ile “Yunan-Roma aleminin kültlerini birleştiren bir kurtarıcı Tanrı din” olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında Hıristiyanlık, aynı zamanda Nasıralı İsa’yı merkeze alan bir Yahudi Mesihî Hareketi” olarak da nitelendirilmektedir.¹³¹

¹²⁸ A. Kadir Çüçen, M. Zeynep Zafer ve A. Esenyel, *Varlık Felsefesi*, Ezgi Yayınları, Bursa, 2009, s.283

¹²⁹ S. Kar, *Bütün Dinler Aynı Hakikate mi Götürür? Tanrı Anlayışları Bağlamında Bir Değerlendirme*, A.Ü.İ.F.D, Erzurum, 2014, s.434

¹³⁰ M. Aydın, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi*, Ensar Yayınları, İstanbul, s.327

¹³¹ K. Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2010, s.349

Hıristiyanlık, İsa'nın tebliğ ettiği öğretiler ile oluşan bir dindir. İnsanlığın evrensel Tanrı'sı olmuştur.¹³² Hayatında kendisine çok az insanın inandığı İsa, kendisine inen İncil'i yazdıramamıştır. Sadece sözlü olarak havarilere bildirilen İncil'in yazılmadığına işaret eden Renan da bu konu hakkında şöyle der: "İlk Hıristiyan edebiyatı yazılı bir edebiyat değildi. Kitap yazmak, kimsenin aklına gelmeyen bir fikirdi. İsa sadece konuşmuştu."¹³³ İsa, Yahudi mıntıkası içinde doğmuş, büyümüş ve tebliğini de Yahudi toplumuna yapmıştır. "Sanmayın ki ben şeriati yahut peygamberleri yıkmaya geldim; ben yıkmaya değil fakat tamam etmeye geldim" demiştir. Hz. İsa hayatı boyunca Tevrat'ı ve İsrail peygamberlerini kabul ettiğini belirtmiş; amacının bazı şer'i hükümleri hafifletmek, dini Yahudi din istismarcılarının elinden kurtarmak, o günün toplumunda yaşayan insanları zihni, fikri ve ameli dalaletlerden uzak tutmak olduğunu söylemiştir. O yaşamı süresince hep bir Yahudi gibi yaşamış, kültürel olarak, dini olarak onlarla birlikte mabede devam etmiştir.¹³⁴

Tanrı ile uzlaşmanın ve yeniden birleşmesinin mesajı yani İncil, kısmen doktrinal, kısmen de ahlaksal yasaların çeşitliliğine dönüştürülmüştür.¹³⁵ İncil'in metinlerinden İsa'nın tebliğ ettiği ve sonradan Hıristiyanlık olarak adlandırılan din konusunda değişik hükümler çıkartılabilir. Bunlardan birisi; Hıristiyanlığın aslında monoteist bir din olmasıdır. İncil'de ve diğer yazılarda da bu hükme ulaştıracak ifadeler bulunmaktadır. Çünkü Tanrı'nın "Göğün ve yerin Rabbi" olduğu ve "Bir" olduğu gibi Tanrı'nın birliğinden söz edilmektedir. Bununla beraber aynı metinlerde bazı ifadeler, mecazi deyimler, daha sonraları bir üçleme anlayışının doğmasına yol açmıştır. Bu konuda İncil yazarları, kendilerine kadar gelen rivayetleri toplamış ve değerlendirmişlerdir. Kilisece Sahih/Kanonik edilen İncil metinlerinde İsa "Tanrı'nın Oğlu", Tanrı da "Baba" olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca bu metinlerde, İsa için "bir peygamber" ve "peygamberlerden ziyadesi" deymi de, İsa'nın Tanrı'ya dua ettiği de, bunun yanında bazı kişilerin İsa'ya secde kıldığı da, onun günahları bağışladığı da yer almaktadır.¹³⁶

¹³² E. Gilson, *Tanrı ve Felsefe*, (Çev.: M. Aydın), Birleşik Yayınları, İstanbul, 1999, s.49

¹³³ Z. Kazıcı, *Müslüman Hıristiyan İlişkileri Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2011, s.10

¹³⁴ F. Kahraman, *Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011, s.25

¹³⁵ P. Tillich, *Ahlak ve Öğretisi*, (Çev.: M. Dağ), Elis Yayınları, Ankara, 2006, s.27

¹³⁶ Küçük, a.g.e, ss.363-364

Hıristiyanlığı Kudüs sınırları dışına çıkarıp yayan ve ona mahalli ve milli vasıflar dışında yepyeni bir kimlik kazandıran kişi Pavlus olmuştur. (İ.S.10, Tarsus-60, Roma) Başlangıçta bir Yahudi mezhebi olan Hıristiyanlık Pavlus'un örgütleyici dehasıyla Yahudilikten kopmuş ve bağımsız bir din olmuştur.¹³⁷ Pavlus'un İsa inancı üzerine kurduğu ve Hıristiyanlıkla ilgili fikirlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Hıristiyanlığın sadece Yahudilere mahsus bir din olmadığı, aksine bütün insanlığa hitap eden evrensel bir din olduğu;
2. Teslis ve buna bağlı olan İsa ile Kutsal Ruh'un aynı derecede Tanrı oldukları,
3. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olması ve insanların günahlarına kefarete olarak yeryüzüne inmesi,
4. İsa'nın ölümler arasında kıyam ederek göğe çekilmesi.

Kilise talimleri tamamen Pavlus'un risalelerine dayanmaktadır. Pavlus, tevhidi teslise çevirmiş, İsa'nın ve Kutsal Ruh'un ulûhiyyetlerine inanmış, umumi fidiye hikayesini uydurmuş ve sünnet olmak, domuz eti yememek gibi İsa'nın koyduğu kuralları kaldırmıştır.¹³⁸

Pavlus, "bütün insanlar günahkardır" diyerek "asli suç" doktrinini başlatmıştır. Ona göre; her doğan, Adem'in yediği yasak meyvenin suçu ile dünyaya gelmektedir. Bu suç, onların yaptıkları kötü şeylerden değil, kirli ve günahkar tabiatlarındandır. Seneca konuyla ilgili olarak şöyle söylemiştir: "İnsan kaderini değiştiremez ama onu iyi-kötü yanıyla olduğu gibi kabul edip katlanırsa, kaderin kötü yanlarından kurtulmuş olur. Felsefe her türlü felaket olanaklarını bildirdiği için, önceden bilinen şeylerin acısı daha az acı verir." Ancak İsa, insanların tabiatındaki bu kötülüğe çare bulmuştur. İsa'nın ölümü, bütün insanlığın günahına kefarete olmak üzere kendini kurban etmedir. İsa'nın yeniden dirilişi de, bu kefaretin ölüm ve günah üzerindeki zaferinin delilidir. Adem ve İsa, insanlığın iki temsilcisidir. Biri, insanlığa günahı getirmiş; öteki, bu günahı giderecek yolu sunmuştur. Bu yol vaftizdir. Kişi, vaftizde, İsa'nın ölüm ve yeniden dirilişi ile kendini kurtarabilecektir.¹³⁹

---

¹³⁷ Tuğcu, a.g.e, s.231

¹³⁸ A. Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, M.Ü.İ.F.V.Y, İstanbul, 2013, ss.246-247

¹³⁹ Küçük, a.g.e, s.364

Hıristiyanlıktaki inanç esasları üzerinde yıllardır tartışmalar yapılmaktadır. Üzerinde en çok ittifak kurulan inanç esasları 4.yüzyıla aittir. Bu inanç sistemi, vaftiz yanında Hıristiyanlığa Giriş'in temel esasları arasındadır. Çünkü genel olarak Hıristiyanlığa giriş; vaftiz ve iman ikrarı ile gerçekleşmektedir. Ancak iman ikrarını oluşturan esaslar, Hıristiyan kutsal kitabında açıkça belirtilmemiştir. Bu yüzden inanç sistemine nelerin alınacağı Konsil Kararları'na kalmıştır. İlk Havariler Konsili'nden başlayarak özellikle 4. ve 5. yüzyıllarda yapılan konsillerde belirlenen esaslar Hıristiyanlık inanç sistemini oluşturmuştur. Daha sonraki konsillerde de diğer konular yanında inançla ilgili olanların bir esasa bağlanmasına çalışılmıştır. İnanç sistemi konusunda kiliseler içinde mezhepler arası ortak konular bulunduğu gibi farklı olanlar da vardır. Burada hemen hemen bütün Hıristiyanlarca kabul edilen Havariler İnanç Sistemi açıklanacaktır. 4.yüzyıla ait üç bölümlü ve on iki maddeli Havariler İnanç Sistemi şöyledir:

I.1. Ben, Tanrı'ya, kudretli Babaya;

II.2. Ve O'nun biricik Oğlu Rab İsa'ya,

3. Bakire Meryem'den ve Kutsal Ruh'tan doğmuş olduğuna,

4. Pilatus zamanında çarmıha gerildiğine, öldüğüne ve gömüldüğüne,

5. Üçüncü gün ölümler arasından dirildiğine,

6. Göklere yükseldiğine,

7. Baba'nın sağında oturduğuna,

8. Oradan ölümleri ve dirileri yargılamak üzere ineceğine;

III. 9. Ve Kutsal Ruh'a,

10. Kutsal Kilise'ye,

11. Günahların bağışlanacağına,

12. Ölümlerin dirileceğine, sonsuz hayata inanırım.

Yukarıda zikredilen on iki madde Tanrı, İsa ve Kutsal Ruh gibi üç temele dayanmaktadır. Kilise de üç bölümün üçüncüsü olan kilise ile ilgilidir. Bu yüzden Hıristiyan inanç esasları, Hıristiyanlığa özgü Teslis olarak bilinen üç madde etrafında

toplanmaktadır. Bu esasların birincisi Baba (Tanrı), ikincisi Oğul (Mesih-İsa) ve üçüncüsü de Kutsal Ruh ve onunla bağlantılı olarak Kilisedir.¹⁴⁰ Hıristiyanlığın temel tanımını yaptıktan sonra şimdi de ahlak anlayışını inceleyelim.

3.2.Hıristiyanlıkta Ahlak

Hıristiyan etiğinin (dini etik) öğretileri incelendiğinde Kant'ın ödev etiğiyle paralellik göstereceği aşikardır. Aslında kısaca diyebiliriz ki Kant'ın ödev etiği dini etiğin daha modern şeklidir. Bunun sebebi ise ödev etiğinin tıpkı dini etik gibi evrensel bir ahlak yasasının varlığını kabul etmesidir. Aynı zamanda dini etik gibi ödev etiği de açık belirleyici olanın, sonuç yerine doğru eylem olduğunu dile getirmektedir. Ödev etiği, insanın bir takım ahlaki ödev ve yükümlülükleri olduğunu öne sürüp, doğru eylemi ödevden dolayı yapılan, ahlak yasasına uygun olan eylem olarak tanımlamaktadır. Ödev etiği, ödev ve ahlaki yükümlülükler eylemlerin kendi özellikleri ile ilgilidir. Kant, sonuçların insanın fiili etki ve müdahale alanının dışında kaldığını iddia eder. Bu bakımdan Kant için ödev başka hiçbir şey için değil, salt ödev olduğu için yapılır. Kant'ın ödev etiği, ödevi ahlaki eylemin sonuçlarıyla ilgisi olmamasından dolayı katı veya radikal bir deontolojizm olarak tanımlanır. Bu katı tutum Kant'ın Protestan Hıristiyan olmasından da kaynaklanıyor olabilmektedir. Buna rağmen Kant, etik kuramını kendi dininden ayrı tutabilir. Bu etiğin en önemli özelliği insanların rasyonel oldukları ve bu temel üzerinden düşünüp hareket edebileceklerdir.

Hıristiyan ahlak öğretisi, Tanrı'nın kutsal karakteri üzerine oturmaktadır. Hıristiyanlığa göre Tanrı kendisine iman eden kişileri dünyanın normlarından ayrı tutmak istemektedir. Çünkü kendisi kutsaldır. Bu nedenle kendisi ile ilişkisi olduğunu söyleyen insanların da aynı şekilde kutsallıkla donanmasını istemektedir. Bu kişiler kendilerine örnek aldığı Tanrı'yı taklit ederek ahlaklı bir yaşam sürdürebilir ve en nihai amaç olan mutluluğa erişebilir. Bu düşünceyle yola çıkan Hıristiyan ahlakı Batı'nın ahlaklılık anlayışına yüzyıllar boyunca hakim olmuştur. Ahlaklılığın ne olduğuna dair bütünsel kavrayışımız dini öğreti tarafından şekillenmiş olup, ateist ahlak öğretileri bile ona çok şey borçludur. İşte bu yüzden Hz. Musa'ya Tanrı tarafından bildirilen On Emir, çeşitli ödevlerle yasaklanmış

---

¹⁴⁰ A.g.e, ss.366-367

faaliyetlerin bir listesini vermektedir. Bu ödevler doğrudukları sonuçlardan bağımsız olarak geçerlidirler. Onlar mutlak ödevlerdir. Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı'nın kelamı olduğuna inanan birinin "doğru" ve "yanlış"ın anlamıyla ilgili olarak en küçük bir şüphesi olamaz. "Doğru" Tanrı'nın irade ettiği şey anlamına gelirken, "yanlış" da Tanrı'nın iradesine aykırı olan şeyi göstermektedir. Böylesi bir mümin için ahlaklılık dışsal bir otorite, yani Tanrı tarafından verilmiş olan mutlak emirlere uymakla ilgili bir konudur. Örneğin adam öldürmek, On Emir'de bir günah olarak geçtiği için ahlaken yanlıştır. Bu belli bir bireyi, örneğin Hitler'i öldürmek gibi başka insanların hayatlarını kurtarabilecek bir eylem dahi böyledir. Bu, hiç kuşku yok ki bir basitleştirme değildir. Gerçekte teologlar, âdil bir savaşta olduğu gibi, adam öldürmenin ahlaken caiz olabildiği bir takım istisnai durumlar bulunduğunu savunurlar.¹⁴¹

Hıristiyan etiği, İsa'nın öğretiminin, özellikle Yeni Ahit'in "Komşunu sev!", "Sana tokat atana diğer yanağını dön" buyruklarının hayata geçirilmesini ihtiva etmektedir. Bununla birlikte bu ahlakın özü bir "yap" ve "yapma"lar sisteminden meydana gelmektedir. Aynı durum bir dine dayanan başka ahlaklar için de geçerlidir. Birçok insan Tanrı var olmadığı takdirde, ahlak diye bir şeyin olamayacağını savunmuştur. Dostoyevski'nin ifade ettiği gibi, "Tanrı var olmuyorsa eğer, o zaman her şeye izin vardır."¹⁴²

İlahi bir din olan Hıristiyanlıktaki ahlak, tabiatüstü bir özellik taşımaktadır. Bu ahlakın prensipleri tamamen mistik bir "Sır"a dayanmaktadır. İnsan, ahlaki davranışı akılla izah ettiği, veya iyi bulduğu için değil, imanla kabul ettiği, inancı tarafından zorlandığı için yapmaktadır. Hıristiyanlıkta Tanrı ahlakın ilkesidir. Tanrı olan Baba, ancak insanın kalbinde iskan etmektedir. Öyleyse insan, Tanrı'nın nazargahı ve ikametgahı olan kalbi daima temiz tutmalı, Tanrı gibi temiz ve mükemmel olmaya çalışmalıdır. Böyle bir temizliği gerçekleştirebilmek için ise İncil'de şu tavsiyede bulunuluyor: "Tanrı'n Rab'bi bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla seveceksin", "İşte ilk ve en önemli emir budur".¹⁴³

Hız. İsa ümmetine, bütün insanlara, sonsuz bir şefkat, merhamet ve sevgi göstermelerini telkin etmektedir. "Ne mutlu merhametli olanlara! Çünkü onlar

¹⁴¹ N. Worlourton, *Felsefeye Giriş*, (Çev.: A. Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008, s.59

¹⁴² A.g.e, s.60

¹⁴³ Matta, 22/37,38

merhamet bulacaklar.”¹⁴⁴ Canlarına kasteden düşmanlarına bile, kin ve nefret göstermemelerini, kötülöklere iyilikle karşılık vermelerini tavsiye etmektedir. Hz. İsa'nın kendisini takip edenlere aşılamağ istediğı ahlakın temelini iman, ümit ve sevgi meydana getirmektedir.¹⁴⁵

Bunlardan en büyüğü de sevgidir. Hıristiyanlık, sevgi ve merhametin her çeşidini benimsemiş ve makul saymıştır. Hıristiyanlık, Tanrı sevgisinin yanına bir de komşu sevgisini eklemiştir. İncil'e göre, “Kutsal Yasa'nın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanır.”¹⁴⁶ “Bundan daha büyük başka buyruklar yoktur.”¹⁴⁷ Hıristiyanların nebisi İsa bütün insanlara şöyle bir tavsiyede bulunmaktadır. “Size yeni bir buyruk veriyorum: Birbirinizi sevin. Sizi sevdiğim gibi siz de birbirinizi sevin. Birbirinize sevginiz olursa, herkes bununla benim öğrencilerim olduğunuzu anlayacaktır.”¹⁴⁸ İncil'de “Kimse sizi ‘Rabbi’ diye çağırmasın. Çünkü sizin tek öğretmeniniz var ve hepiniz kardeşsiniz”,¹⁴⁹ “Yeryüzünde kimseye ‘Baba’ demeyin. Çünkü tek Babanız var, O da göksel Babadır”¹⁵⁰ denilmektedir.

Hıristiyanlıkta İsa sevgi ve merhametin ilkesi olarak kabul görmektedir. Bu merhamet ilkesi Rab, hiçbir zaman intikam alınmasını, iyi ve kötü herkese iyilik yapılmasını, merhametli olunmasını ve cömert davranılmasını emretmektedir. “Babanız merhametli olduğu gibi, siz de merhametli olun.”¹⁵¹ Hatta “Bir yanağınıza vurana öbür yanağınızı da çevirin. Abanızı alandan mintanınızı da esirgemeyin.” “Sizden bir şey dileyen herkese verin, malınızı alandan onu geri istemeyin.”¹⁵² diyerek mutlak bir teslimiyet istemektedir. Sadece bununla da yetinilmez. “Ama beni dinleyen sizlere şunu söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenler için dua edin.”¹⁵³ Çünkü insanın kendisinin bağışlanması, bağışlanmasına bağlanmıştır. “İnsanların size nasıl davranmanızı istiyorsanız, siz de

---

¹⁴⁴ Matta, 5/7

¹⁴⁵ H. Erdem, *Dini Ahlak ve İlahi Dinlerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlıktaki Bazı Ahlaki Meselelere Mukayeseli Bir Yaklaşım*, S.ÜİFD, Konya, 1990, ss.233-234

¹⁴⁶ Matta, 22/40

¹⁴⁷ Markos, 12/32

¹⁴⁸ Yuhanna, 13/34,35

¹⁴⁹ Matta, 23/8

¹⁵⁰ Matta, 23/9

¹⁵¹ Luka, 6/36

¹⁵² Luka,6/29,30

¹⁵³ Luka, 6/27,28

onlara öyle davranın.”¹⁵⁴ “Başkalarının suçlarını bağışlarsanız, göksel Babanız da sizin suçlarınızı bağışlar. Ama siz başkalarının suçlarını bağışlamazsınız, Babanız da sizin suçlarınızı bağışlamaz.”¹⁵⁵

Görüldüğü üzere Hıristiyan etiği tıpkı Kant’ın ahlak öğretilerinde olduğu gibi bir bağlılık ve saygı ekseninden oluşmaktadır. Bu uyum dini etik ile Kant’ın ödev etiği arasında benzerlik gösterse de aralarında bazı farklılıklar olduğu gerçeğini de değiştirmez. Bu farklılıklar ise şöyledir; dini etikte Tanrı tarafından gönderilen evrensel ahlak yasasına insanlar tam bir teslimiyetle itaat ederler. Oysa Kant’ın ödev etiğinde temel prensip özgürlük kavramı üzerine kurulmuştur. Diğer bir farklılık ise dini etikte evrensel ahlak yasasının kaynağı Tanrı’dır. Kant’ın ödev etiğinde ise kaynak insan odaklıdır. Kant, insanın doğası gereği ahlaki olan şeyi yapabileceğini ve böyle bir şeyi de ancak özgür bir insanın yapacağını vurgulamıştır. Kant için insanın özgür olabilmesinin temel şartı da eylemlerin kendi öz doğalarına ait bir şey tarafından belirlenmesidir. Bu da şu demektir ki insanın ahlaki ödevinin bizzat kendisinin koymuş olduğu bir ahlak yasasından çıkması gerekir. Kant, sadece bütün insanların ahlaklı olabileceklerine değil, fakat olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Kant için insan, ahlaklı yaşamak, ahlaki ödevlerini yerine getirmek suretiyle insan olabilir.

Ödev etiği ile dini etik arasındaki farklılıkların yanı sıra Kant, ahlakın insanı dine götürdüğüne de inanmaktadır. En yüksek iyi düşüncesi yoluyla ahlaksal yasa dine, eş deyişle tüm ödevlerin tanrısal buyruklar olarak tanınmasına götürmektedir. “Bu şekilde ahlak yasası, saf pratik aklın nesnesi ve son ereği olarak en en yüksek iyi kavramı aracılığıyla dine götürür; yani bütün ödevlerin tanrısal buyruklar olarak bilgisine, yaptırımlar olarak değil, yani yabacı bir istemenin keyfi ve kendileri için rastlantısal olan talimatları olarak değil, her bir özgür istemenin kendisi için olan, asli yasalar olarak bilgisine götürür.”¹⁵⁶

Yaptırımlar olarak kendilerinde olumsal olan keyfi buyrukları olarak değil, ama kendi içinde özgür her istencin özsel yasaları olarak tanınmasına; ama yine de bunlara en yüksek varlığın buyrukları olarak bakılmalıdır. Çünkü ancak ahlaksal

---

¹⁵⁴ Luka, 6/31

¹⁵⁵ Matta, 6/14,15

¹⁵⁶ Kant, PAE, S.139

olarak eksiksiz ve aynı zamanda her şeyden güçlü bir istençten çıkmaktadır. Böylece bu istenç ile uyum yoluyla ki ahlaksal yasanın çabamızın nesnesi olarak almayı bize görev kıldığı en yüksek iyiye erişmeyi umabiliriz. Ahlaksal yasa bize mutlu olmaktan ya da kendimizi mutlu kılmaktan çok kendimizi mutluluğa değer kılmayı buyurmaktadır. Ama erdemın mutluluk üretebilmesi için mutluluğu ancak Tanrı'nın aracılığıyla ummaya hakkımız vardır. Bir Tanrı ki, istenci kutsal bir istenç olarak yaratıklarının mutluluğa değer olmalarını isterken, her şeyden güçlü bir istenç olarak, bu mutluluğu onlara bağışlayabilir. Mutluluk umudu ilkin ancak din ile başlar. Neticesinde ahlak kaçınılmaz olarak dine götürür. Çünkü öyle görünüyor ki bu uyumun yer alabilmesine olanak verecek biricik yol tanrısal aracılıktır. Böylece Kant bütün çabasının ana ürünü olarak gördüğü ahlaktan hareketle pratik akla dayanarak bazen en yüce varlık bazen de Tanrı dediği bir varlığa inandığını söyler. O bu sonuca geliştirdiği ahlak anlayışının bir gerekliliği olarak varmış ve kendisine kadar gelen Tanrı'dan ahlak sistemine geçen ahlak ve değer anlayışını tersine çevirerek ahlaktan Tanrı'ya giden bir ahlak kanıtı da kurmuştur. Böylece teoloji ahlakı yerine ahlak teolojisini inşa etmeye çalışmıştır. Koşulsuz buyruğunu Tanrı üzerine değil de insan aklı üzerine kurmuş olan Kant bu yolla ahretin varlığı, ruhun ölümsüzlüğü ve doğal olarak da Tanrı'nın varlığını postulat olarak kabul etmiştir. Bunun yanı sıra o en yüksek iyinin gerçekleşmesi ve memnuluk hislerinin iletilmesi için Tanrı'nın varlığına inanmayı gerekli görerek insanlara yine de bir ahlaklı olma motivasyonu sağlamış olmaktadır.¹⁵⁷

3.3.Hıristiyanlıkta Ahlaki Meseleler

Ahlaki anlamda insan iyiliğe, doğruluğa, kötülüğe ve yanlışlığa eğilimli bir tabiattadır. Ahlaki tabiatı çift kutuplu ve düzensizdir. İnsanoğlunun ahlaki ilişkide “iyi” veya “doğru” dediği şey, insanın bu eğiliminin gerçekleştirilmesinin akıl ve sağduyuya dayanan kurallarıdır. Ferdin yöneldiği şeyleri elde etmede akıl, sağduyu ve vicdan ölçü olmaktan çıkar da zevk, arzu ve hazzın kendisi ölçü alınırsa bu ahlaki anlamda kötü ve yanlış olmaktadır. Böylece insan Tanrı'ya ters düşerek günah işlemiş olur. Hıristiyanlığa göre günah, Tanrı'nın insanlık için belirlediği hayat tarzından şuurlu veya şuursuz sapmadır. Her iki durumda da insan, Tanrı'nın vahyi ile beyan ettiği iradeye ters düşen bir davranışı hür bir biçimde kararlaştırarak yapmaktadır.

¹⁵⁷ H. Tanrıverdi, *Immanuel Kant'ın İman Anlayışı*, G.Ü.İ.F.D, Gümüşhane, 2012, ss.200-211

Tanrı'nın rızasına muhalif olan bir davranışı yapmak suretiyle günah işleyen insan, Tanrı'yla olan ahdini bozmakta ve O'na düşman hale gelmektedir. Bu duruma düşen insan, Tanrı'nın insanlığa olan sevgisini de inkar etmiş olmaktadır.¹⁵⁸

Her fırsatta insanın bu yapısına değinen Kant, “*Yalın Aklın Sınırları İçinde Din*” adlı eserinde insan eleştirisini ele alarak dinde yer alan insandan hareket etmektedir. İnsanın doğuştan ne olduğu değil, doğuştan iyi mi, kötü mü olduğu sorulmakta ve cevaplanmaya çalışılmaktadır. Böylece insan, günaha meyillidir ve zayıf bir varlık olarak ahlakın emirlerini uygulama şansı olmadığından, bu konuda toplumsal bir kuram olarak dinin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Dinin olması Kant tarafından, insanın bir anda Tanrı'yla doğrudan bir ilişki içerisine girmesi biçiminde değerlendirilemez. Çünkü dine geçiş için ahlaki hazırlıkların yapılması gereklidir. Ahlaki anlamda görevini tamamlayan insan dinle, dolayısıyla Tanrı'yla ilişkiye geçmeye, yani O'ndan bir şey beklemeye hazır demektir. Bu anlamda, ahlaktaki varsayma zorunluluğundan hareketle bir Tanrı inancı oluşabilir. Ama bunun hayata yansiyacak boyutta olması için insanın ahlaki bir hayatının olması gereklidir. Ne yapmalıyım? sorusundan sonra ne ummalıyım? sorusuna geçilebilir ve bu anlamda son soruyu Tanrı'dan neyi isteyebilirim? tarzında değerlendirmek de mümkündür. Dinin nasıl mutlu olunacağını öğretisi olması, ne demek istenildiğinin anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü din, Tanrı'nın insandaki mutluluk beklentisini karşılayabileceğini göstermektedir. Kant'ın ifade ettiği gibi, Tanrı'ya edilen dualar ahlaki eksikliklerin kapatılmasını sağlamak içindir.¹⁵⁹ Yani Tanrı'dan mutluluk beklentisi kesinlikle haklı bir zemine dayandırılmalıdır. Tanrı'dan sadece dua ederek mutlu kılmasını dilemek yani bir insanın Tanrı'dan sadece dua ederek ondan kendisini mutlu kılmasını dilemesi ahlaki değildir. Mutluluğu hak etmek gerekir. Din bu anlamda insanın nasıl mutlu olacağını öğretisidir.

Hıristiyanlıktaki ahlaki meselelere gelince, adam öldürmek, anne- babaya asi olmak ve dövmek, garibe, komşuya haksızlık ve zulüm etmek, yalan söylemek ve yalancı şahitlik, dul ve yetimi incitmek, rüşvet, vb. gibi, On Emir'de yer alan birçok ahlak esaslarıyla ilgili İncil'de kesin hükümler bulunmaktadır. “O'nun buyruklarını biliyorsun: ‘Adam öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, çalmayacaksın, yalan yere

¹⁵⁸ M. Katar, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslamda Tövbe*, Andaç Yayınları, Ankara, 2003, ss.3-4

¹⁵⁹ Kant, *Ethica*, ss.120-121

tanıklık etmeyeceksin, kimsenin hakkını yemeyeceksin, annene babana saygı göstereceksin.”¹⁶⁰ “Kötü düşünceler...yalan yere tanıklık ve iftira hep yürekten kaynaklanır. İnsanı kirleten bunlardır.”¹⁶¹ “Birbirinize yalan söylemeyin.”¹⁶² “İyilik bulmak, yeryüzünde uzun ömürlü olmak için anneye babaya saygı göstereceksin. Vaat içeren ilk buyruk budur.”¹⁶³ “Ama dul kadının çocukları ya da torunları varsa, bunlar öncelikle kendi ev halkına yardım ederek Allah yolunda yürümeyi ve büyüklerine iyilik borcunu ödemeyi öğrensinler.”¹⁶⁴

Hıristiyanlıkta, anne - babaya itaat, hürmet ve iyilik etmek emredilmiştir. “Anne babana saygı göstereceksin.”¹⁶⁵ “Ey çocuklar, Rab yolunda anne ve babanızın sözünü dinleyin. Çünkü doğrusu budur.”¹⁶⁶ Ancak onlara saygısızlık etmek, dini etiğe göre farklı cezaları gerekli kılmaktadır. Hıristiyanlıkta anne- babayı dövmek ve lanetlemek ölümlü cezalandırmayı gerektirmektedir. “Çünkü Tanrı şöyle buyurdu: ‘Annene babana saygı göstereceksin.’ Annesine ya da babasına küfreden kesinlikle öldürülecektir.”¹⁶⁷

Adam öldürmek, Hıristiyanlıkta en büyük ahlaksızlıklardan sayılmıştır. “Atalarımıza, ‘Adam öldürmeyeceksin, öldüren yargılanacak’ dendiğini duydunuz.”¹⁶⁸ “Başlangıçtan beri işittiğiniz buyruk şudur: Birbirimizi sevelim, şeytana ait olup kardeşini öldüren Kayin gibi olmayalım, Kayin kardeşini neden öldürdü? Kendi yaptıkları kötü, kardeşinin yaptıkları doğru olduğu için öldürdü. Hiçbir katilin sonsuz yaşama sahip olmadığını bilirsiniz.”¹⁶⁹

Bir başka gayri ahlaki davranış ise zinadır. Zina en çok kötülenen, cezası çok büyük olan ve büyük günahlardan sayılan bir ahlaksızlıktır. “Herkes evliliğe saygı göstereceksin, günahla lekelenmesin. Çünkü Allah cinsel ahlaksızlıkta bulunan ve zina edenleri yargılayacak.”¹⁷⁰ “Sodom, Gomora ve çevrelerindeki kentlerde benzer biçimde kendilerini fuhuş ve sapıklığa teslim ettiler. Sonsuza dek ateşte yanma

¹⁶⁰ Markos, 10/19

¹⁶¹ Matta, 15/19,20

¹⁶² Pavlos’tan Koloseliler’e Mektup, 3/9

¹⁶³ Pavlus’tan Efesliler’e Mektup, 6/23

¹⁶⁴ Pavlus’tan Timoteos’a 1. Mektup, 5/4

¹⁶⁵ Luka, 18/20

¹⁶⁶ Pavlus’tan Efesliler’e Mektup, 6/1

¹⁶⁷ Matta, 15/4

¹⁶⁸ Matta, 5/21

¹⁶⁹ Yuhanna’nın 1. Mektubu, 3/11-15

¹⁷⁰ Pavlus’tan İbraniler’e Mektup, 13/4

cezasını çeken bu kentler ders alınacak birer örnektir.”¹⁷¹ Hıristiyanlık, zina edenlere tövbe etmeyi emrediyor. “Yaşantınıza dikkat edin! Kardeşiniz günah işlese, onu uyarın; tövbe ederse bağışlayın. Günde yedi kez size karşı günah işler ve yedi kez size gelip, ‘tövbe ediyorum’ derse, onu bağışlayın.”¹⁷² Tövbe etmeyen ve zinaya teşvik edenlerin ise büyük sıkıntıya sokulacağı, zina edenlerin çocuklarının ölümle cezalandırılacağı belirtiliyor. “Galip gelen bunları miras alacak...Ama korkak, imansız, iğrenç, adam öldüren, fuhuş yapan, büyücü, putperest ve bütün yalancılara gelince, onların yeri, kükürtle yanan ateş gölüdür. İkinci ölüm budur.”¹⁷³ Aynı zamanda neticenin öbür dünyaya bırakılması, Hıristiyanlığın sadece ahrete önem vermesi özelliğinden de kaynaklanmış olabilir. Hıristiyanlığın iktisadi yönden de bir takım ahlaki değerler getirdiği dikkat çekmektedir. Bu değerler arasında en önemli yeri yardımlaşma işgal etmektedir. ¹⁷⁴ “...Herhangi bir ihtiyacı olursa, kendisine yardım edin. Çünkü o, ben dahil, birçoklarına destek sağlamıştır.”¹⁷⁵ “Herkes kendi yararını değil, başkalarının yararını gözersin.”¹⁷⁶ “İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü Kutsal Yasa’nın ve peygamberlerin söylediği budur.”¹⁷⁷

Dini etiğin ortak değerlerinden biri de insanların birbirine olan ahlaki davranışlar oluşturmaktır. “Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Çünkü onlar doyurulacaktır.”¹⁷⁸ “İyi olanı yaparak her konuda onlara örnek ol, kimsenin kınayamayacağı doğru sözler söyle. Öyle ki bize karşı gelen, hakkımızda söyleyecek kötü bir söz bulamayıp utansın.”¹⁷⁹ “Böylece insanlar bizi Mesih’in hizmetkarları ve Allah’ın sırlarının hizmetlileri saysın. Hizmetlide aranan başlıca nitelik güvenilir olmasıdır.”¹⁸⁰ “Vay halinize...! Siz nanenin, anasonun ve kimyonun ondalığını verirsiniz de, Kutsal Yasa’nın daha önemli yönleri olan adalet, merhamet ve sadakati ihmal edersiniz. Ondalık vermeyi ihmal etmeden esas bunları yerine getirmeniz

---

¹⁷¹ Yahuda’nın Mektubu, 1/7

¹⁷² Luka, 17/3,4

¹⁷³ Vahiy, 22/15

¹⁷⁴ Erdem, a.g.e, ss.240-242

¹⁷⁵ Pavlus’tan Romalılar’a Mektup, 16/2

¹⁷⁶ Pavlus’tan Romalılar’a Mektup, 16/17

¹⁷⁷ Matta, 6/12

¹⁷⁸ Matta, 5/6

¹⁷⁹ Pavlus’tan Titus’a Mektup, 2/7,8

¹⁸⁰ Pavlus’tan Korintlilere 1. Mektup, 4/1,2

gerekirdi.”¹⁸¹ Doğruluk ve dürüstlük, adaletli olmak, emanete riayet etmek insanın çevresine karşı yerine getirme durumunda olduğu ahlaki davranışlardandır. Bu davranışlar her şeyden evvel bir insanlık gereği olup, sağlıklı bir toplum oluşturma amacına yöneliktir. İnsanların birbirlerini sevmesi güzel ahlak davranışlarından sayılır. Toplu halde yaşama, sadece insana mahsus bir ihtiyaç olmayıp, bütün canlı varlıklar için söz konusudur. İnsan toplumla olduğu gibi toplumu meydana getiren fertlerle de her an ilişki içindedir. Bu ilişkiler aileden başlayarak sosyal ilişkiye kadar uzanır. İnsan toplumunda yaşadığı sürece ister aile, isterse de sosyal ilişkilerde birtakım yükümlülükler üstlenmektedir.

Bu tür dinsel ahlaki ilkeler kutsal metinlere dayandığında ortaya iki seçenek çıkmaktadır. İlki kurallar harfi harfine algılanır ve her daim geçerli bir hakikati dile getirdiği düşünülür, ikincisi ise ilk şekillendirildiği bağlama yerleştirilir. Bu öğretilere ilişkin olarak kutsal metinlerde belirli kurallar mevcuttur. Örneğin öldürmeme, çalma kuralları evrensel geçerliliği kabullenilmiş kurallardır. “Hırsızlık eden artık hırsızlık etmesin. Tersine, kendi elleriyle iyi olanı yaparak emek versin, böylece ihtiyacı olanla paylaşacak bir şeyi olsun.”¹⁸² Bunlara ilaveten belirli yiyecekleri yasaklayan ve kişisel hijyen gereklerini sunan kurallar da vardır ve bu kurallar ilk düzenlendikleri belirli zamana ilişkin olarak görülebilirler. “Gerekli olan şu kuralların dışında size herhangi bir şey yüklememeyi uygun gördük: Putlara sunulan kurbanların etinden, kandan boğularak öldürülen hayvanların etinden ve fuhuştan sakınmalısınız.”¹⁸³ “...Akılsız olmayın, Rab’bin isteğinin ne olduğunu anlayın.Şarapla sarhoş olmayın, bu sizi sefahate götürür...”¹⁸⁴ Birçok din, kutsal metinlerindeki ahlaki kuralları kendi dünya koşulları altında yorumlayarak benimsemiştir. Genelde dinler, özelde ise, Hıristiyanlıkta hakikatin kaynağı vahiy veya inanan insanın deruni deneyimi olup, hakikate ulaşmada tek başına akıl veya düşünce yeterli olamaz. Daha da ötesi, inanç olmaksızın akıl yoluyla yapılan bir düşünce etkinliği sapkınlıktan başka bir şey değildir.¹⁸⁵ Bu bakımdan İbn Rüşd, dine

---

¹⁸¹ Matta, 23/23

¹⁸² Pavlus’tan Efesliler’e Mektup, 4/28

¹⁸³ Elçilerin İşleri, 15/28

¹⁸⁴ Pavlus’tan Efesliler’e Mektup, 5/17,18

¹⁸⁵ A. Cevzici ve K. Küçükcalp, *Batı Düşüncesi Felsefi Temeller*, İsam Yayınları, İstanbul, 2010, s.88

akılcı görüş açısından bakar ve ona ahlaksal amaçları bakımından değer verir. Buna göre din, bir bilimsel kuram olmayıp, hukuksal ve ahlaksal yargılar düzenidir.¹⁸⁶

Hıristiyan etiğinin tek kaynağı ilahidir. Kaynağını vahiyden alan dinin amacı Tanrı'ya teslim olmak, O'na boyun eğmek, O'na bağlanmak gibi emirlerden ibarettir. Ahlaki kuralları belirleyen Tanrı'dır. O'nun Peygamberleriyle bildirdiği emir ve yasaklar, kitaplarıyla indirdiği hükümler, Hıristiyan ahlak anlayışının belirlenmesinde son derece önemli bir yere sahiptir. Yani ahlakın kaynağı dindir.

Hem dini etik hem de Kant'ın etiğinde davranışların ahlaki bir değere ulaşabilmesi için insan iradesine geniş yer verilir. İnsan hür iradesiyle yaptığı işlerden sorumlu tutulur. Her ne kadar dini seçiminde insan hür ise de her hangi bir dinin, kanun çerçevesine girmiş olması bir takım emirlere riayet etmek mecburiyetinde bırakır. Yaratıcının bütün emirleri zaten O'nun kullarına verdiği en mükemmel bir değerdir. Çünkü bu emirler insanoğlunun hem bu dünyada, hem de ahretteki hayatının yöneticisidir. Kutsal kitapta emirlerle yaşayışı yaratıcının tavsiye, vasiyet ve talep gibi beyanları da vardır. “Siz dostlarıma söylüyorum, bedeni öldüren, ama ondan sonra başka bir şey yapamayanlardan korkmayın. Kimden korkmanız gerektiğini size açıklayayım: Kişiyi öldürdükten sonra cehenneme atmaya kadir olan Allah'tan korkun. Evet, size söylüyorum, O'ndan korkun.”¹⁸⁷ “Allah'ın beni sevdiği gibi, ben de sizi sevdim. Benim sevgimde kalın. Eğer buyruklarımı yerine getirirseniz, sevgimde kalırsınız, tıpkı benim de Allah'ın buyruklarını yerine getirdiğim ve sevgisinde kaldığım gibi... Bunları size, sevincim sizde olsun ve sevinciniz tamamlansın diye söyledim. Benim buyruğum şudur: Sizi sevdiğim gibi birbirinizi sevin. Hiç kimsede, insanın, dostları uğruna canını vermesinden daha büyük bir sevgi yoktur. Size buyurduklarımı yaparsanız, benim dostlarım olursunuz.”¹⁸⁸

Bu beyanlar ile yaratıcı insanın iradesinin hür olduğunu ona bildirerek zarar ve hayır kapılarını gösterir. İnsan ise hayır ve şerden birini tercih edebilir. İşte insanın mükafat ve cezayı hak etmesinin sebebi budur. “Öyle ki, Yasa'nın gereği, benliğe göre değil, Ruh'a göre yaşayan bizlerde yerine gelsin. Benliğe uyanlar

¹⁸⁶ F. Yılmaz, *İslam Felsefesi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2011, s.129

¹⁸⁷ Luka, 12/4,5

¹⁸⁸ Yuhanna, 15/9-14

benlikle ilgili, Ruh'a uyanlarsa Ruh'la ilgili işleri düşünürler. Benliğe dayanan düşünce ölüm, Ruh'a dayanan düşünceyse yaşam ve esenliktir. Çünkü benliğe dayanan düşünce Tanrı'ya düşmandır; Tanrı'nın yasasına boyun eğmez, eğemez de...Benliğin denetiminde olanlar Tanrı'yı hoşnut edemezler.”¹⁸⁹ Tüm bu unsurlar göz önüne alındığında Kant'ın ahlak felsefesinin özgün olmayıp Hıristiyan etiğiyle nasıl desteklendiğini görmek için bir kanıtlamaya gerek duyduk ve tezimizi bu ölçüde hazırladık. Şimdi ise bu ispatı temellendirmek üzere her iki etik görüş arasındaki ilişkiyi açıklayacağız.

3.4. Kant'ın Etiğinin Hıristiyan Etiğiyle Temellendirilmesi

Kilisenin ilk yıllarından itibaren bir Hıristiyan olmanın sorununa dair tartışmalar Hıristiyan yazarları oldukça rahatsız etmekteydi. Immanuel Kant, geleneksel teolojiye ve metafiziğe karşı çıktı. Kant, Tanrı'nın varlığının delillerinin bir eleştirisini yaptı ve Hıristiyanlığın özünü onun ahlak anlayışında bulan tarafların yanına geçerek Hıristiyan öğretinin özünü göstermek adına bir gayrete girişti, ve onu bir ahlak öğretisi olarak yorumladı. Bu noktada Protestan liberalizmi, köklü bir eğilimi izledi. Protestanlığın düşünce tarihi boyunca, bağımsız bilimsel araştırma sonuçlarının, doğru şekilde yorumlandığında, Protestan öğretisiyle uyumlu olacağı temelli olmasa da büyük ölçüde kabul edildi. Seçkin Protestan teologlar İncil'in problemsiz olan bilimsel ve kozmolojik ifadelerini ayırdılar. Onlar geleneksel Hıristiyanlığın birçok özelliğinden arınmış, Kant ve diğerlerinin gözden düşürdüğü bir tanrısal varlığın delillerine bağlı olan bir tür doğa teolojisi gibi yenilenmiş bir Hıristiyanlık fikrine alışmıştı. Üzerinde ısrarla durulan tüm bu konular, Hıristiyan doktrini üzerine kazara gelişen gelip geçici konulardı: İsa'nın öğretisinin özü, Dağdaki Vaaz'da örneklendirildiği gibi Hıristiyan etiğiydi.¹⁹⁰

Başta bu etik için ve özellikle Kierkegaard'ın anlayışına göre önemli olan Kant'ın evrensellik ilkesidir. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi cinayet gibi bir eyleme karşı geliştirilen sav şu şekildedir: “Yapılan şeyin sonuçları herkes için felaket olacaksa kimse onu yapmamalıdır. Bu nedenle kimsenin o fiili yapmaması gerekir.”

¹⁸⁹ Pavlus'tan Romalılar'a Mektup, 8/4-8

¹⁹⁰ W. W. Bartley, *Ahlak ve Din*, (Çev.: A. Yıldırım), Elis Yayınları, Ankara, ss.58-59

İleri sürülen bir fiile karşı makul bir ahlaki itiraz gerçekleştiğinde artık o fiil evrenselleştirilemeyecektir.¹⁹¹

Birçok 19. yy Protestan teoloğu, çalışmalarını, özellikle Hegel'in takipçileri tarafından geliştirilen Kantçı bir yaklaşımla devam ettirdi. Onlar ahlakın İsa'nın öğretisinin özünde yattığını savundular. Dolayısıyla, bu dönemin çoğu İncil eleştirisi, tarihsel İsa'yı, onu yeniden tanıtmak ve sonraları kendi hayatına örnek alan 19. yy Danimarkalı ya da Alman liberal Lutherci piskopos gibi iyi ve makul biri olarak göstermek için yeniden inşa etmeye yöneldi. Dağdaki Vaaz'ın emriyle “Başkalarının size nasıl davranmasını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın” ayeti, Kant'ın evrensellik ilkesinin bir tür beklentisi olarak okunamaz mı? Tarihsel İsa'yı iyi bir akılcı sosyal yönetici ya da reformcu gibi bir paradigmatik bir anlayışla ele alan liberal Protestan Hıristiyanlık, inancın en makul formu olarak sunulabilir. Çünkü onun kişisel ve sosyal etik (muhtemelen İsa ile ilgili durumlara dayanan) yorumları, Kant, Hegel ve onların takipçilerinin rasyonalist etiği ile uyumlu görünmektedir.¹⁹²

Hıristiyanlığın özünü onun ahlak anlayışında bulan Kant, felsefenin öncülerinden biri olarak karşımıza çıkar ve ahlak felsefesi düşünüldüğünde, etik tarihinin yapı taşlarından biri olarak kabul edilir. Kant, aklın koşulsuz buyruklarını tıpkı Tanrı'nın buyrukları gibi kabul etmemiz gerektiğini vurgular. Sanki bizi her zaman gözetleyen bir Tanrı varmış gibi hayatımızı sürdürmemizi söyler. Ve böylece ölümden sonra, hak edip de karşılığını bu dünyada bulamadığımız mutluluğu Tanrı'nın cennetinde yani “En Yüksek İyi”de bulabileceğimizi düşünmektedir.

Kant, kendi özel hayatında içkiye, müziğe, eğlenceye mesafeli duran, kendini felsefi düşüncelere adanmış bir rasyonel varlık gibi hayatını sürdürmüştür. Bu rasyonel yaşamı tüm felsefesine uygulayarak kendine özgü bir felsefe oluşturduğu kabul edilir. Ancak ahlak anlayışı söz konusu olduğunda Kant'ın ahlak anlayışının pek de özgün olmadığını görmekteyiz. Kant'ın ahlak felsefesinde oluşturduğu koşulsuz buyruk, evrenselleştirilebilirlik, amaçlar krallığı, iyi isteme, en yüksek iyi gibi temel kavramların kökenine inildiğinde dini etiğin etkileri vardır ve bu

---

¹⁹¹ A.g.e., s.60

¹⁹² A.g.e., s.60

kavramlar bir şekilde dini etikten kaynaklanmıştır. Kant kendi ahlak anlayışıyla Hıristiyan ahlakının birbirine benzer olduğunu ifade eder.

“İçimizdeki tüm ahlaksal iyilikler Tanrı ruhunun etkisidir... Tanrı'nın varlığını, ahlaksal yasaları kabul eden birine kanıtlamamak gerekir... Mutlak emir ve bu mutlak emre dayalı biçimde tanrısal emir olarak oluşturulan her türden insani görevlerle ilgili bilgiler Tanrı varlığının pratik kanıtıdır... Pratik aklın koşulsuz buyruğunda insanlara senin davranışlarının her türlü nesnesinin son ereği ile örtüşmesini istiyorum!” diyen, tüm gücü kendinde bulunduran, aynı zamanda düşünülmüş ve bir şeyi zorla kabul etmeye ihtiyacı olmayan, yasa koyan tanrısal bir istencin ön koşulu olan bir şey var... Kendi görevlerini Tanrısal buyruklar olarak görür ve içinde yeni bir bilgi, yeni bir duygu ortaya çıkar, o da dindir... Bir yasa koyucu ve yargıç yoluyla üzerimizde baskı kurduğu sürece din içimizdeki yasadır... Oysa hakiki din, eylemlerden, ahlak yasasını uygulamaktan, tanrının isteklerini yerine getirmekten ileri gelir... Doğal din pratiktir ve en yüce öz bakımından üzerimize düşen ödevlerin doğal olarak idrak edilmesini içerir... Tanrı'yı tüm yaptıklarımızda ve yapmadıklarımızda hoşnut etmek için içten bir arzu; işte bu eylemlerimizi yönlendiren inanış olmalı... Bir insanın din olmadan yaşamında mutlu olması olanaklı değildir... Tanrı'ya inanmayan bir kimsenin ahlaklılığa yönelmesi de mümkün değildir... Tek hakiki din sadece yasalardan, başka bir deyişle, koşulsuz gerekliliğinin farkına varabileceğimiz, dolayısıyla da (empirik olarak değil) saf akıl yoluyla vahiy edildiklerini kabul edeceğimiz pratik ilkelerden oluşur”¹⁹³

Aslında mesele sadece benzerlik değil, daha da önemlisi, Kant'ın görüşünün Hıristiyan teolojisinin mirası üzerine oturduğunu açıkça söyleyebiliriz. Kant'ın ahlak anlayışının dini etiğin bir devamı niteliğinde olduğunu ve Kant'ın ahlak felsefesinin temel kavramlarından yola çıkarak göstermeye çalışalım.

Kant'ın etik felsefesinde üzerinde durduğu şey, pratik aklın her şeye yeterli olduğu, ahlakın dine ihtiyaç duymadığı konusudur. Yani Kant'ın deyimiyle ahlak dine dayanmaz tam tersine dinin kökeninde ahlak vardır. Kant'ın ahlak yasasına itaat edebilmemiz, bir eylemin mutlak anlamda iyi olduğunu kestirebilmemiz ve görevimizin ne olduğunu bilebilmemiz için Tanrı'ya ihtiyaç yoktur. Kant'ın kendi sözleriyle,

---

¹⁹³ Kant, *Ethica*, ss.99-102

“Özgür olan, tam da bu nedenle kendi aklıyla kendisini koşulsuz yasalara bağlayan bir insan mefhumuna dayandığı ölçüde ahlak, ne insanın görevinin ne olduğunu bilebilmesi adına insanüstü bir başka varlık fikrine ne de insanın uyması adına bizatihi yasadan başka bir saik fikrine muhtaçtır. Şayet insanda böyle bir ihtiyaç beliriyorsa, bu insanın kendi kusurudur; aslında, bu ihtiyaç bir başka şeyle de karşılanabilir değildir; çünkü, insanın kendisinden ve kendi özgürlüğünden doğmayan hiçbir şey, onun ahlakındaki eksikliği gidermez. Bu yüzden kendi namına ahlakın kesinlikle dine gereksinimi yoktur (ne irade bakımından nesnel olarak, ne de kabiliyet bakımından öznel olarak); esasen, saf pratik aklın gücü sayesinde ahlak, kendi kendine yeterdir”¹⁹⁴

Gerçekten de Kant’a göre akıl, tüm mutlak zorunlu, değişmez, evrensel ilke ve kuralların kaynağı olması sebebiyle kendine yeten bir konumdadır. Bu yüzden aklın, iyiyi ve doğruyu kavrayabilmesi adına, kendi dışında herhangi bir otoriteye gereksinim duymaz. İnsana kılavuz olarak tek başına akıl yeterlidir. Bu da insana özgürlüğünü kazandıran unsurdur. Kendi aklının koymuş olduğu ilkelere itaat eden Tanrı’nın yerine, akli koyan ve böylelikle Tanrı’yı taklit eden insan artık özgür ve özerktir. Ve özerklik insanın değerinin temel ögesidir. Öyleyse bir eylem Tanrı diliyor diye değil, iyi olduğu için yapılmalıdır. Çünkü eyleme ahlaki değer veren şey, yasaya saygıdır ve genel yasa koyucu olma yetisinden kaynaklanır.¹⁹⁵

Yasa koyucu Tanrı’nın yerine, yasa koyucu aklın konması Kant’ın ahlak felsefesi için oldukça önemli olsa da yine de tatmin edici olmayacaktır. Çünkü aklın da tıpkı Tanrı gibi özellikleri olması gerekir. Öncelikle ahlak yasası, insanda Tanrı gibi derin ve mistik bir saygı uyandırmalıdır.

“Üzerinde sürekli, dirençle düşünülen iki konu hep artan bir hayranlık ve saygı katkısıyla insanın içini doldurur: Üstümdeki yıldızlı gök ve içimdeki ahlak yasası”. “Sonra, yasa koyucu aklın sesi, tıpkı Tanrının sesi gibi, insanı titretmeli, onda haşyet ve ürperti uyandırmalı ve onu hiçliğe boğmalı, ona kaçacak delik aratmalı: Sesi, en katı kan dökücüyü bile titreten, bakışları karşısında gizlenme gereğinde bırakan, pratik usun bize uymamız için sunduğu her türlü yarardan arınmış ahlak yasasının sınırsız yüceltmede ayrı bir özelliği vardır”.¹⁹⁶ Ve bunun sonucunda

---

¹⁹⁴ Kant, SASDD, s.1

¹⁹⁵ Kant, AMT, ss.58-67

¹⁹⁶ Kant, PAE, s.121

aklın yasa koyma becerisinin ürünü olan ahlak yasasının ilahi buyruk kadar kutsal olması ve kutsallaştırılması da gerekir:

“Kutsal ideali, felsefi anlamda alınır, en yetkin idealdir, çünkü en saf ahlaksal yetkinlik idealdir... İstencin ahlak yasasına uygunluğu ise kutsallıktır... Ahlak yasası (çiğnenmez olduğundan) kutsaldır. İnsan kutsal değilse de onun varlığında yine onun için, insanlık kutsal olmalıdır. Yaratılan dünyada, elden gelirse, her nesne yalnız araç olarak kullanılabilir. Ancak insan ve onunla birlikte her us taşıyan varlık kendi kendisinin amacıdır. İnsan özgürlüğünün özerkliği dolayısıyla, kutsal ahlak yasasının öznesidir... Etik açık seçik ve kutsal olmalıdır; bu kutsallık, bize vahyedildiği için değil, akıl nedeniyle de ona yaraştığı, tanrı vahyi hakkında hüküm vermemizi sağlayan ilke olduğu için ahlak yasasına yaraşır; çünkü kutsallık en yüce, en yetkin ahlaksal iyiliktir”¹⁹⁷

Bir şeyin kutsallaştırılması, aynı zamanda o şeyin vahyedildiğine işaret de etmektedir. Nasıl ki Tanrı peygamberleri aracılığıyla kendi kurallarını vahyediyorsa, tanrılaştırılan akıl da kendi yasasını doğrudan insana vahyetmeli ya da, Tanrı akıl aracılığıyla yasasını vahyetmelidir.

“Hakiki, yegane din, yasalar dışında, yani mutlak zorunluluğunun bilincinde olduğumuz ve bu nedenle de, (empirik olarak değil de) saf akıl yoluyla vahyedildiğini kabul ettiğimiz pratik ilkeler dışında hiçbir şey içermez... Çünkü herkes kendisi için koyduğu (zorlayıcı olmayan) yasaya uysa da, aynı zamanda bu yasayı, akıl yoluyla kendisine vahyedilmiş, dünya hükümdarının isteği olarak görmelidir... Bu yeni düzene geçişin temeli, saf rasyonel din ilkesinde, sürekli (empirik olarak değil de) ilahi bir vahiy olarak vuku bulmakta olan din ilkesinde bulunmaktadır... Bununla birlikte, ilahi yasa koyucu bir irade ya bizatihi zorunlu olan yasalar ya da salt ahlak yasaları aracılığıyla buyurur. Söz konusu olan ahlak yasalarıysa, her bir birey Tanrı'nın dinin temelinde yatan iradesini kendi içinden, kendi aklıyla bilebilir; çünkü tanrı kavramı gerçekten de yalnızca bu yasaların bilincinden ve aklın, ahlakın nihai amacıyla uyumlu, olabilecek, bütün etkileri yasalara sağlayabilecek bir gücü varsayması ihtiyacından doğar. Saf ahlak yasasına göre belirlenmiş bir ilahi irade kavramı,

---

¹⁹⁷ A.g.e, s.173

nasıl tek bir Tanrı'yı düşünmemize olanak sağlarsa, aynı şekilde yalnızca salt ahlaki olan tek bir dini düşünmemize olanak sağlar".¹⁹⁸

Aslında ahlak yasasının Tanrı'dan kaynaklandığını ve Tanrı'nın akıl yoluyla söz konusu yasayı vahyettiğini vurgulamak isteyen Kant pratik akılla aynı şeyi kastetmektedir. "Tanrı her şeyin içindedir" ifadesini kendisine referans alan Kant, bu düşünceyle içimizdeki Tanrı fikrini pratik akılla ortaya çıkarmıştır.¹⁹⁹ Yani Kant aslında deruni düşüncelerini bir kenara bırakıp, kendini açıkça ifade edebilseydi söylemek istediği şey şu olurdu. "Benim ahlak öğretimde en üste koyduğum her şeye yeten ve özerk olan pratik akıl, Tanrı'dan bir başkası olamaz." Çünkü Kant da iyi bir pietist olduğunun farkındadır ve yetmişmiş olduğu dinin etkilerinden kendini sıyrıp ahlak görüşünde nesnel bir bakış açısı yakalayamamıştır.

Hıristiyanlık etiğinin Kant'ın görüşünü destekleyecek nitelikteki diğer bir konu dinler tarihinde karşımıza çıkabilecek neredeyse bütün dinlerin temel taşı olan etik ilkesidir. "Kendin için istediğini başkaları için de istemek", "Başkalarını da kendini sevdiğin kadar sevmek", "Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkalarına da yapmamak", "Başkalarına kendimize davranılmasını istediğimiz şekilde davranmak" gibi ifadeler dinler tarihinde, ya bir peygamberin, ya da Tanrı'nın sözü olarak kabul görmüştür. Bu kurallar, bir eylemde bulunurken kendimizi düşündüğümüz kadar başkalarını da düşünmemizi gerektiğini hatırlatır. Her zaman başkalarını kendimizin yerine koymamız, bencil isteklerin azaltılmasını, kişisel eğilimlerin köreltilmesini sağlayacaktır. Böylece hak, adalet ve eşitlik ilke ve kurallarının oluşturulmasıyla toplumsallaşmanın, toplumsal birliğin, etik bir cemaatin yaratılmasına hizmet etmiştir. Bu yüzden, dini etik, bir eylemin değerini niyete göre belirlemiştir. Çünkü bilinir ki, bir eylemin değerini takdir etme işi kişilerin şahsiliğine bırakılırsa, o toplum hak ve eşitlik temelinde bir arada tutacak genel ahlaki bir yasadan yoksun kalır, dağılma ve bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Bu nedenle dini etik, bir eylemin değerinin sonuçlarına değil, niyete göre karar verir. Ahlaki iyiliğin tek belirleyici nedeni olarak iyi niyet ise, dini etikte, şöyle ifade edilmektedir. İyi niyet, eylemde bulunurken Tanrı'nın rızasını ve hoşnutluğunu gözetmektir. Bu gözetme işi sadece ilahi yasaya, bir ödül beklentisi ya da ceza

---

¹⁹⁸ Kant, SASDD, ss190-206

¹⁹⁹ A. Tüzer, *Dini Tecrübe ve Mistisizm*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2006, s.153

korkusuyla değil, sırf ilahi yasa olması sebebiyle boyun eğmek ve tabi olmakla yerine getirilmiş olur. Bu yüzden, bencillik dini etikte eleştirilen bir şeydir. İyi niyet, insanları kendi çıkarlarımız için kullanabileceğimiz anlamında değil, Tanrı'nın suretinden O'nun özelliklerini taşıyan insana hak ettiği değeri vermektir. Bu bakımdan Tanrı'nın sureti ve ruhu ise genellikle akılcılar tarafından akıl olarak yorumlanmıştır. Onları bu düşünceye iten sebep ise bedeninin ölümlü olup, ruhunun ölümsüz oluşudur. Ölümsüz olan ruhun özelliği ise düşünmektir. Dolayısıyla insanlar Tanrı'dan ölümsüz bir parça taşımaları veya Tanrısal bir doğaya sahip olmaları, yani akıl sahibi olmaları itibarıyla değerlidir.²⁰⁰

Kant'ın ahlak felsefesinin temel taşlarından birisi de iyi niyet ve iyi istemedir. Bir davranışı gerçekten iyi yapan şey, iyi istemedir. İsteme ise, “eğilimlerden bağımsız olarak ancak aklın pratik bakımından zorunlu, yani iyi olduğunu bildiği şeyi seçme yetisidir”²⁰¹. Bir istemeyi koşulsuz ve mutlak anlamda iyi yapan şey ise, aklın koyduğu genel evrensel, zorunlu ve kesin yasaya ahlaki kurallara botun eğmek, sırf ödevden dolayı eylemde bulunmaktır. Kant'ın sözleriyle, “Burada yasa istenci doğrudan doğruya belirler, işte bu yasaya uygun eylem kendiliğinden iyidir, maksimleri hep bu yasaya uyan bu istenç koşulsuz-kuşkusuz her bakımdan iyidir ve her türlü iyinin en yüksek koşuludur... Eylemlerin bütün ahlaka özgü değerinin temeli ahlak yasasının doğrudan doğruya istenci belirlemesidir”²⁰²

Aklın buyruklarını sırf yasaya saygıdan dolayı yerine getirmek aynı zamanda insanı yücelten ve kutsallaştıran bir özelliktir de. Öyleyse, Kant için, insanın davranışlarında iyinin ölçüsü olarak kendi mutluluğunu, bireysel istek ve eğilimlerini alması hiç de ahlaki değildir. Böylesi duyusalığa dayandırılmış eylemler pratik değildir. Oysa genel, evrensel, zorunlu ve kesin kurallar deneyimden kaynaklanmaz sadece saf akıldan türetilebilirler. Ve “ahlakta kayıtsız-şartsız iyi bir istemenin asıl, paha biçilmez değerini, eylemin ilkesinin deneyin sağlayabileceği rastlantısal nedenlerin her türlü etkilemesinden böyle uzak olması oluşturur”²⁰³. Peki, niyet ettiğimiz şeyin kendi duygularımızı tatmin etme isteğine değil de bir ödev duygusuna dayandığını nasıl kavrayabiliriz? Bu noktada Kant'ın cevabı, niyet ettiğimiz şeyin

---

²⁰⁰ A.g.e., s. 154

²⁰¹ Kant, AMT, s.19

²⁰² Kant, PAE, ss.99-101

²⁰³ Kant, AMT, s.42

evrenselleştirilebilir olup olmadığına bakmamız gerektiğine işaret eder. İçinde bulunduğum belli bir koşulda, herkesin o an benim niyet ettiğim gibi davranmasını istiyorsam (kendim için istediğimi başkası için de isteyebiliyorsam), işte o eylem benim için bir ödev olur. Kant'ın sözleriyle, “Pratik insan sevgisi olan iyi niyetlilik, tüm insanların birbirlerine karşı görevidir. İnsanlar bunu bütünlüğün ahlaksal yasasına göre sevimli ya da sevimsiz bulabilirler: Başka insanları da kendin gibi sev”²⁰⁴. Yine Kant'ın sözleriyle, “ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun... Kayıtsız şartsız iyi bir istemenin formülü işte böyledir... genel geçerliliğini her akıl sahibi varlık için aynı zamanda kendinde taşıyan bir maksime göre eylemde bulun”²⁰⁵

Kant'ın asıl vurgusu iyi isteme üzerinedir. “(Ahlâk yasası) en yüce varlığın buyrukları olarak kabul edilmelidir, çünkü ahlâk yasasının, bize çabalarımızın konusu yapma ödevini verdiği en yüksek iyiyi, ancak ahlâkça yetkin (kutsal ve iyilikli), aynı zamanda her şeye gücü yeten bir istemeden umabiliriz; dolayısıyla en yüksek iyiye ulaşmayı da ancak bu istemeye uyum sağlamakla umut edebiliriz ...Ahlâk yasası bana, bir dünyada olanaklı en yüksek iyiyi, her türlü davranışımın en son nesnesi yapmamı buyurur. Böyle bir şeyi de ancak istememin, kutsal ve iyilikli bir dünya-yaratıcının istemesiyle uyduğunda gerçekleştirmeyi umabilirim.”²⁰⁶

İstemeyi iyi kılan şey ise, istemenin mutluluğu, çıkarı gözetmeyip ahlak yasasına uymasındır. Yani iyi isteme, ödev için ödevin yerine getirilmesidir. Bir davranışın ödevimiz olup olmadığını ise, evrenselleştirilebilirlik ilkesine başvurarak anlayabiliriz. Bu ilke ise herkes için genel bir yasa olmasını isteyebileceğimiz bir buyruğa göre davranmamızı sağlar. Bu, kendimiz için istemediğimiz bir şeyi başkası için de istemememiz gerektiğini savunan ilkenin farklı bir şeklidir. Çünkü bu ilke de, aynı evrenselleştirilebilirlik ilkesi gibi, iradenin kişisel eğilime, haza, çikara tabi olması fikrini dışlamakta ve herkes için yasa olabilecek bir ilkeye göre davranmayı sağlamaktadır. Örneğin, yalan söylemeyi, hırsızlık yapmayı, verilen sözü tutmamayı ne kendim için ne de başkaları için isteyebilirim. Kendim için isteyip başkaları için istemediğim takdirde hem kendimle çelişkiye düşmüş hem de kuralı açıkça ihlal

²⁰⁴ I. Kant, *Yaşamın Anlamı*, (Çev.: G. Uyanık ve A. Sarı), Birey Yayınları, İstanbul, 2010, s.63

²⁰⁵ Kant, AMT, s. 38

²⁰⁶ Kant, PAE, ss.140-141

etmiş olurum. İhtiyaç sahibi olsam bile başkasına ait bir şeyi çalmamalıyım zira ihtiyaç sahiplerinin de bana ait olan bir şeyi çalmalarına gönlüm razı olmaz.²⁰⁷

Kant'a göre, kişinin bir araç olarak değil de amaç olarak var olması dolayısıyla akıl sahibi varlıklara yönelik eylemlerimizde daima onları aynı zamanda bir amaç olarak görmemiz gerektiği ilkesinin arkasında de iyi isteme yatar. İnsan akıl sahibi varlık olmasından dolayı değerlidir, amaçtır. Oysa davranışlarında kendi eğilim ve isteklerinin peşinden giden kişi, diğer insanları kendi çıkarına hizmet edecek birer araç olarak görür.²⁰⁸

Kant'ın mutluluk ilkesini ve genel olarak bencilliği sevmemesi ve şiddetle reddetmesinin gerisinde başka sebepler de vardır. Öncelikle, mutluluk ilkesi ahlaklılığın temeline, onu sarsan ve tüm yüceliğini yok eden güdüler koymaktadır. Bu güdüler de erdemi kötülükten ayıran farkı ortadan kaldırıyor.²⁰⁹ İkinci olarak, mutluluk ilkesi, "istencin yasası olmaya elverişli maksimler ortaya koyamaz. Çünkü onun bilgisi deney verilerine dayandığından, bu konudaki her yargı da her kişinin çok değişken kanısına bağlandığından genellik taşıyan, ancak hiçbir zaman evrensel olmayan kurallar verebilir".²¹⁰ Üçüncü olarak, mutluluk kavramı belirsiz bir kavramdır ve bu yüzden insan neyin kendisini mutlu kılacağını, bir ilkeye göre, tam ve kesin bir şekilde belirleyemez. Belirleyebilmesi için insanın her şeyi bilebilmesi gerekir ki bu da imkânsızdır. (Bütünü/her şeyi ancak Tanrı görür ve bilir)²¹¹ Öyleyse, "Erdemin hakiki yüzünü görmek, ahlaklılığı duysal olanın kattığı her şeyden ve ödülün ya da ben sevgisinin halis olmayan her türlü süsünden soyulmuş olarak görmekten başka bir şey değildir". Hal böyleyse, "insanların eğilimlerinden hiçbir şey beklememeli, her şeyi yasanın egemenliğinden ve ona borçlu olduğumuz saygıdan beklemeliyiz; aksi takdirde insanları kendi kendilerini küçümsemeye ve iç nefrete mahkum etmeliyiz"²¹².

Dini etikte ve Kant etiğinde iyi niyet kavramına yüklenen anlam görüldüğü üzere aynıdır. Mutluluğu için yaşayan insanların sahip oldukları nimetler yasa uğruna

---

²⁰⁷ Tüzer, a.g.e., s.156

²⁰⁸ A.g.e., s.156

²⁰⁹ Kant, AMT, s.60

²¹⁰ Kant, PAE, ss. 65-66

²¹¹ Kant, AMT, s.34

²¹² A.g.e., s.43

yasaya itaat eden insanda eksiklik duygusu uyandıracaktır. Ayrıca ahlak yasasına itaat etmenin getireceği zorlu bir yaşam eklenince, yaşam daha da zor olacaktır. Nitekim Kant, eğilimlerin gücünü bir teslimiyetle bağlanmasının çok zor olacağını bilmektedir. Böylece insan, duygularına yenik düşüp, mutluluğu aramaya kalktığında Kant'a göre, kendi benliğinden utanmaya ve nefret etmeye yöneltilmelidir. Kant ahlak yasasına bağlı olmanın mutluluk getirmeyeceğini bilmektedir. Ancak bu teslimiyetin sonunda ödül olarak mutluluk olmazsa eğer ahlaklılığın belli bir zaman sonra hiçbir işe yaramayacağını bilincindedir. Tüm bu caydırıcılıklara rağmen Kant ahlak yasasına teslim olma fikrinden kesinlikle vazgeçmez. İşte bu esnada mutluluğa layık olma fikrini ortaya koyar. Çünkü Kant, ahlak yasasına teslimiyetin mutluluktan çok mutsuzluk getireceğini ve bu dünyada hiç kimsenin ahlaklılığı oranında mutlu olamayacağını farkındadır. Mutluluk, her olayın kendi istek ve irademize uygun giden durumu olduğu için, ahlaklılıkla oranlı bir mutluluk arasında zorunlu bir ilişki kurmayı gerektiren bir sebep yoktur. Zira insan, bu dünyanın ve doğanın nedeni değildir. Ayrıca Kant'a göre insan, nasıl mutlu olacağını kesin olarak bilemez. Kant'ın en yüksek iyi diye bir kavrama dönüştürdüğü cennette insan mutluluğu bulabilir.²¹³

“Hıristiyanlığa özgü yasanın istediği kutsallık açısından tanrı yaratığına sonsuza giden ilerlemeden başka bir nesne bırakmadığı gibi bu yaratığın sonsuza değin yürüyen bir varoluş için beslediği umudu da doğrular... Ancak ahlak yasası mutluluk getirmez, çünkü genelde bir doğa düzeni kavramlarına göre mutluluk ahlak yasasına uyma gereğiyle bağıntılı değildir. Hıristiyan ahlak öğretisi bu eksikliği (en yüksek iyinin ikinci kaçınılmaz ögesinin eksikliğini) us taşıyan varlıkların bütün tinleriyle kendilerini ahlak yasasına adadıkları dünyayı bir tanrı devleti olarak sunmakla giderir... Ahlakın kutsallığı, us taşıyan varlıklara, bu yaşamda, bir doğruluk çizgisi diye gösterilir. Ancak bu kutsallıkla oranlı iyi olma; kutsallık, yalnızca sonsuzlukta erişilebilir bir nesne niteliğinde sunulur.”²¹⁴

Hıristiyan ahlakından yararlanan Kant, hiçbir ödül beklemeden ahlak yasasına itaat etmek insana mutsuzluk ve umutsuzluk verecektir. Kant umutsuzluk içine düşmüş kişiyi, Tanrı devletini etik amaçlar krallığı ve cenneti de en yüksek iyi olarak

²¹³ Tüzer, a.g.e., ss.157-158

²¹⁴ Kant, PAE, s.181

nitelendirerek nispeten rahatlatır. Her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Tanrı, ahirette, herkese ne kadar ahlaklıysa o kadar mutluluk verebilecek tek varlıktır. Tanrı, ahlak yasasına boyun eğerek acı çeken insanları mutlulukla ödüllendirecektir. Ve mutluluğa da ancak sonsuzlukta ulaşılabilir bir nesne niteliğinde sunulur tıpkı Hıristiyan ahlak öğretisinde olduğu gibi. Böylece Kant özgür insanını ahlak yasasının gerçek sahibi olan Tanrı'ya teslim eder ve kendi ahlak dinini yaratmanın yollarını arar.

Ahlakta teşvik edici bir güç olarak Kant Tanrı'ya ihtiyaç duyar. Çünkü Tanrı adil bir dağıtım yapabilecek olan tek varlıktır. “Bununla birlikte, ilahi yasa koyucu bir irade ya bizatihi zorunlu olan yasalar ya da salt ahlak yasaları aracılığıyla buyurur. Söz konusu olan ahlak yasalarıysa, her bir birey Tanrı'nın dinin temelinde yatan iradesini kendi içinden, kendi aklıyla bilebilir; çünkü tanrı kavramı gerçekten de yalnızca bu yasaların bilincinden ve aklın, ahlakın nihai amacıyla uyumlu, olabilecek, bütün etkileri yasalara sağlayabilecek bir gücü varsayması ihtiyacından doğar. Saf ahlak yasasına göre belirlenmiş bir ilahi irade kavramı, nasıl tek bir Tanrı'yı düşünmemize olanak sağlarsa, aynı şekilde yalnızca salt ahlaki olan tek bir dini düşünmemize olanak sağlar.”²¹⁵

Açıkça görüleceği üzere, Kant'a göre, doğaüstü bir dine ihtiyacımız yoktur. Hakiki dinin sadece Tanrı'nın kalplerimize ve aklımıza kazıdığı ahlak yasasını anlamaktan ve bu yasaya uyarak iyi bir hayat sürmekten ibarettir ki böyle bir dini Kant, Hıristiyanlık olarak kabul eder. Dolayısıyla, “...bu konuda Tanrı isteğini ahlak yasası aracılığıyla bize gerçekten vahyetmiştir...İnsanın ahlak yasası vasıtasıyla iyi bir yaşam sürmeye davet edilmesi; içinde bu yasaya karşı duyduğu yok edilemez bir saygı nedeniyle kendinde bu iyi ruha karşı güvenin ve nasıl olursa olsun bu ruhu tatmin edebilme ümidinin olduğunu görmesi; nihayet, bu beklentiyi ahlak yasasının sert buyruğuyla karşılaştırarak, bir yargıcın huzurunda hesap vermeye çağrılmışçasına kendini sürekli sınaması işte aklı, kalp ve vicdan aynı anda bize bunları öğretir ve bizi buna sevk eder. Bize bundan fazlasının ifşa edilmesini talep

---

²¹⁵ Kant, SASDD, s.114

etmek küstahlık olur”.²¹⁶ Zira, “Bir yasa koyucu ve yargıç yoluyla (akıl yoluyla) üzerimizde baskı kurduğu sürece din içimizdeki yasadır”.²¹⁷

Tanrı'nın vahyettiği tek hakiki din ahlak dinidir. Bu dinin ibadeti de ahlak yasasına uymak ve bu yasaya bağlı kalarak iyi bir yaşam sürmektir. Bunun dışında bir ibadet tesis etmek bir çeşit Tanrı'ya yaranmaya çalışarak onun gözüne girmeye çalışmaktan başka bir anlam teşkil etmez. Çünkü Tanrı bizden ibadet olarak sadece ahlaklı bir hayat sürmemizi bekler. Ve Tanrı suretlerimize değil, yalnızca kalplerimize bakar.²¹⁸

Kant, Hıristiyanlığın asli günah anlayışına da vurgu yapar. İnsanın doğuştan kötülüğe eğilimli olduğunu ve kötülükle mücadele etme de insanı tek başına yetersiz kalacağını ifade ederek toplumsal bir birliğin zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Bu yüzden dinin iyiliği emretme ve kötülükten kaçınma ilkesini devreye sokmuştur.

“O halde görebildiğimiz kadarıyla iyilik ilkesinin egemenliği, insanların buna etki edebildiği ölçüde, ancak bir toplumun erdem yasalarına göre tesis edilmesi ve genişletilmesiyle ve, yasa uğruna, aklın bütün kararlılığıyla tüm insanlık için bir görev ve bir ödev kıldığı böyle bir toplumun tesisi ve genişletilmesiyle mümkündür... Çünkü rasyonel varlıklar sınıfının her üyesi, nesnel olarak ortak bir amaca, yani en yüksek iyinin ortak iyi olarak geliştirilmesi amacına yazgılıdır. Ancak en yüksek ahlaki iyi yalnızca tek bir kişinin kendi ahlaki yetkinliğine yönelik çabalarıyla gerçekleştirilemez, aksine en yüksek ahlaki iyi, bu rasyonel varlıkların, iyi niyetli insanlardan oluşan bir sistem içerisinde ve ancak böyle bir birlikle söz konusu iyinin tezahür edebileceği bir sistem olarak bir bütün oluşturma doğrultusundaki aynı amaç etrafında birleşmelerini gerektirir; erdem yasalarına göre kurulu böyle bir evrensel cumhuriyet olarak bütünlük fikri (gücümüz dahilinde olduğunu bildiklerimizle alakalı) tüm ahlak yasalarından tamamen farklı bir idedir. Bütün bireysel eğilimlerin törpülediği, tikelliklerin silindiği ve dolayısıyla genel yasa koyucu rasyonel varlıklar olarak insanların ortak ve evrensel bir ahlak yasası şemsiyesi altında bir araya geldikleri amaçlar krallığında/evrensel saf akıl dininde/etik devlette/hakiki kilisede iyilik kötülüğe karşı daima galip gelecek,

---

²¹⁶ A.g.e., ss.160-161

²¹⁷ Kant, YA, s.94

²¹⁸ Kant, Ethica, s.110

insan yüce ve kutsal bir varlık olacak ve böylelikle ebedi barış, asr-ı saadet gerçekleşecektir.”²¹⁹

Kant kendi ahlak dinini tek gerçek din olarak kabul eder. Zira “...Sayesinde Tanrı'nın iradesinin esasen kalplerimize kazındığı saf ahlak yasası, tüm hakiki dinlerin kaçınılmaz koşulu olup aynı zamanda bizatihi dini gerçek anlamda oluşturan da odur ve meşru din sadece onun daha ileriye götürülmesine ve yayılmasına hizmet eden araçları ihtiva edebilir”²²⁰. Görüldüğü gibi, Kant, tek hakiki dinin kendi ahlak dini olduğunu açıkça ifade etmektedir. Saf akıl dini, kendi aklını kullanan özgür kişilerin üzerinde anlaşılabilecekleri bir evrensellik zeminine sahip olduğundan tek geçerli dindir. Kant'ın sözleriyle, “Fakat yalnızca salt akla dayanan saf dini iman, zorunlu olarak ve dolayısıyla da hakiki kiliseyi öne çıkararak tek iman olarak kabul edilebilir. Bu yüzden, (insan aklının kaçınılmaz sınırlandırmasına uygun olarak) tarihsel bir iman, bir vasıta olarak, saf dini taklit etmeye çalışsa bile kendisinin sadece bir vasıta olduğunun ve kilise imanı olarak bu imanın sonunda söz konusu vasıttan kurtulabilmek adına saf dini imana sürekli yaklaşmakta olduğu ilkesini içinde barındırdığın farkına varmasıyla böyle bir kilise gerçekte hakiki kilise olarak adlandırılabilir”²²¹.

Kant'ın kul hakkına da değinmesi ve fesatlık, hasetlik, dedikodu ve iftira gibi kötülükleri şeytani olarak nitelenmesi teolojik etiğin Kant'taki güçlü etkisine delalet etmektedir.

“Dünyada başkalarının hakkından daha kutsal bir şey yoktur. Lütufkarlık gereksizdir. Lütufkar davranışlarda bulunmayan, ama başkalarının haklarını da çiğnemeyen bir kimse her zaman dürüst olabilir ve herkes böyle olsaydı yeryüzünde yoksulluk kalmazdı... Bu dünya nimetlerinden yararlanmak herkesin hakkıdır. Bunda herkesin eşit payı olduğu, ama tanrı kimseye payını ayırmadığı, tersine paylaşmayı insanlara bıraktığı için herkes, eşit pay sahibi olan ve hiçbir şeyden yoksun bırakılmaması gereken diğerlerinin mutluluğunu da düşünecek şekilde bu dünya nimetlerinden yararlanmalıdır. Tanrı'nın ihtimamı genel olduğu için başkalarının mutluluğuna lakayt kalamam. Örneğin ormanda üstü yiyecek dolu bir masa bulduğum zaman bunun yalnız benim için

---

²¹⁹ Kant, SASDD, ss.102-103

²²⁰ A.g.e., s.115

²²¹ A.g.e., s.127

olduğunu düşünmemeliyim; yiyeceklerin tadına bakabilirim, ama başkalarına da bırakmaya dikkat etmeliyim; yiyeceklerden hiçbirini yalnız başıma yiyip bitirmemeliyim”.²²²

Aynı şekilde, fesatlık, hasetlik ve başkalarının zararına sevinmek gibi kötülükler hakkında yazdıklarını okurken, insan tıpkı dini bir metin okur gibi hisseder kendisini.

Sonuç olarak, ayrıntılarıyla ele almaya ve açıklamaya çalıştığımız Kant etiğinin, Hıristiyan etiğinin (dini etiğın) bir devamı olduğunu söyleyebiliriz. Benzer bir tartışma; R. B. Braithwaite’in dini ifadeleri ahlaki ifadeler olarak anlamamız gerektiği yönündeki tezi etrafında yaşanmıştır. Braithwaite’e göre, hakiki teolojik dili oluşturan unsur insanın, psikolojik açıdan etkili hikayelerle bütünleşmiş bir yaşam benimsemiş olmasıdır. Bu noktada din dili, genel bir yaşam tarzını anlatmak ve önermek amacıyla kullanılır. Bir din adamı, öyküleri, kendi dininin öğretilerini gerçekleştirmede kendine yardım edecek şekilde yorumlayabilir. Braithwaite, bu görüşü ile aynı zamanda dinler arasındaki farkların da yine her dinin kendi karakteristiğini taşıyan hikayelerde saklı olduğunu iddia eder. Dini sistemler arasındaki farklılıklar kendilerini onların davranış siyasetleri ile bir araya getiren farklı hikayeler takımına doğru götürür. Bu konuda Braithwaite şöyle söyler; “...Hıristiyanlık ve Budizm tarafından desteklenen yaşam biçiminin esasta aynı olduğu varsayımına göre, bu yaşam biçimini izleme kastının bir Hıristiyan’ın zihninde Hıristiyan öyküler setini düşünmeye eşlik ettiği, halbuki bir Budist’in düşüncesinde, bir Hıristiyan iddianın Budist iddiadan ayrılabilmesine imkan veren başka Budist öyküler setini düşünmeye eşlik ettiği gerçeği olacaktır.”²²³

Görüldüğü üzere, Braithwaite, dini geleneklerin, arkasında birbirine benzeyen temel ahlak ilkelerin olduğunu düşünür. Braithwaite, hikayelerin, farklı geleneklerin içine ideal bir yaşam tarzını yerleştirmeye çalıştığına vurgu yapar. Braithwaite’e göre, onca hikayeye ya gerçekten inanılıyor ya da onlar, mitler, destanlar, mecazlar, meseller olarak ele alınıyor olmalı. Braithwaite’e göre, dini bir inanç, inanmanın

---

²²² Kant, *Ethica*, ss.223-227

²²³ A. Yıldırım, *Din Dilinin Ahlaki Yorumu*, CÜİFD, Sivas, 2012, ss.554-555

zihninde niyetle buluşan belli öyküleri barındırmakla birlikte bir ahlak inancını takip eden belli bir biçimde davranışta bulunma kastıdır.²²⁴

Braitwaite, hikayeler dindar bir kişinin hayatı şekillendirmesi ve devam ettirmesi için psikolojik olarak onun işini kolaylaştıracağını söyler. Bu açıdan bakıldığında ahlak ile hikaye arasında psikolojik ve nedensel bir bağ vardır. İnsanın amacına ulaşması ve bir eyleme yönelmesi psikolojik bir olgudur. Eğer bu olgu belli hikayeler aracılığıyla zihinleri ile ilişki kuruyorsa onların doğal eğilimleri ile birlikte bir eyleme yönelir. Ve bu psikolojik bağı kuran birçok insan, inanmadığı halde hikayeler ilişki kurar.²²⁵

Braithwaite'in bahsetmiş olduğu hikaye, ampirik teste açık bir önerme veya önermeler kümesidir. Bunlar dindar insan tarafından dinin telkin ettiği hayat tarzını takip etme bağlamında düşünürler.²²⁶ Braithwaite'e göre, hikayeler hakkındaki bilgimiz, onların olgusal olmadıklarıdır. Hikayeler belli ahlaki davranışları tetikleyen ve belli davranış siyasetlerine yönelmemizi sağlar. Bu şekilde din dili ile verilmek istenen ahlaki mesajların dini hikayeler aracılığıyla daha etkili ve akılda kalıcı olarak verildiğini görmekteyiz.²²⁷

Braithwaite açısından dini bir fikri ileri süren kişinin kendi anlattığı hikayenin doğruluğuna inanmasına da gerek yoktur; hatta kendisinin dahi onaylamadığı bir davranış tarzını takip etmek adına, o hikayeyi, psikolojik ve nedensel olarak kendisine yardımcı olacak şekilde eğlendirici bir hale dönüştürebilir. Kısacası, Braithwaite için dini kıssalar ahlaki niyetleri gerçekleştirmeyi kolaylaştıran fonksiyonuyla ahlakın diline tercüman olmaktadır. Braithwaite'e göre, bir adam hem Hıristiyan ahlak kurallarına uygun bir hayat yaşayıp hem de kendi niyetini Hıristiyanlık hikayelerindeki fikirlerle bağdaştırmadıkça makbul bir Hıristiyan olamaz; ancak bu hikayelerle sunulan pratiğe dayalı çıkarımların ampirik gerçekler olduğuna inanması da gerekmez.²²⁸

Kant, insanı özgür kılmak adına, dini etiğin kavramlarının yerine kendine has kavramlar yaratarak dini etiği sekülerleştirme çabasına girmiştir. Tanrı yerine aklı

---

²²⁴ A.g.e., ss.555-556

²²⁵ A.g.e., ss. 556-557

²²⁶ A.g.e., s. 557

²²⁷ A.g.e., ss. 557-558

²²⁸ A.g.e., ss.561-562

koymak, dini ibadetlerin yerine ahlak ibadetini geçirmek, cenneti en yüksek iyi diye adlandırarak Kant ahlak yasasını dinileştirmiştir. Böylece onu tek ve hakiki evrensel din, saf akıl dini olarak tesis etmiştir. Dolayısıyla Kant'ın din ile ahlak görüşü arasında sıkı bir ilişki vardır. Her ne kadar ahlak görüşünün özgün olmadığı düşünülse de yine de felsefe tarihinde Kant, geliştirdiği ödev ahlakı görüşüyle ahlak felsefesinin temel yapı taşlarından birisi olarak kabul görmüştür.

SONUÇ

“Kant’ın Ahlak Yasasının Kutsal Metinlere Göre Temellendirilmesi” başlıklı tezimizde gündelik hayatta ahlakın önemli bir yaptırım gücünün olduğundan, birçok konuda görüşlerimizi dile getirirken ahlaki önermelere sık sık baş vurduğumuzdan, insanın karakterini betimlemede, eylemlerin ahlaki ölçülere uygunluğunu belirlemede, ahlaki bakış açısı kullanıldığından, bazı olay ve davranışları değerlendirirken farklı bakış açılarımızın hakim olduğundan söz etmeye çalıştık. Bu unsurlara değinirken, atlamamız gereken şeyin ahlakın temel standartlarının değişmediğini söyleyerek, aynı soruna ilişkin bir değerlendirmede bulunurken, ahlakın evrensel olduğunu ve bütün toplumlarda temel bir ölçüt olarak kabul edildiğini göstermeye özen gösterdik.

Eski çağlardan beri insan ahlakının temel taşlarından birinin din olduğunu ve ahlaklı olmamızın sebebinin Tanrı’nın öyle olmamızı istemesinden kaynaklandığını belirttik. İlahi dinlerde ahlaklılığın doğrudan emredildiğine işaret ederek, zina, hırsızlık, öldürme gibi fiillerle ilgili yasakların Tanrı’dan gelen emirler olduğu için ahlakın, toplumun bir arada yaşamasını mümkün kılacak bir olgu olduğuna da vurgu yaptık.

Ahlak-felsefe ilişkisinden bahsetmekle birlikte Kant’ın ahlakla ilgili görüşlerini ele alarak Hıristiyan ahlakıyla olan bağlantısını incelemeye çalıştık. Bu bağlamda Kant’ın, “ödev ahlakı”ndan yola çıkarak onun din ile ahlak arasındaki ilişkiye yaptığı vurguya dikkat çekmeye çalıştık. Kant, dini, ödev kavramı ile ilişkilendirmekte ve dini bir tür ahlaklılık olarak gördüğünü ifade etmektedir. Din ile ahlaklılık arasındaki ilişkiyi vurgulayan bir tanımda ise Kant, dini “ödevleri tanrısal buyruklar olarak gözetilen ahlaki tutum” olarak tanımlamıştı. Ödevlerin tanrısal buyruklar olarak görülmesinin nedeni; birey ve toplum tarafından kabul gören ahlakın, en yüksek iyiye ancak tanrısal irade sayesinde ulaşabilir olmasıydı. Böylece ahlakı toplumun ahlak yasasına ilişkin bağlayıcılığının tanrısal iradeye dayanması ile mümkün olabileceğini belirttik. Ödevlerin tanrısal buyruklar olarak görülmesi, en yüksek iyinin gerçekleşme umuduyla alakalı olup, Kant’ın, ahlakı bireyin kendi çabalarıyla tek başına en yüksek iyiyi gerçekleştirmesini mümkün görmeyeceğinden en yüksek iyinin gerçekleşmesi ancak bireyin, üyesi olduğu ahlaki toplumun tüm

fertlerinin aynı amaca yönelmesi ile gerçekleşebileceğini söyledik. Kant'a göre, ahlaki toplumun yasalarının insanlar tarafından konmayacağını, çünkü insanların koyduğu yasalar evrensel olarak bağlayıcı olamayacağından, ahlaki toplumun yasa koyucusu, iradesi, ahlak yasaları ile tam olarak örtüşen bir güç olması gerektiğinin ve bu gücün Kant'ın ifadesiyle, "kalpleri bilen" bir varlık olması yönünde bir fikirde bulunduğunu gösterdik. Ancak böyle bir gücün davranışlara hak ettiği değeri verebileceğinden dolayı dünyanın ahlaki bir otorite olan Tanrı kavramını ileri sürdüğüne vurgu yaptık. Böylece, ahlaki toplumun ancak tanrısal buyruklarla yönetileceğini, erdem yasalarıyla hareket edebileceğini de göstermiş olduk.

Sonuç olarak, Kant'ın ahlak anlayışı ile Hıristiyanlık ahlaki ölçütlerinin birbiriyle örtüştüğünü göstermeye çalıştık. Böylece Kant için dinin, ahlak kanunlarının Tanrı bilgisine uygulanmasından ileri geldiğini ilişkilendirmiş olduk. Çünkü her din ahlaki şart koşar. Biliyoruz ki tüm ahlaki davranışlarımız din sayesinde mükemmellik kazanır. Eğer din olmasaydı tüm yükümlülüklerimiz destekleyici güçten yoksun kalırdı. Dinlerin amacı da insanları ahlaki bakımdan geliştirmek olduğundan dini esasların ve dini gerçeklerin değerini belirlemede öncelikli kriterimiz ahlaki vicdan olmalıdır.

KAYNAKÇA

- ADORNO Theodor, *Ahlak Felsefesinin Sorunları*, (Çev.: T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 2012
- AKARSU Bedia, *Mutluluk Ahlakı*, Remzi Yayınları, İstanbul, 1982
- AKARSU Bedia, *Ahlak Öğretileri*, Remzi Yayınları, İstanbul, 1982
- AKYOL Aygün, *Kutadgu Bilig'de Ahlak ve Siyaset*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2013
- ALPYAĞIL Recep, *Geleneksel ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesine Dair Okumalar*, İz Yayınları, İstanbul, 2012
- ARICAN M. Kazım, *Kant'ın Kötülük Anlayışı ve Teodise Eleştirisi*, C.Ü.İ.F.D, Sivas, 2006
- ARSLAN Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, Ankara, 2005
- AYDIN Mahmut, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010
- AYDIN Mehmet, *Kant'ta ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı Ahlak İlişkisi*, T.D.V.Y, Ankara, 1991
- AYDIN Mehmet, *Tanrı Ahlak İlişkisi*, TDVY, Ankara, 1991
- BARTLEY William Warren, *Ahlak ve Din*, Elis Yayınları, Ankara, 2017
- BATUHAN Hüseyin, *Uğur Felsefe Öğreniyor*, Bulut Yayınları, İstanbul, 1999
- BAUMAN Zygmunt, *Postmodern Etik*, (Çev.: A. Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011
- BERGSON Henri, *Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı*, (Çev.: M. M. Yakupoğlu), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2004
- BERTRAND Alexis, *Ahlak Felsefesi*, (Çev.: S. Zeki), Akçağ Yayınları, Ankara, 2001
- CASSİRER Einst, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, (Çev.: D. Özlem), İnkılap Yayınları, İstanbul, 2007
- CEVİZCİ Ahmet, *Aydınlanma Felsefesi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2002

- CEVİZCİ Ahmet, ve KÜÇÜKALP Kasım, *Batı Düşüncesi Felsefi Temeller*, İsam Yayınları, İstanbul, 2010
- CEVİZCİ Ahmet, *Etik-Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2014
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Nobel Yayınları, İstanbul, 2010
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003
- CEVİZCİ Ahmet, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, Asa Yayınları, Bursa, 2009
- COPLESTON Frederick, *Felsefe Tarihi: Kant*, (Çev.: A. Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul, 1996
- CUVİLLIER Armand, *Felsefe Yazarlarından Seçme Metinler*, (Çev.: M. Mukadder Yakupoğlu), Doruk Yayınları, İstanbul, 2007
- ÇAKMAK Efe, *Kant, Etik ve Ahlak Üzerine*, Yapı Kredi Yayınları,
- ÇİLİNGİR Lokman, *Ahlak Felsefesine Giriş*, Elis Yayınları, Ankara, 2014
- ÇİLİNGİR Lokman ve KÜÇÜKALİ Rıdvan, *Immanuel Kant'ın Eğitim Anlayışı*, K.K.E.F.D, Erzurum, 2004
- ÇÜÇEN A. Kadir, *Ortaçağ ve Rönesansta Felsefe*, Ezgi Yayınları, Bursa, 2010
- ÇÜÇEN A. Kadir, ZAFER M. Zeynep, ve ESENYEL Adnan, *Varlık Felsefesi*, Ezgi Yayınları, Bursa, 2009
- DELEUZE Gilles, *Kant'ın Eleştiri Felsefesi*, (Çev.: H. Portakal), Cem Yayınları, İstanbul, 2011
- ELMALI Osman, *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005
- ERDEM Hüsametdin, *Dini Ahlak ve İlahi Dinlerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlıktaki Bazı Ahlaki Meselelere Mukayeseli Bir Yaklaşım*, S.Ü.İ.F.D, Konya, 1990
- ERİŞİRGİL M. Emin, *Kant ve Felsefesi*, (Ed. İ. Taşpınar), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997
- FARABİ, *Mutluluğun Kazanılması*, (Çev.: A. Arslan), Divan Yayınları, Ankara, 2013

- FLEW Antony, *Felsefe Sözlüğü*, (Çev.: N. Özsoy), Yeryüzü Yayınları, Ankara, 2005
- GILSON Etienne, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhunu*, (Çev.: Ş. Öçal), Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2005
- GILSON Etienne, *Tanrı ve Felsefe*, (Çev.: M. Aydın), Birleşik Yayınları, İstanbul, 1999
- GÖKBERK Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1966
- GULYGA Arsenij, *Immanuel Kant His Life And Thought*, (Çev.: M. Despalatovic), Birkhauser, Boston, 1987
- GÜRLER Sercan, *Ahlak ve Adalet*, Legal Yayınları, İstanbul, 2007
- HACIKADİROĞLU Vehbi, *İnsan Felsefesi*, Cem Kültür Yayınları, İstanbul, 1997
- HEİMSOETH Heinz, *Kant'ın Felsefesi*, (Çev.: T. Mengüşoğlu), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014
- HORNER Chris ve WESTACOTT Emrys, *Felsefe Aracılığı İle Düşünme*, (Çev.: A. Arslan), Phoenix Yayınları, Ankara, 2011
- JOHN Nuttall, *Ahlak Üzerine Tartışmalar*, (Çev.: A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010
- KAÇOĞLU Kıyasettin, *İslama Giriş*, D.İ.B.Y, İstanbul, 2007
- KAHRAMAN Ahmet, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, M.Ü.İ.F.V.Y, İstanbul, 2013
- KAHRAMAN Ferruh, *Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011
- KATAR Mehmet, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslamda Tövbe*, Andaç Yayınları, Ankara, 2003
- KANT Immanuel, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Çev.: İ. Kuçuradi), Ankara, 2013
- KANT Immanuel, *Düşüncenin Çağrısı*, (Çev.: A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2012

- KANT Immanuel, *Eğitim Üzerine*, (Çev.: A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2013
- KANT Immanuel, *Ethica Etik Üzerine Dersler*, (Çev.: O. Özügöl), Pencere Yayınları, İstanbul, 2007
- KANT Immanuel, *Evensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı*, (Çev.: S. Selvi), Say Yayınları, İstanbul, 2007
- KANT Immanuel, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena*, (Ç.: I. Kuçuradi ve Y. Örnek), T.F.K.Y, Ankara, 2002
- KANT Immanuel, *İmana Yer Açmak*, (Çev.: N. Tan), İz Yayınları, İstanbul, 2014
- KANT Immanuel, *Pratik Aklın Doğal Diyalektiği*, (Çev.: L. Çilingir), Elis Yayınları, Ankara, 2005
- KANT Immanuel, *Pratik Aklın Eleştirisi*, (Çev.: İ. Z. Eyüboğlu), Say Yayınları, İstanbul, 2013
- KANT Immanuel, *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*, (Çev.: S. Başar Sağlan), Literatürk Yayınları, Konya, 2012
- KANT Immanuel, *Seçilmiş Yazılar*, (Çev.: N. Bozkurt), Sentez Yayınları, Ankara, 2014
- KANT Immanuel, *Yaşam İlkesi*, (Çev.: K. Kardeşler), Yasan Yayınları, Ankara, 2014
- KANT Immanuel, *Yaşamın Anlamı*, (Çev.: A. Sarı ve G. Uyanık), Birey Yayınları, İstanbul, 2010
- KAR Sait, *Bütün Dinler Aynı Hakikate mi Götürür? Tanrı Anlayışları Bağlamında Bir Değerlendirme*, A.Ü.İ.F.D, Erzurum, 2014
- KAZICI Ziya, *Müslüman Hristiyan İlişkileri Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2011
- KILIÇ Recep, *Ahlakın Dini Temelinin Önemi*, T.D.V.Y, Ankara, 1998
- KİNDİ, *Felsefi Risaleler*, (Çev.: M. Kaya), Klasik Yayınları, İstanbul, 2014
- Kutsal Kitap, Yeni Yaşam Yayınları, Kore, 2014

- KÜÇÜK Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2010
- MENGÜŞOĞLU Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1992
- MENGÜŞOĞLU Takiyettin, *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014
- MİSKEVEYH İbn, *Tehzibu'l-Ahlak*, (Çev.: A. Şener, İ. Kayaoğlu ve C. Tunç), Büyüyen Yayınları, İstanbul, 2013
- NAİM Ahmet, *İslam Ahlakının Esasları*, T.D.V.Y, Ankara, 2010
- ÖZDEMİR Metin, *İslam Düşüncesinde Kötülük Problemi*, Furkan Yayınları, İstanbul, 2014
- ÖZLEM Doğan, *Etik-Ahlak Felsefesi*, Notos Kitap Yayınları, İstanbul, 2013
- PETERSON Michael; HASKER William, ve BASİNGER David *Akl ve İnanç*, (Çev.: R. Acar), Küre Yayınları, İstanbul, 2013
- PETERSON Michael; HASKER William, ve BASİNGER David, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, (Çev.: R. Acar; O. Baş ve N. Mehdiyev), Küre Yayınları, İstanbul, 2013
- PİEPER Annemarie, *Etığe Giriş*, (Çev: V. Atayman ve G. Sezer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012
- PLATON *Euthyphron*, (Çev.: G. Şar) Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008
- PLATON *Menon*, (Çev.: F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2012
- SAYGIN Alkım, *Kant'ın Etiğine Giriş*, Sertan Yayınları, Bursa, 2013
- SERİN İsmail, *Eşitlik, Özgürlük ve Kardeşlik*, Asa Kitabevi Yayınları, Bursa, 2010
- SHİRBEKK Gunnor, *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, (Çev.: E. Akbaş ve Ş. Mutlu), Ü.K.Y, İstanbul, 1971
- SİNA İbn, *Mutluluk ve İnsan Nefsinin Cevher Olduğuna İlişkin On Delil*, (Çev.: F. Toktaş), T.D.V.Y, Ankara, 2011

- TANRIVERDİ Hasan, *Immanuel Kant'ın İman Anlayışı*, **G.Ü.İ.F.D**, Gümüşhane, 2012
- THOMPSON Mel, *Din Felsefesini Anlamak*, (Çev.: K. Atalay), Optimist Yayınları, İstanbul, 2012
- TİLLİCH Paul, *Ahlak ve Öğretisi*, (Çev.: M. Dağ), Elis Yayınları, Ankara, 2006
- TUĞCU Tuncar, *Batı Felsefesi Tarihi*, Alesta Yayınları, Ankara, 2010
- TÛSİ Nasiruddin, *Ahlak-ı Nasri*, (Çev.: A. Gafarov ve Z. Şükürov), Fecr Yayınları, Ankara, 2005
- TÜZER Abdüllatif, *Dini Tecrübe Ve Mistisizm*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2006
- YARAN C. Sadık, *Ahlak ve Etik*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2010
- YARAN C. Sadık, *İslam Ahlak Esasları*, A.Ü.Y, Eskişehir, 2012
- YARAN C. Sadık, *İslam Ahlak Felsefesine Giriş*, D.E.M.Y, İstanbul, 2014
- YILDIRIM Ali, *Din Dilinin Ahlaki Yorumu*, **C.Ü.İ.F.D**, Sivas, 2012
- YILMAZ Faruk, *İslam Felsefesi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2011
- WARLOURTON Nigel, *Felsefeye Giriş*, (Çev.: A. Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : **Fadime Rukiye BAYINDIR**

Uyruğu : **Türkiye Cumhuriyeti**

Doğum Tarihi ve Yeri: **10/05/1989 Yozgat**

e-posta : **f.r.bayindir@hotmail.com**

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Çankırı Karatekin Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans		

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
-------	-------	-------

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı

KPDS (.....) YÖKDİL (58,83.....) TOEFL (....) EILTS (....)